

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- TEMA ISLAND:
 - Islänningasagorna i nyöversättning
 - Silversmide på Island
 - Om Halldór Ásgrímsson
 - Lars Lönnroth och norrön forskning
- Musikaliskt samarbete i Norden
- NR-pristagaren Jon Fosse
- För egen räkning av Anne Berner
- Intervju med Henrik Wilén
- Översättarpriset till Hjörtur Pálsson
- Bokessä om Nobels fredpris

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 91 • 2015 • Häfte 4

NORDISK TIDSKRIFT 4/2015

INNEHÅLL

Artiklar

Tema Island:

Islänningasagorna i nyöversättning – ett nordiskt storverk. *Lars-Erik Edlund* . . .457

Silversmide på Island. *Pór Magnússon*471

Halldór Ásgrímsson – statsminister, utrikesminister och
NMR:s generalsekreterare. *Valgerður Sverrisdóttir*.479

Ingen tid för diskussion. Norrön forskning på 1900-talet speglad i
Lars Lönnroths karriär. *Ármann Jakobsson*.485

Musik så in i Norden. Fruktbart musikaliskt umgänge på axeln
Köpenhamn-Göteborg-Helsingfors. *Mats Liljeroos*495

Jon Fosse – prisvinnare i särklass. *Hans H. Skei*501

NT-Intervjun

FNF ska vara blåslampa för den nordiska saken.
Samtal med förbundssekreterare Henrik Wilén. *Lena Wiklund*509

* * *

För egen räkning
Finland i Norden – inför ordförandeskapet. *Anne Berner*513

Krönika om nordiskt samarbete
Integrationen av nyanlända en stor utmaning. *Anders Ljunggren*519

* * *

Letterstedtska föreningen
Utdelning av det nordiska översättarpriset ur de
nyhlénska medlen 2015. *Lena Wiklund*.523
Styrelser, medlemmar och anslag 2015525
Anslagsutlysning för 2016547

* * *

Bokessä
Strid rundt fredens sekretär. *Harald Stanghelle*549

Kring böcker och människor
Elisabeth Rehn – Lucian i stridsflyget. *Henrik Wilén*.553
Karl Staaff. Liberal statsminister, rösträttskämpe och
försvarspolitiker. *Fredrik Sterzel*.556
Hvor smiler fager den danske kyst. *Henrik Wivel*559
Valseger och NORDEK-förhandlingar. Tage Erlanders dagböcker 1968.
Claes Wiklund562

* * *

Sammanfattning565
Tiivistelmä.566

LARS-ERIK EDLUND

ISLÄNNINGASAGORNA I NYÖVERSÄTTNING – ETT NORDISKT STORVERK

Fil. dr Lars-Erik Edlund är professor i nordiska språk vid Umeå universitet. Han har forskat om dialekter, ortnamn och språkhistoria. Lars-Erik Edlund har genom åren varit starkt engagerad i Föreningen Norden på olika nivåer. Han valdes in i Letterstedtska föreningen 2015.

Den här sommaren har jag ägnat mig åt läsning av islänningasagorna i den vackra utgåvan från Saga forlag. Utgivningen är resultatet av en nordisk satsning, där fyrtio isländska sagor och fyrtionio s.k. tåtar parallellt översatts till svenska, norska och danska. Fem volymer på vardera av de skandinaviska språken har det blivit, i gediget bundna, präglade band. Varje översättning omfattar uppemot 2500 sidor! Den svenska redaktionens arbete har letts av tidigare isländske lektorn vid Göteborgs universitet, Kristinn Jóhannesson, som vid sin sida haft två kolleger, nordisten Karl G. Johansson och litteraturvetaren och poeten Gunnar D. Hansson. Det är den svenska editionen som jag i det följande sätter under luppen.

Tre redaktioner har alltså varit verksamma och sammanlagt ett sextiototal översättare har engagerats. 260 miljoner isländska kronor (alltså cirka 15,5 miljoner svenska kronor) uppges det ha kostat, för svenskt vidkommande med Torsten Söderbergs Stiftelse och Svenska Akademien som huvudfinansiärer. Som sponsorer för hela utgivningen återfinner vi, bland en del andra, det isländska Alltinget, Icelandair och Nordisk kulturfond.

Utgivningen kan bara karakteriseras på ett sätt, nämligen som ett storverk. Det skall först som sist sägas.

Islänningasagorna och tåtarna

Islänningasagorna utspelar sig under sagatiden, alltså från kolonisationen i slutet av 800-talet fram till mitten av 1000-talet när Island får betraktas som kristnat. Texterna handlar om islänningar som bor på Island eller beger sig ut på resor. Island står alltså i centrum men här möter man också det övriga nordiska området från Gotland och från Kvänland i norra Skandinavien i öster till Helluland, Markland och Vinland längst bort i väster. För en större allmänhet välkända är Njåls saga, Egils saga, Eyrbyggarnas saga och Laxdalingarnas saga men det finns så många andra sagor som man nu hoppas nå ut till en bred allmänhet.

Hur sagorna tillkommit är långt ifrån klarlagt, trots att detta flitigt dryftats i den vetenskapliga litteraturen. Tidsmässigt har sagorna hur som helst satts samman från 1200-talets första del fram till och med 1300-talet, låt vara att några texter endast är kända i senare pappershandskrifter. Det är fullt tänkbart att det bakom sagorna finns muntliga traditioner och kanske är det så att olika historier fogats samman till en sammanhållen saga. Hur det nu än gått till är det en storartad litteratur som skapats.

Till sagorna i utgåvan har också lagts ett femtiotal tåtar som vanligen återfinns i kungasagorna, främst i de viktiga handskrifterna Morkinskinna och Flateyjarbók. *Tåtar*, isl. *þættir* (singular *þáttur*) betyder 'delar', 'kapitel' och är anekdoter – ibland lite mer utstofferade – som berättar om enskilda personer och händelser. Ofta möter man här en islänning som beger sig på resa, kommer i kontakt med kungen och efter en konflikt med denne och dennes män, återvänder till Island. Det verkar dock vara mer godtyckligt om en kort berättelse kallas *saga* eller *tåt*. Vid läsningen av dessa många texter har jag fått nya favoriter, inte minst just bland tåtarna.

Sagornas innehåll och uppbyggnad

Vad handlar då sagorna om, och hur är de uppbyggda? Många levnadsöden möter i texterna. Visst finns här mer alldagliga islänningar, män och kvinnor, men också många berättelser om outsiders, om människor som har sin plats i samhällets utkant. I Grettirs saga, Gísli Súrssoners saga och Sagan om Hörð och männen på holmen är det väl i själva verket brottslingar som är sagornas "hjältar". Huvudpersonerna i Grettirs saga exempelvis har översättaren Gunnar D. Hansson i en intervju karakteriserat som "Hells Angels-liknande missanpassade figurer som man lejer för att sköta vissa indrivningar av utstående skulder eller övertagande av fastigheter", och det är inte utan att de kan uppfattas så.

De människor som befolkar sagorna framställs nästan alltid i ett väl definierat historiskt och geografiskt sammanhang. Man får på det sättet intrycket av att man skall kunna lita på det sagorna berättar.

Huvudpersonerna presenteras med hjälp av utförliga släktlängder – så omfattande att läsaren nog i många fall hoppar över dem. Dessa namnlängder är dock "ett viktigt inslag i berättandets nätverk ur vilket de enskilda sagorna kom" (Robert Kellogg i band 1 s. xxx), och borde nog egentligen läsas noggrant för att man fullt ut skall förstå händelseförloppen i relation till aktörerna. Slakten är betydelsefull i detta medeltidssamhälle, ja man kan säga att folk dras in i intrigerna "genom de sociala lagarnas spel, och där har de inte mycket att sätta emot som enskilda personer" (band 1 s. xxxiv).

Också platserna anges noggrant, med sina respektive namn (och i förbigående får man här och var veta varför ett visst namn skapats). Det finns bara i Njåls saga nära 800 personnamn och över 300 ortnamn.

Handlingen byggs i de flesta sagorna upp efter vissa mönster, i varje fall om

man ser det lite mer schablonmässigt. Huvudpersoner och en konflikt under uppsegling presenteras inledningsvis. Konflikten kan böttna i äktenskapliga förhållanden eller skilsmässor, ha sin grund i arv eller något som skett i samband med idrotter eller hästkamper, ha samband med rån eller skadegörelser eller helt enkelt bero på att nedsättande ord och pikar använts, etcetera, etcetera. Ofta genom tanklöshet, ibland mer planerat och lömskt ”riggat”, startar så konflikten som allteftersom eskalerar och så småningom når sin kulmen med skadegörelse och, ofta, ond bråd död, som följd. Sedan blir det vedergällning – och till sist nås en uppgörelse, en försoning. I de längre sagorna ryms flera, med varandra invävda, serier av konflikter.

Hedern spelar stor roll för händelseförloppen. Socialt har den funktionen att upprätthålla band såsom släktskap, äktenskap, vänskap och politiska pakter, narrativt förs härigenom sagan framåt, ”i enlighet med de etiska regler som skänker intrigens fejder en sorts heroisk ofrånksomhet” (band 1 s. XXXVI).

Jag skall villigt erkänna att min sträckläsning av dessa texter gjort mig en aning nedstämd. I och för sig välmenande och som det tycks rationellt tänkande människor dras ner i händelsernas malström och kommer att ställas mot varandra på ett sätt som inte tycks kunna undvikas. Det känns också som om det inte riktigt vill ta slut på de många konflikterna.

Man berörs också av dessa händelseförlopp för att de har sådan samtidsaktualitet. Översättaren Gunnar D. Hansson har i en intervju lite drastiskt hävdat att vi i Skandinavien ”är världsmästare i hedersmordslitteratur”. Vi upplever nog hedersmord som nya och främmande inslag i vårt samhälle medan det i själva verket är så att vi själva har ”den bakgrunden och har gjort litteratur av det som skulle räcka till två årgångar av *Aftonbladet* och *Expressen*”, fortsätter han.

När jag för många år sedan läste sagorna för första gången stod denna händelsernas aktualitet inte alls klar för mig. Jag läser dem nu på helt annat sätt.

Och det blir då läsning som griper tag i en, som berör alldeles extra mycket.

I islänningasagorna skildras mestadels människorna och samhället ur ett patriarkaliskt perspektiv där människens hjältedåd är vanliga motiv och kvinnorna snarast objekt för männen. Vanligt är att kvinnorna eggas sina makar eller söner till strid och hämnd, något som ju kan tolkas som att kvinnor har en stark ställning i det dåtida samhället men samtidigt understryker att de får agera via männen.

Men visst finns texter som i dessa hänseenden sticker ut. Laxdalingarnas saga är sålunda en av de få islänningasagorna där en kvinna är huvudperson, nämligen Guðrún Ósvífurisdóttir. Hon är förvisso inte med hela tiden men med henne sätts ramarna för berättelsen. Första gången hon möter oss (kapitel 33) berättas om hennes fyra drömmar som visar sig handla om hennes olika äkta män. På flera ställen i sagan kan man se hur hennes kvinnoroll konfronteras med de traditionella mansrollerna. Men det finns förutom Guðrún också andra kvinnoporträtt i sagan. Unn den djuptänkta på en av sagans första sidor är en osedvanligt stark landnamskvinna, vidare möter vi den självständiga trälkvin-

nan Melkorka som visar sig vara en irländsk prinsessa och gör uppror genom att tiga. Här finns också Byx-Auð som ”alltid går i långbyxor med skrevstycke och vristband lindade runt benen ända ner i skorna” och skapar sig oväntat utrymme i händelsernas centrum. Laxdalingarnas saga kan inte minst för dessa och andra kvinnskildringar läsas med gott utbyte.

Sagornas berättelser är, det dramatiska innehållet till trots, ändå många gånger överraskande återhållsamma. I Fostbrödrasagan exempelvis lär vi känna fostbröderna Þormóð och Þorgeir. Þorgeir, som är den våldsammare av de två, hämnas blott femtonårig dråpet på sin fader genom att sticka spjutet genom Jöður på Skeljabrekka. Efter dådet kommer han till sin mor Þórelf som varmt välkomnar honom, och hon frågar om han har något nytt att berätta.

Þorgeir svarade: ”Det har skett en viss skadegörelse i Skeljabrekka i kväll.”

Þórelf svarade: ”Vilka var ansvariga för den?”

Þorgeir svarade: ”Jag kan inte förneka min del i det hela.”

Þórelf sade: ”Hur stor var skadegörelsen?”

Þorgeir svarade: ”Inte tror jag att såret han fick av mig behöver förbindas. Jag såg hur mitt spjut gick rätt igenom honom och han föll baklänges i armarna på sina män.”

Välkända inslag i sagorna som mer schablonmässigt brukar lyftas fram är de lakoniska men innehållsrika replikerna, ofta uttalade under eller efter hårda strider. En klassisk, ofta citerad episod kommer från Njals saga, där Gunnar på Hlíðarendi i slutstriden upptäckt en man, Þorgrím, uppe på taket och stöter spjutyxan i veka livet på honom. Þorgrím faller dödligt sårad ned från taket, och tillfrågas av sina kamrater om Gunnar var hemma. Svaret blir: ”Ta reda på det själva. Men jag märkte att hans spjutyxan var hemma.”

Ibland är händelserna i sig humoristiska, något som understryks med hjälp av stillsamma och sakliga repliker. I Droplaugarsönernas saga läser man på ett ställe om hur bonden Þorgrím Skinnhúfa överges av sin hustru mitt i natten. Hon tillkallar vittnen, förklarar sig skild från sin man, kastar därefter hans kläder i gödselgropen och beger sig iväg. Så här fortsätter berättelsen:

När de [hustrun och hennes följe] var borta flög Þorgrím upp ur sängen, tog sängtäcket och svepte in sig i det eftersom det inte fanns några kläder. Han sprang till Hof. Där bodde Þórarin Moldoxi (Dyngbagge), en företagsam man.

Þórarin sade: ”Varför kommer du hit så tidigt, Þorgrím, och så tunt klädd?”

Han svarade och berättade att hans hustru blivit bortförd, ”och nu vill jag be dig om hjälp med den saken”.

Þórarin sade: ”Jag skall ge dig litet kläder först, för det är mest det du behöver nu”.

Sedan åt han morgonmål där.

Det är ofta små händelser som står i centrum, och på så sätt lär man sig en del om seder och bruk, gåvor, kläder, idrotter, jordbruk och boskapsskötsel, hantverk, varor och priser m.m. Inte minst finns här traditionell kunskap om båtar och båtliv. I slutet av Eirík den rödes saga berättas att Bjarni Grímólfsson och hans besättning hamnat mitt i Skeppsmaskhavet. Man inser just att skeppet blivit maskangripet. Besättningen har dock även med sig en mindre båt, bestruken med sältjära; man ”brukar säga att skeppsmasken inte angriper trä som smorts med sältjära”. Jag har diskuterat denna lite märkliga sakuppgift med fil. dr Åke Sandström – som nyligen lagt fram en avhandling om äldre nordisk båtterminologi – och han håller det för sin del inte för uteslutet att med sältjära (*seltjara*) kan ha avsetts sältran utan inblandning av tjära. Kanske kan den magi som ofta i folktron knutits till sälprodukter ha spelat in när man så högt taxerade sältjärens förträfflighet. Hur som helst slutar äventyret med att de besättningsmän som lotats att gå ombord på den mindre, sältjärade båten verkligen kom hem, medan Bjarni med det manskap som tvingades vara kvar på det maskstungna skeppet blev havets rov. Sakuppgifter av denna typ finner man lite här och var i sagorna men de relateras ofta mer i förbigående, och är inte alla gånger helt lättolkade.

En del upplysningar om sakförhållanden som möter i texterna samlas och förklaras i slutet av band 5 i en välskriven och nyttig översikt där man läser om skeppen och sjöfarten samt gården. Dessutom finns här ett antal instruktiva teckningar. Ordförklaringar med diverse nyttiga upplysningar återfinns också i denna avdelning, där man lär sig mera om färgbeteckningar och väderstreck i sagorna, om brädspel och hästhetsning, om kväner och varingar och mycket, mycket annat. En hel del juridiska termer förklaras därtill, en sådan term är självdöme (självdöm), förhållandet att man istället för att låta en rättstvist gå till domstol kunde acceptera att den ene målsägaren själv fick besluta om ersättning eller straff. Det är bra att dessa upplysningar ges – risken är bara att man som läsare inte upptäcker att dessa sidor finns där bakerst i sista bandet, även om de aviseras i redaktörernas inledning.

Bland eyrbyggarna och alla de andra. Några axplock

Min personliga favorit bland sagorna förblir även efter sommarens omläsning Eyrbyggarnas saga som i huvudsak utspelas på Snæfellsnes på västra Island. Den är visserligen inte så väl sammanhållen som många andra sagor, men kanske ger just detta sagan dess speciella charm. Här berättas, bland mycket annat, om övernaturliga händelser, där spökerierna på Fróðá utgör en höjdpunkt. Man får också en bild av hedendomen som en kristen skribent föreställde sig denna – eller kanske snarare sökte konstruera den. Jag skall

här ge smakprov på berättandet i Eyrbyggarnas saga genom att relatera några episoder.

De små men ofta avgörande detaljerna för här som också annars i sagorna berättelsen framåt. I ett parti av sagan sänds trälen Egil iväg av Þorbrandssönerna för att slå ihjäl någon av breidvikingarna, Björn eller Þórð eller Arnbjörn. Som belöning för detta dåd utlovas trälen frihet. Egil smyger sig i skydd av rök ner mot huset där hans tilltänkta offer befinner sig, och kommer in i huset, men är stel i lederna efter vistelsen uppe på fjället. Han rör sig därför inte så smidigt, dessutom har han

tofsar på sina skoremmer, som man brukade ha på den tiden, och den ena skoremmen hade gått upp så att tofsen släpade efter. Trälen gick in i förstugan. Men när han kom in i stora rummet försökte han gå ljudlöst, eftersom han såg att Björn och Þórð satt vid elden. Och nu, tänkte Egil, skulle det inte dröja länge förrän han för alltid vunnit sin frihet. När han skulle stiga över tröskeln satte han foten på den släpande tofsen till skoremmen. När han så skulle ta ett steg framåt med andra foten, satt tofsen fast och han snubblade och föll framstupa över golvet. Det blev en sådan duns som om en flådd ox hade blivit kastad på golvet.

Egil övermannas, berättar om de förehavanden som planerats och möter dagen därpå döden i den dalgång som sedan kallas *Egilsskarð*.

En annan episod i Eyrbyggarnas saga berättar att Snorri Þorbrandsson efter en hård strid sitter till bords med Snorri gode, vilken märker att hans namne – som äter surmjölk och ost – inte tar så mycket av osten. Han frågar då varför han äter så lite.

Snorri Þorbrandsson svarade och sade att lammen äter minst när de har avvänjningskavlen för munnen [dvs. när de fått en kavle i munnen för att hindra dem från att dia]. Då kände Snorri gode runt strupen på honom och märkte att det stod en pilspets rakt genom strupen och genom tungrotten. Snorre tog då en tång och ryckte ut pilen, och därefter åt han.

Det är inte att undra på att osten inte gick ner. Men man klagar absolut inte, man biter ihop ...

Skaldesagorna har i utgåvan samlats i ett band. Den främsta av dem är förstas Egils saga där huvudpersonen är så medveten om att han är en betydande skald att han till och med kan tillåta sig individuella friheter. I tre av sagans många dikter bryter han nämligen mot skaldediktningens vanliga versmått dróttkvætt (se nedan), och använder istället i Höfuðlausn slutrim och i bland annat Sonnatörrek ('Sonförlusten') Eddaversmåttet kviðuháttur. Hans diktarkraft kräver uppenbarligen dessa uttryck.

Egils storverk är utan tvekan Sonnatörrek som diktas strax efter det att han återkommit till Island och hans älsklingsson Böðvar drunknat. Den börjar så här:

Det går trögt
att röra tungan
svårt är att väga
med diktens våg.
Lätt blir det inte
att bära Viðris byte
fram ur sinnets
djupa gömmor.

Och Sonnatorrek slutar:

Nu är det svårt.
Odens oväns
syster står
på det smala näset.
Men glad och
med god vilja,
utan bävan
inväntar jag Hel.

Om Egils Sonatorrek har ett allvarligt anslag, är tonen en annan i många av stroforna i Hallfreðs saga. Diktaren Hallfreð Óttarsson är djupt förälskad i Kolfinna, vilken dock tröttnar på att vänta på Hallfreð och istället gifter sig med bonden Grís. Hallfreð lägger nu stor kraft på att dikta illvilliga kväden om den man som vunnit Kolfinna. Så här heter det bland annat:

Han lunkar till sängens rede
som sillstinn stormfågel.
Proppfull av halvrutten fisk
häver han sig i bädden.
Sent kryper den fule
ner i den mjuka sängen,
trögt går det för honom
att lägga den sköna kvinnan.

Kolfinna tycker inte om dikten, och säger till Hallfreð: ”Inte gör Grís dikter om dig, och du skall se till att inte få honom till ovän, för han kan visa sig som en raskare karl än du tror”. Hallfreð diktar dock oförtrutet vidare, denna gång med en strof som hänsyftar på namnet *Grís*.

Kolfinna blir nu riktigt arg – men det hindrar inte Hallfreð från att dikta vidare. Hallfreðs begär efter Kolfinna är den negativa drivkraften i diktandet. Visst är en hel del av stroforna tarvliga (vilket onekligen gör dem kraftfulla) samtidigt som de ofta vittnar om god iakttagelseförmåga från Hallfreðs sida: i den citerade strofen finns sålunda bilden med den sillstinna stormfågeln, och

liknande exempel på pregnant skarpsyn finns i många andra av sagans strofer.

Det kan vara riskabelt att läsa om texter man läst för länge sedan – man kan bli så besviken när man på nytt möter texten och ser att den inte riktigt har de kvaliteter man tyckte sig minnas. Samtidigt kan omläsningen naturligtvis också ha sitt egenvärde, då, som Olof Lagercrantz skriver i *Om konsten att läsa och skriva* (1985), mönster då kan träda fram och det som framstått som översködligt blir enkelt och begripligt. Vi kan när vi läser om en text också tillåta oss att stanna upp inför vackra och meningsfulla avsnitt; vi ”behöver inte skynda oss ty vi vet fortsättningen”.

På det sättet läste jag nu om Njåls saga. Omläsningen var här helt riskfri – detta är storartat berättande alldeles som jag minns min första läsning av sagan, och jag stannade begründande upp vid vissa partier en stund. Förvisso är de omfattande textpartierna om den juridiska processen efter branden på Bergþórshvol långdragna, och man anar att den som fogat samman texten haft ett särskilt intresse för äldre tiders lagstiftning. Men å andra sidan möter här en ovanlig bredd i persongalleriet, och man får en bild av dagligt liv. Här finns mycken dramatik och mycket av ond bråd död, men jag väljer att stanna upp inför en episod av annat slag, det ställe där Njål kommit till Mörk och blivit väl mottagen.

På kvällen kom pojken Höskuld fram till honom. Njål började samtala med honom och visade en guldring han hade på fingret. Pojken tog emot ringen, tittade på den och satte den på sitt eget finger. Njål frågade:

”Vill du ta emot den här ringen som gåva?”

”Gärna”, sade pojken.

”Vet du”, frågade Njål, ”hur din far dog?”

”Jag vet”, svarade pojken, ”att Skarphéðin [Njåls äldste son] dödade honom, men det behöver vi inte tänka på nu, eftersom det har blivit förlikning och böter betalats till fullo.”

”Du svarar bättre än jag frågade”, sade Njål. ”Du blir nog en bra karl.”

”Jag är glad för att du tror på mig”, sade pojken, ”för jag vet att du kan se in i framtiden och aldrig ljuger”.

”Nu vill jag”, sade Njål, ”erbjuda dig att bli min fosterson, om du vill ta emot det.”

Höskuld svarade att han gärna tog emot både detta och annat som Njål ville erbjuda honom. Slutet på samtalet blev att Höskuld följde med Njål hem. Njål uppfostrade honom, skyddade honom från allt ont och älskade honom mycket. Njåls egna söner tog sig an honom och visade honom stor aktning.

Nu gick tiden tills Höskuld blev vuxen. Han var storväxt och stark med vackert hårsvall och ett högst behagligt utseende. Han var älskvärd i sitt tal och givmild, lugn till sinnes, skicklig i vapenlekar men vänlig mot alla och mycket omtyckt. Det var aldrig något otalt mellan honom och Njåls söner.

Man erfar nog här ett slags ”paradigmskifte” där Njál i denna handling sätter ifråga djupt rotade värderingar och erbjuder ett alternativ till den hederskultur som annars skulle ha tvingat Höskuld att i vuxen ålder bli sin fars hämnare. Njál ser till en början också ut att lyckas att avvärja den befarande blodshämnden. Men genom att skickligt så in misstänksamhet mot Höskuld hos Njálssönerna där den sluge Mörð står för regin, slutar det hela med att Höskuld brutalt dräps av Njáls söner och deras medhjälpare. Höskulds död tar Njál oerhört hårt, och detta sägs vara den enda händelse som han inte kunde tala om utan tårar. Det är också en händelse som är början till slutet – slutet blir, säger Njál, ”min egen död, och min hustrus och alla mina söners” ... olycksbådande ord inför framtiden.

Persongalleriet i Njáls saga är som sagt rikt sammansatt. Här finns Njál som utmejslar sin livssyn främst i relationen till fostersonen Höskuld, Njáls son Skarphéðin som är en klassisk slagskämpe, Gunnar på Hlíðarendi, vidare Kári och Flosi som ställs emot varandra i sagans sista del men försonas och beger sig på pilgrimsfärder, den förslagne Mörð, dessutom kvinnor som Hallgerð – som möter oss i sagans inledning och redan där sägs vara vacker men ha tjuvögon – och Bergþóra som i flera avseenden är varandras motsatser, gumman Sæunn, ”gaggig” men synsk – hon som olycksbådande säger att det torra ogräset bakom Njáls husknut ”kommer de att göra eld med när Njál och min fosterdotter Bergþóra bränns inne” – , tiggarkäringar och många, många andra. En omläsning av Njáls saga ger gott utbyte.

I den sent tillkomna Gunnar Keldugnúpstokens saga är persongalleriet förvisso långt ifrån så rikt som i Njáls saga men man möter ändå intressanta gestalter, bland dem bröderna Helgi och Gunnar på Keldugnúp. Helgi är måttfull och vänlig medan Gunnar ”hölls i eldhuset” och var illa omtyckt, därav öknamnet *Keldugnúpsfífl*, alltså *Keldugnúpstoken*. Gunnar ger sig så småningom ut på långväga resor, möter ondsinta vikingar, trollkäringar och jättinnor och vinner till sist – egentligen mot alla odds – gott rykte. Från bröderna sägs därför också härstamma ”en stor släkt med idel framstående folk”. Sagans dramatiska, men ofta osannolika händelser äger stort läsvärde.

Ett helt band i utgåvan ägnas sagor och tåtar om lokala fejder, och det är många det. I somliga, som Sagan om striden på heden (Heiðarvíga saga), skildras ingående slagskämparnas strider. Andra lokala fejder finns i Sagan om folket i Reykjadal och Víga-Skúta som nog litterärt sett är lite ojämn och som kanske går tillbaka på gamla muntliga traditioner. Om en över fyra generationer löpande fejd i östra Island handlar Droplaugarsönernas saga som vi tidigare mött, och med denna saga är Fljótsdalingarnas saga nära förbunden. Lokala fejder står också i förgrunden i Svarfdalingarnas saga.

En del nya favoriter har läsningen av sagorna och tåtarna för min del resulterat i. Ölkofris saga är ett sådant exempel. Denna saga utspelas huvudsakligen på Alltinget. Huvudpersonen Þórhall kallas *Ölkofri* eftersom han säljer öl på tinget

och bär en huva (*kofri*) på huvudet. Han är illa sedd. Så råkar Ölkofri av misstag bränna ner ett skogsparti som tillhör flera av de mäktigaste hövdingarna, och dessa kräver stränga straff för detta. Hur Ölkofri med hjälp av några stormäns list kommer ur knipan berättas om i den korta sagan. När det hela slutar med ett domslut där de som drabbats av våldel vardera får sex alnar vadmal som ersättning, kastas en bit vadmal till dem med orden: ”Sådant kallar jag bögböter”. Den isländska texten använder här ordet *argaskattr*, vilket i Fritznors ordbok översätts ”Betaling som gives nogen for at lade sig misbruge til Sodomiteri”. Det är ett oerhört starkt ord som används, svårt att riktigt fånga i en översättning.

Redaktionella principer i de nya översättningarna

Islänningasagorna har av litteraturhistorikern Peter Hallberg i *Den isländska sagan* (1964 s. 1) kallats för ”Nordens enda samlade, originella insats i världslitteraturen”, och det är inte underligt att de tidigt uppmärksammades också utanför Island. Inte minst Njåls saga har översatts till många språk. I den databas över översättningar av fornisländsk litteratur som upprättats, Þýðingar íslenskra miðaldabókmennta, finner man att det finns översättningar av Njåls saga till de allra flesta språken i Europa – därtill finns här översättningar från olika tider –, till latin (1850–52) men dessutom till georgiska (1977), japanska (1979) – och esperanto (2003).

Ett flertal centrala islänningasagor har översatts till svenska av Albert Ulrik Bååth åren 1879–1901, vidare finns Hjalmar Alvingss översättningar 1935–45 och Åke Ohlmarks 1962–64. En bredare bakgrundsteckning om ”sagavärlden i Sverige” finns för övrigt i inledningen, skriven av Bo Ralph. Denna är väl värd att begrunda.

Det finns dessutom flera svenska översättningar av enskilda sagor. Njåls saga har sålunda år 1981 översatts av Ingegerd Fries och 2006 av Lars Lönnroth; i den föreliggande utgåvan har Lönnroth överarbetat sin tidigare översättning. Det finns sålunda en hel del föregångare att förhålla sig till i detta nya översättningsprojekt.

Den svenska redaktionens arbete har som inledningsvis sades letts av Kristinn Jóhannesson, Karl G. Johansson och Gunnar D. Hansson. För textgranskning har författaren Erik Andersson svarat. En isländsk rådgivande redaktionskommitté med Viðar Hreinsson, Örnólfur Thorsson, Gísli Sigurðsson, Vésteinn Ólason, Berljót Kristjánsdóttir och Jónas Kristjánsson har dessutom funnits vid redaktionens sida. För översättningen till svenska har inte mindre än tjugofyra personer engagerats, många med långa meritlistor som översättare och texttulkare. Med en sådan uppställning finns naturligtvis bästa möjliga förutsättningar för ett gott resultat.

Men ett arbete som involverar så många enskilda medarbetare kräver förstås också samordning, inte minst för att upprätthålla någon sorts stilistisk jämnhet arbetet igenom. Karl G. Johansson berättar så här om den praktiska proces-

sen: ”Vid redaktionsmötena läste en av redaktörerna de översatta texterna högt medan de två andra följde med, kom med kommentarer och kontrollerade enskildheter i ordböcker och tidigare översättningar. Därmed kanske vi närmade oss en medeltidens högläsning och förhoppningsvis också en svensk text som kan läsas högt” (årsboken *Thule* 2015 s. 90). Arbetet att hålla ihop utgivningsprojektet tycks på det hela taget också ha lyckats väl.

Generellt sett rör det sig om en välgjord översättning som jag för den här granskningen endast mer stickprovsmässigt jämfört med tidigare översättningar. Några iakttagelser kan därvid förmedlas, konkret utifrån en jämförelse mellan den nya översättningen av Njåls saga och Alvings och Fries samt Lönnroths tidigare version; dessutom har jag tittat på originaltextens ordalydelse.

På ett ställe omtalas en man vid namn Skjöld från Sverige, och han sägs i Alvings översättning vara ”svår att ha att göra med”, av Fries vara ”en otrevlig sälle” och i Lönnroths version 2006 vara ”en otrevlig figur” – i den nya översättningen är han ”en illasinnad man”. På ett annat ställe i sagan säger Alving att Skarphéðin är ”en modig man”, Fries omtalar honom som ”morsk” medan Lönnroth 2006 talar om ”en hårding” – i nya översättningen är han ”en tapper man”. Ett tredje exempel: i Alvings översättning säger Gunnar till en man vid namn Sigmund som strör elakheter omkring sig att ”det är inte mitt lynne”, Fries översätter ”det är inte min vana” och Lönnroth 2006 väljer att säga att ”det är inte min stil” – i nya översättningen sägs att ”det är inte efter mitt sinne”.

Exemplifieringen visar skillnader inte minst i stilnivåer. Man har exempelvis uppenbarligen i den nya översättningen valt bort den frejdighet i uttrycket som Lönnroth tillät sig 2006 (som ”en otrevlig figur”, ”en hårding”) och i stället valt en lätt arkaiserande stil som man dessutom lyckas hålla verket igenom. Detta val av stilnivå är i allmänhet till översättningens fördel.

Redaktionen har träffat ett antal övergripande redaktionella val, de flesta av dem välgrundade. Exempelvis försvenskar man inte de isländska person- och ortnamnen. Detta innebär att *þ*, *ð* och *æ* samt accenterna över vokalerna bibehållits. Vissa förändringar av namnformerna har dock gjorts: man väljer sålunda att använda formerna *Ólaf* och *Auð* för de isländska nominativformerna *Ólafur* och *Auður*. Då det gäller ortnamnen används de isländska formerna *Hvítá* och *Eyjafjöll* medan *Borgarfjörður* och *Vatnsdalur* modifierats till *Börgarfjörð* och *Vatnsdal*.

Valet av isländska namnformer i översättningen är väl motiverat, och det är påtagligt hur mycket mer känsla av originaltext detta ger. I Alvings översättning av Njåls saga läser man exempelvis på ett ställe om Hoskuld och Hrut som rider ”väster ut och förbi Hallbjörns vardar” och där möter ”Tjostolv, son till Björn gullbäre från Rekjardalen”. Man måste erkänna att det isländska originalet träder läsaren avsevärt mycket närmre när istället ritten går ”västerut förbi Hallbjarnarvörður” och man möter ”Þjóstoff, son till Björn Gullberi från Reykjardal”. Detta redaktionella val är välgrundat.

Ett annat val som gjorts av redaktionen är att man vid översättningen för det mesta avstått från att använda en tidsform som traditionellt kallas *historiskt presens*. Man har ibland menat att denna form skulle höra samman med texternas ursprungliga muntlighet men som så mycket annat i sagaforskningen är detta omdiskuterat. Redaktörerna anför (band 1 s. XIII) skälen för att avstå från denna tempusform. I de fall man inte med säkerhet kan fastställa vilken form grundtexten har, exempelvis då källans förkortade skrivform inte entydigt går att tolka, ja då är det som jag ser det helt rätt att inte använda historiskt presens. Men när redaktörerna säger att de också avstått från historiskt presens ”för texthelhetens skull, då denna tidsform i översatt form lätt kan framstå som stilistiskt mer markerad och regelmässig än i källtexterna”, ja då förefaller det mig ändå som om man offrat ett stildrag för att uppnå enhetlighet. Trots allt rör det sig ju om ett drag som finns i de isländska forntexterna, och i varje fall jag saknar detta inslag i översättningarna.

Ett alldeles speciellt problem vid översättningen av islänningasagorna gäller de många diktstroforna som återfinns om enskilda personer och händelser. Sagorna och tåtarna innehåller sammanlagt över sjuhundra strofer. I vissa texter är det många, såsom i Egils saga 130, Kormaks saga 85 och Grettirs saga 72 strofer, under det att andra har inga eller endast ett fåtal strofer. I sista bandet ägnar redaktörerna skaldedikter en instruktiv genomgång.

Budskapen i stroforna är i regel enkla men formen är komplicerad. Det huvudversmått som används är åttaradig *dróttkvætt*. Det handlar för diktaren om att ”på ett konstfärdigt sätt, som närmast kan påminna om en gåta eller fixeringsbild, framställa en känd sak så att den på en och samma gång vittnar om hantverksskunskap, gestaltningförmåga och insikter i gudamyternas magiska värld” (band 5 s. 415). Det främsta gestaltskapande elementet som används är *kenningen*, som i tvåledad form kan exemplifieras med ”havets häst” och ”vågens märr” för ”skepp”, men det finns också än mer komplexa tre- och fyrledade kenningar. Orden kommer dessutom inte i ordning utan kan vara spridda på flera diktrader; fornisländskans kasussystem tillåter nämligen friare ordföljd.

Redaktionen har valt att återge stroforna med ett sparsamt bruk av komplicerade kenningar medan en viss stavelserytm bibehållits. En parallelltext med den isländska originaltexten återges vid sidan av översättningen. Det är ett klokt val som använts också vid översättningarna till svenska av *Nordiska kungasagor* (1–3, 1992–94) och *Snorres Edda* (1997), och har sålunda knä-satts som ett slags princip.

Men visst kvarstår även med den valda modellen vissa problem vid översättningarna av stroforna. Vi skall ta ett exempel som dryftas av redaktionen i den avslutande delen av band 5. Bakgrunden till den strof som här diskuteras är att Hallfreð, som vi ju redan mött, under en resa från Kungahälla till Skara fått se sin reskamrat Auðgísl dräpt, varefter Hallfreð får natthärbärge hos en

bonde som säger sig heta Björn. På natten försöker dock Björn döda Hallfreð men denne har, klokt nog, med sig i sängen ett svärd och kan sticka ner Björn. Hallfreð grips dock för dådet och skall nu dömas. Men en Ingibjörg, den mördade reskamraten Auðgísls änka, är med och Hallfreð säger sig ha några saker som Auðgísl sänt henne. Han diktar två strofer om det som hänt, och efter det blir Hallfreð fri och kan följa Ingibjörg hem. Den andra strofen blir i den nya översättningen:

Jag vräkte med stor vrede	Ek bar elda stökkvi
ner den fege och besegrade	ölna skeiðs af reiði
havveldsspridaren. Jag lade	lagði eg hendr að hundi,
händerna på den hunden.	hunds glævara mundar.
Ej mer i försåt för folk	Stendr ei sá sendir
skall lönnmördaren ligga.	síðan Hlakkar skíða
Jag rödfärgade i kampen	bál rauð eg Yggjar éla,
Yggstormens stridsstål.	éls við þjóð á vélum.

Som synes är betydelsen av denna strof inte glasklar. Man kan exempelvis fråga sig vad en *havveldspridare* är. Det isländska originalets *ölna skeið* tolkas som 'makrillvägen' – originalets *ölnun* är benämningen på någon sorts fisk – , dvs. havet, *havets eld* skall uttolkas som 'guld' och guldets *stökkvir* är 'guldets stänkare', dvs. man. Inte heller uttrycket *Yggstormens stridsstål* är omedelbart enkelt att förstå; en analys visar att det här talas om en klinga. Man kan förstås fundera över om översättarna kunde ha förmedlat också detta i sin uttolkning, snarast väl då i en särskild kommentar – det hade under alla förhållanden tillfört läsarna en dimension vid läsningen.

Som redan ovan framhållits är de många orterna och personerna viktiga för att sätta in aktörerna i deras respektive sociala och geografiska sammanhang. I band 5 återfinns man ett antal kartor som man räknar med skall ge viss orientering, kartor över Vinlandsresor, några "sagaställen i Nordeuropa" och några av sagornas platser (Grettirs saga, Njáls saga, De sammansvurnas saga m.fl.). Kartorna är dock små och ger knappast mer detaljerad kunskap om de platser som nämns i respektive saga. Kartor som dem som finns exempelvis i Hjalmar Alvingss sagaöversättningar från 1930-talet ger då en långt tydligare orientering, alldeles som kartor som finns i Fries översättning av Njáls saga 1981 och Lönnroths från 2006.

Ett personregister har upprättats i slutet av sista bandet, och det är förstås bra. Här upptas dock endast personer som nämns i *flera* sagor eller tåtar. Men då *relationerna* mellan människorna är viktiga, inte minst för att förstå de många konflikterna som ofta är släkterlaterade, hade det nog inte skadat med släkträd för de främsta aktörerna i inledningen till respektive saga i utgåvan. Det hade i alla fall varit till avsevärd hjälp för oss läsare.

Det är emellertid klart att ytterligare sådana redaktionella insatser hade riskerat att fördröja utgivningen, å andra sidan hade detta kunnat komma alla de tre parallella utgåvorna till del. Resultatet av detta nordiska översättningsprojekt kommer att utgöra grunden för kännedomen om islänningasagorna i de skandinaviska länderna för avsevärd tid framåt, och kanske vore rentav utgivningen av ett särskilt (för översättningarna gemensamt?) kommentarband befogat. Det skulle avsevärt höja värdet av ett redan mycket värdefullt arbete.

Avslutning

Översättningen till svenska av islänningasagorna och tåtarna är inget annat än en imponerande prestation. Man har undvikit å ena sidan ett alltför trivialt vardagsspråk som snabbt skulle ha föråldrats, å andra sidan ett alltför arkaiserande språk som lätt kunnat göra texterna museala. Det är med stor behållning man läser islänningasagorna och tåtarna i denna översättning, och det är endast sällan man har anledning att haka sig fast vid något. Personnamn och ortnamn har en omisskännlig prägel av originalspråket, ett stort plus. Någon gång kunde kanske andra redaktionella vägval ha gjorts, och måhända kunde ytterligare uttolkning av skaldestroforna ha getts liksom instruktiva kartor, släkträd och en del ytterligare ord- och sakförklaringar hade kunnat läggas till. Men detta drar inte det minsta ner det goda helhetsintrycket. En bred publik kan nu ta del av dessa texter i stilistiskt sammanhållen form. Jag har sagt det tidigare, men säger det gärna igen: detta är ett storverk!

Översättningen har fått också mer oväntade resultat. Tåten om Odd Ófeigsson – en nyvunnen favorit i samlingen – handlar om hur Odd under en sjöresa hamnar i Finnmark och där kommer i kontakt med samer. Besättningsmännen börjar handla med dem, något som dock kräver tillstånd av den norske kungen. De handelsvaror som Odd och hans män på detta sätt olagligt får med sig från Finnmark undgår med nöd och näppe fogdens och kungens närgångna inspektioner, men så används också stor list av Odd och en nära vän till honom, en Þorstein. Odd kan därför så småningom segla tillbaka till Island med sin last. Berättelsen visar hur långt man kan komma med förslagenhet.

Berättelsen om Odd har för kort tid sedan av Elisabeth Berglund och Anne-Sophie Zethson Länta översatts till lulesamiska, Subtsas Odd Ófeigssona birra, där berättelsen inleds med orden: ”Muhtem giese Odd, Ófeig Skíðasona bárnne, vuolgij Islándas ja bádjij Finnmárkkuj ja dasi bátsij dálvev ...”. Detta skall vara den första översättningen till samiska av en fornisländsk text, i alla fall om man skall tro den ovan nämnda databasen Þýðingar íslenskra miðaldabókmennta. Exponeringen av texten i den nya sagautgåvan har uppenbarligen inspirerat de samiska översättarna, och på det sättet har tåten vunnit ännu fler läsare, därtill på ett helt nytt språk. Också det är väl ett resultat så gott som något!

Islänningasagorna. Samtliga släktsagor och fyrtonio tåtar. Redaktion: Kristinn Jóhannesson, Gunnar D. Hansson & Karl G. Johansson. Textgranskning Erik Andersson. Band I–V. LVII+418, 482, 494, 490, 464 s. [samlade i box]. Saga forlag Reykjavík, Reykjavík 2014.

ÞÓR MAGNÚSSON
SILVERSMIDE PÅ ISLAND

Þór Magnússon är fd. riksantikvarie. Han är ordförande i Letterstedtska föreningens isländska avdelning sedan år 2000.

Det var inte ont om skickliga konsthantverkare på Island i det förgångna och många åtnjöt gott renommé för sina arbeten. Utländska turister som besökte Island på 1700- och 1800-talen berättar om dem i sina resedagböcker och nämner föremålen de sett. Ingenstans på Island kunde man dock se den sortens konstverk som resten av världen ståtade med, fantastiska byggnadsverk eller konstmåleri, istället var det olika sorters konsthantverk, i synnerhet trä- och metallslöjd, liksom textila handarbeten, till exempel välbeställda kvinnors finkläder, som väckte uppmärksamhet.

Det finns många källor som berättar om konsthantverkare verksamma på landsbygden, så kallade *sveitasmíðir*, som förfärdigade föremål av trä, metall, horn och ben. Till exempel kan nämnas en bonde på norra Island som sägs vara vida känd för sina arbeten, han var vad man kallade *þjóðhagasmiður*, dvs. en som arbetade i trä och metall, men även i silver och koppar, och till och med i guld, även om det var i begränsad omfattning. Han tillverkade silverskedar, damskärp med filigran och knappar för damkläder, han gjorde ringar och gjöt koppar och var dessutom en skicklig sadelmakare och förfärdigade kopparbleckdekorationer för damsadlar. Alla hans föremål vittande om stor skicklighet. Sådana män fanns på många ställen ute på landet, de levde på lantbruk och fiske och hade sitt slöjdande vid sidan av.

Länge bodde majoriteten av Islands befolkning på landsbygden. Köpingar eller samhällen började inte bildas i någon större utsträckning förrän på 1800-talet, även om det grundades några få köpingar i slutet av 1700-talet, och då handlade det egentligen bara om några enstaka köpmanshus. Hantverk som specialiserat yrke fanns inte förrän samhällen började växa fram, på Island inte förrän runt sekelskiftet 1900.

Det finns inga ädelmetaller naturligt på Island i nämnvärt omfång. Många trodde dock förr att man skulle kunna hitta silver och till och med guld, men det var bara önskedrömmar. Utländska turister nämner i sina resedagböcker att vissa islänningar tror att det kan finnas silver på många ställen i fjällen och sådana sägner levde kvar långt in på 1800-talet.

Föremål av silver och silverskatter nämns ofta i de gamla isländska texterna, och därför har man trott att islänningarna förr i tiden hade silver i stora mängder. Några få gamla silverskatter med slagna utländska silvermynt från vikingatiden, obearbetade silverstavar och itubrutna smycken har hittats på Island precis som i andra nordliga länder.

Silver var i själva verket den enda ädelmetallen som användes i finare smycken på Island. Guld förekom nästan aldrig. Silver var dyrt och det var bara de välbeställda som kunde låta tillverka föremål av silver. Den som ville beställa silverföremål fick vanligen själv skaffa metallen, och då handlade det oftast om danska silvermynt. Silversmederna själva hade inte råd att inneha något lager av silver för att arbeta med.

Nysilver och andra billigare legeringar som var väl ägnade till olika sorters hantverk började användas på 1800-talet. Nysilver är en hårdare metall än silver och ser nästan likadant ut och användes därför ofta i föremål som utsattes för slitage.

Bara ytterst få av de som var verksamma som silversmeder fick någon utbildning i sitt hantverk, egentligen bara de som reste till Köpenhamn och blev lärlingar hos någon mästare. Sedan undervisade dessa hantverkare andra när de kom hem igen och på så sätt spreds kunskaperna och färdigheterna. Men de flesta fick en mycket begränsad handledning under en kort tid. Därför var det en öppen fråga om dessa hantverkare kom att uppnå någon egentlig skicklighet, även om många av dem lyckades dra sig fram av egen kraft och flera av dem till slut blev riktigt skickliga.

I mitten av 1700-talet for ett antal islänningar utomlands för att lära ett hantverk. Europa började vakna till liv igen efter en sekellång stagnation och även förhållandena på Island förbättrades. Upplysningstiden gjorde sig gällande och kung Fredrik III uppmuntrade allt slags hantverk. Det var nästan uteslutande till Köpenhamn som islänningarna reste, såväl för att lära ett hantverk som för att utbilda sig på universitet. Island var en del av det danska kungadömet och Köpenhamn dess huvudstad och handelsskeppen kom nästan undantagslöst från Köpenhamn. I Danmark hade en hantverkarklass börjat växa fram, inte minst guldsmeder, och där fanns de högre lärosätena. Dansk guldsmede hade länge stått på en hög nivå och danska guldsmeder var bland de främsta i sitt slag och allmänt kända för sin skicklighet.

Det är anmärkningsvärt hur många islänningar det var som reste utomlands för att lära silversmede, jämfört med andra hantverk, sådana som kanske kunde kallas mer ”nyttiga” för landet, såsom trä- och metallhantverk, båtbyggande eller textilt hantverk, som man kunde tänka sig att det skulle vara mera behov av på Island. Föremål av silver var nästan enbart utsmyckning och bara för de rikaste, och räknades sällan till nödvändiga bruksföremål.

De som reste utomlands för att lära silversmede blev inskrivna hos en mästare och den vanliga lärotiden var fyra år. Då fick man sitt gesällbrev och efter det reste de flesta hem till Island igen. Några blev dock själva mästare och slog sig ned i utlandet och det finns inga uppgifter om mästare som återvände till Island. Många av dem gjorde sig dock namn bland de kända i Danmark.

De som återvände till Island efter avslutad utbildning hade dock få möjligheter att försörja sig på sin hantverksgren i hemlandet. De flesta av dem

försvann in i den samhällsklass som i princip var den enda som fanns, nämligen böndernas, de blev bönder och drev lantbruk och kunde i bästa fall ha sitt hantverk som bisyssla.

1883 kom den första lagen om hantverksutbildning på Island och den första hantverksskolan grundades. Från och med då kunde man lära olika hantverk i hemlandet och erhålla gesällbrev och därmed verksamhetstillstånd. Ändå var det många som fortfarande lärde sig ett hantverk av egen kraft. Det utkom några tryckta broschyrer om olika hantverksgrenar som kom väl till pass, däribland en skrift om guldsmede.

Det vanligaste råmaterialet för silversmide var silvermynt, som på så många andra ställen. Danska speciedaler var mycket eftersökta, särskilt de stora som var slagna av högkvalitativt silver. Det var också vanligt att smälta gamla silverföremål för att kunna tillverka nya. Gammalt dräktsilver smältes ned i stor omfattning, liksom dukningssilver och inte minst gammalt kyrksilver; nattvardskalkar och oblattallrikar, patener. Många kyrkor lades ner under 1700- och 1800-talen och kyrksilvret smältes ned och smiddes på nytt till andra kyrkor. I biskoparnas visitationsböcker kan man läsa att gammalt silver misskundslöst smältes ned, och man gav också order om att kyrksilver från den katolska tiden skulle smidas om, sådant som hade påskrifter om Kristi blod och lekamen, vilket inte passade in i den lutherska trons dogmer.

De ekonomiska villkoren för allmogen förbättrades sakt men säkert under 1800-talet. Då började till och med guldmynt dyka upp, särskilt när man började exportera levande får till England. Där fick man nämligen betalt i guld. Guldsmede förekom dock ytterst sällan, och i så fall i ringar eller till förgyllning, och ibland i mindre smycken.

Själva silversmedjorna var ofta mycket enkelt utrustade. Smederna behövde inga stora utrymmen eller specialverktyg. Arbetet utfördes helt och hållet för hand. De tillverkade föremålen var för det mesta små. Många silversmeder satt inne i bostaden och detta förändrades inte förrän det blev möjligt att ha verksamheten som huvudinkomst.

Kristendomen infördes på Island kring år 1000. Kyrkor byggdes runt om i landet och kyrkan blev snart en rik institution. Kyrkorna behövde heliga föremål till mässorna och bland de nödvändigaste fanns kalkar och patener för utdelningen av sakramentet. Varje kyrka måste äga sin egen utrustning vilket medförde att isländska silversmeder på medeltiden fick mycket att göra, även om också en stor del föremål hämtades till Island från utlandet.

Guldsmede finns nämnt i isländska källor redan på medeltiden och några guldsmeder nämns vid namn. Några av dem arbetade också i Norge och nämns i annaler och biskopsbiografier. Om en av dem berättas att han tar ”gott betalt på kort tid”, men så var han också ansedd som en av de allra skickligaste.

De äldsta ädelmetallföremålen som finns bevarade och anses tillverkade av isländska guldsmeder är liturgiska föremål, små kalkar och patener, och tros

stamma från 1200-talet. Några av dem finns nu på museer på Island, men en del också i utländska museer. Man vet inte säkert var de här namngivna isländska guldsmederna lärde sig hantverket, förmodligen var det mest i Norge, men några kan också ha utbildat sig i Danmark, England eller Tyskland. Det berättas om smeder som arbetade både i Trondheim och för biskopssätet i Hólar, och tillverkade kalkar och relikskrin. Nämnas kan Þorsteinn Skeggjason som levde kring år 1200 och fick tillnamnet ”skrinsmeden” eftersom han fick i uppdrag att förfärdiga relikskrin till benen efter biskop Þorlákur i Skálholt som dog 1193 och senare blev helgonförklarad. Det var biskopens släkting biskop Páll Jónsson som lät göra skrinet. Þorsteinn omnämns som ”den skickligaste finsmeden på Island”. Här kan också ”Eyjólfur guldsmed” nämnas. Han vistades vid biskopssätet i Hólar och arbetade för biskopen Lárentius Kálfsson på 1300-talet. Av biskopen fick guldsmeden i uppdrag att utsmycka böcker med silver och att tillverka en kalk och ett skrin till domkyrkan. Man känner också till namnet på en kvinna som hette Margrét med tillnamnet ”den skickliga” och som arbetade för biskop Páll i Skálholt, bland annat med att tillverka Þorláksskrinet. Hon nämns dock enbart för sitt arbete med valrossbetar, och det står i biskop Pálls biografi att hon ”utmärkt skickligt” skurit ut en kräkla ur en valrossbete som biskop Páll skickade till ärkebiskop Þórir i Trondheim som gåva. Därför kan det också vara hon som förfärdigat knoppen på kräklan som hittades i biskop Pálls stenkista vid arkeologiska utgrävningar i Skálholt 1954.

I skrifter från slutet av medeltiden från biskopssätet i Skálholt nämns både en ”guldsmedsod” och en guldsmedja, där smederna alltså kunnat arbeta. Det var inte ovanligt på medeltiden att biskoparna höll sig med egna guldsmeder som utförde arbeten såväl för domkyrkan som för andra kyrkor. Nattvardskalk och paten var kyrkornas heligaste föremål. Man fick kontakt med Kristi lekamen och blod vid nattvarden enligt den katolska tron, och därför skulle föremålen vara gjorda av ädelmetall. Enligt källorna ska det ha funnits sju nattvardskalkar av guld i olika kyrkor på Island under medeltiden. De ska alla ha varit rätt små och hamnade till slut i kungens smältdegel vid reformationen, eftersom man då samlade in kyrkornas och klostrens ägodelar. Även om de flesta liturgiska föremålen var av silver, var det önskvärt att de åtminstone delvis var förgyllda. Eftersom guldet var sällsynt försökte man ändå förgylla kalkens insida och kant och patenens ovansida – alltså de delar som kom i beröring med den invigda hostian, Kristi lekamen och blod. Efterhand övergav man denna strävan och de isländska nattvardskärlen förgylldes sällan.

De mest välgjorda isländska guldsmedsarbetena efter reformationen, från 1500-talet och fram till slutet av 1800-talet, är i synnerhet liturgiska föremål; nattvardskalkar, patener och oblatskrin.

Det var inte alltid en guldsmed tillverkade de liturgiska föremålen efter utländskt mönster. Utförande och form är ofta bristfälliga i jämförelse med

utländska föremål som tillverkats av skolade guldsmeder och följde rådande teknik och mode.

De huvudsakliga källorna till kunskap om kyrksilver efter reformationen är – förutom själva föremålen – kyrkornas arkiv, och prostars och biskopars visitationsböcker. Sällan nämns dock smederna i källorna och ännu mer sällan bär föremålen någon namnstämpel. Danskt kyrksilver har nästan alltid namnstämpel, vilket det fanns regler om, men först i slutet av 1700-talet börjar enstaka föremål förses med stämpel på Island. I många andra länder fanns stränga regler om stämpling av silver och särskilda ämbetsmän hade i uppdrag att kontrollera silversmidet, dels att kvaliteten på själva silvret var god, men inte minst för att kontrollera att den skatt som ålåg silverföremål betalats. Några sådana regler fanns inte på Island, en sådan kontroll och skatteindrivning vore inte möjligt i det glest befolkade landet. Men på 1800-talet började dock isländska smeder, i synnerhet de som hade gått i lära, i större skala att märka sina föremål. Det mesta av det ostämplade altarsilvret från de senaste århundradena är uppenbart isländskt, vilket inte minst tekniken vittnar om. Över 300 namn på islänningar som nämns som silversmeder på 1700- och 1800-talen finns nedtecknade, men bara några få av föremålen från denna tid kan säkert kopplas till några av dessa namn.

Silverföremål för kvinnor gjöts och smiddes, det rörde sig om sammanlänkade silverskärp, knappar och broscher. En vanlig teknik var filigran som var mycket populärt på Island. Förr var det också vanligt med det som kallades *loftverk*, vilket var tunna silverstavar som böjdes och virades på olika sätt för att efterlikna blommor. Detta var särskilt vanligt på skärp och broscher som bars till folkdräkt.

Det finns inte många källor om kvinno Smycken från medeltiden och de skrivna källorna nämner sällan något om människors klädedräkt eller smycken. Det är först på 1600-talet, och egentligen inte förrän på 1700-talet, som man börjar se bilder av kvinnor med smycken. Det finns inte heller många omnämmanden av människors klädedräkt där smycken nämns speciellt. De flesta bilder som bevarats finns i utländska besökares resedagböcker, och de föreställer oftast välbeställda islänningar i finkläder. Bilder av vanliga bönder eller annan allmoge är sparsamt förekommande före fotografins tidsålder i slutet av 1800-talet.

I en skildring från ungefär år 1600 berättas att kvinnor bär halsband, hårsmycken och broscher, och också vackra bälten av silver. Författaren skriver att det är en gammal sed på Island att bära sådana bälten. Kvinnomodet förändras sedan långsamt, men i mitten av 1800-talet kom en mycket snabb förändring av den isländska högtidsdräkten för kvinnor. Sigurður Guðmundsson, som omnämns som målare och hade utbildat sig i konstmåleri vid Det Kongelige Danske Kunstakademi i Köpenhamn, föreslog då att den kvinnliga högtidsdräkten skulle få ett nytt utseende och ritade skisser av de smycken som skulle

höra till. Sigurður blev sedan en föregångsman i grundandet av Forngripasafn Íslands (Arkeologiska museet), det som numera är Þjóðminjasafn Íslands (Nationalmuseet), och var dess ledare de första åren. Han var nationalistiskt sinnad och dräkterna var ett led i att väcka islänningarnas medvetenhet om sin egen kultur. På dräkterna som Sigurður tecknade fanns många silversmycken, särskilt på högtidsdräkterna. Bland annat kan nämnas huvudprydnad och bälte med filigran, hyskor, broscher och många sorters knappar. Dessa silversmycken var dock alldeles för många för att vanliga människor skulle ha råd med dem.

Filigran har länge varit ett kännetecken för det isländska nationaldräkts-silvret, även om många äldre silversmeder gärna tillägnade sig nya stilar och metoder som blev moderna. Och intresset för filigran växte sedan igen, särskilt när nationaldräkten blev vanligare. Många av de yngre guldsmederna tillverkar nu filigransmycken till nationaldräkten så att denna gamla tradition hålls levande. Filigranarbeten har en lång tradition på Island, men inte mycket finns bevarat från tidigare århundraden. De nämns dock i många källor. De äldsta föremålen med filigran är från 1300-talet, nattvardskalkar med ornamentering på foten. Ungefär 1870 blev filigranarbeten på nytt mycket populära i Norden och då blomstrade den konsten på nytt även på Island.

Filigrantekniken satte stark prägel på isländska kvinnosmycken på 1800- och 1900-talen, i synnerhet på nationaldräkten; bälten, hyskor, olika sorters knappar, broscher och så de speciella cylindrarna som smyckar huvudbonaden på de enklare dräkterna, och även huvudsmücken och diadem till högtidsdräkten.

Av gammalt isländskt bordssilver är det mest skedar som finns bevarade, särskilt matskedar och teskedar. De äldsta silverskedar som finns har tillverkats utomlands, varav några framställda av isländska silversmeder i Köpenhamn. Ytterst få isländska skedar kan kopplas till någon upphovsman om de inte är märkta. Många av de skedar som framställdes på Island från 1700-talet och fram till 1900-talet uppvisar speciella kännetecken. 1700-tals-skedarna har stora likheter med utländska rokokoskedar med ett fiolformat skaft och långt blad, och på 1800-talet blir skaften smalare och nättare. Många silversmeder dekorerade sina skedar med gravyr, först i typisk rokokostil och sedan i empiristil, såsom blommor, blad och rankor, och ofta är de graverade med ägarens monogram. Sedan kom skedar med ett svagt böjt skaft, ofta med en läpp i skaftets ände. Men man ser ofta 1700-talsformer på yngre skedar. Det ansågs fint att äga en silversked, och även fattigt folk ville kunna stoltsera med en egen sked av silver.

Bland de finare silverarbetena kan nämnas sigillen, även om många av dem gjöts i koppar och senare nysilver. De var ofta graverade med ägarens monogram eller hela namn. De äldsta kända sigillen är gjorda av koppar och man känner till namnen på några isländska sigilltillverkare på medeltiden. Senare blev gravör ett särskilt yrke.

På 1700-talet blev nässnusdosor vanliga ute i Europa och snart började också isländska silversmeder att tillverka sådana. Nässnuset blev vanligt på 1800-talet på Island. Många tobaksdosor är mycket vackert arbetade, särskilt tobakshorn av valrossbetar som utsmyckades med filigranrosor. Många av dessa föremål är riktiga klenoder.

Som exempel på andra silverföremål kan nämnas utsmyckning på böcker, silverknoppar på käppar samt graverade minnesplaketter som ofta förr i tiden fästes på välbärgat folks likkistor och sedan hängdes upp i kyrkan. Idag är det allra vanligaste silversmidet kvinnosmycken av många olika slag, allt efter det förhärskande modet.

Silversmeder tillverkade ofta en mångfald saker ur olika slags metaller som kunde behövas i det dagliga livet eftersom det inte var möjligt att försörja sig enbart på silversmide. I det dagliga arbetet behövdes olika sorters redskap av metall och trä. Många smeder var lika duktiga i alla slags material, såväl trä som metall, inte minst koppar och järn, som var de metaller som oftast användes till vardagliga bruksföremål.

Sadlar, både för män och kvinnor, var ofta vackert utsmyckade med drivna och graverade metallplattor. Många av dessa arbeten i kopparbleck gjordes av silversmeder. Denna teknik är av samma slag som den som kan ses på så kallade *förgyllda altaren*, mest kända från medeltidens Danmark, och också på medeltida relikskrin som fanns i många kyrkor, vilket tidigare nämnts, och som tillverkats på Island. Metallen hamrades ut och finbearbetades med mejslar. Plattorna fästes sedan på sadelns sida eller, om det var en damsadel, på ryggen, som utsmyckning. Oftast föreställer utsmyckningen olika slags växter och djur – hjortar och andra jaktdjur, till och med lejon. Ofta finns också ägarinnans namn ingraverat, jämte ett årtal. Sådana sadlar var mycket kostbara och endast de rikaste hade råd med dem. De försvann efter mitten av 1800-talet och därmed försvann också den gamla konsten att kunna driva metall. Många silversmeder tillverkade ridpiskor och en silverskodd piska var en statussymbol. Bara de mest respekterade bönderna hade ridpiskor av rent silver, de flesta var av nysilver, och i äldre tid var piskor med kopparbleck vanligast. Särskilda „ridpiskesmeder“ fanns på många ställen, och dessa tillverkade också ofta cylindrar till folkdräktens huvudbonad, eftersom en liknande teknik användes där.

Silversmederna måste också kunna gravera prydnadsföremål av andra metaller. Några blev riktigt skickliga graverare, och så småningom blev gravör ett eget yrke. På 1700- och 1800-talen var spegelmonogram vanliga på silverföremål, särskilt på kyrkornas kalkar och oblatskrin, och monogrammet visade då vem som skänkt föremålet till kyrkan. De förekom också på sigill på samma sätt som utomlands. Mångskiftande gravyrer kan också ses på andra föremål, till exempel på minnesplaketter på kistor, på skedar och små bägare.

Smederna i äldre tider tillverkade nästan uteslutande föremålen efter beställning. Det förekom dock att de reste runt i landet och arbetade, en del

for till och med på riktiga försäljningsresor med sina arbeten. Det fanns också särskilda försäljare som reste runt med silverföremål till salu och tog emot beställningar för smederna. I en källa från 1700-talet berättas att några silversmeder från norra Island reste med sina arbeten och saluförde dem i södra och västra landsdelarna, och också på Alltinget som hölls på Þingvellir varje år. Folk sammanstrålade där från olika delar av landet och det förekom en livlig handel med många slags varor och hantverksföremål.

När handelsplatser började uppstå på 1700- och 1800-talen slog sig hantverkarna ned där och kunde då ha sitt hantverk som huvudsaklig försörjning, men hade ändå ofta något annat arbete eller drev småbruk. Särskilda juvelerarbutiker kom först på slutet av 1800-talet, och från 1870 började handelsmän importera färdiga silverföremål från utlandet. Då hade industrialiseringen kommit igång och masstillverkade föremål var självklart mycket billigare än de som tillverkats för hand. Vissa handelsmän, och till och med guldsmeder, började skicka iväg isländska föremål utomlands för kopiering, och sålde dem sedan i sina affärer vid sidan av de egenhändigt tillverkade föremålen.

Silversmide har oftast varit ett enmansarbete, eller kanske tillsammans med en lärling, och så är det fortfarande. Silversmeden tänkte själv ut ett föremål, tecknade det och bearbetade metallen själv, smälte och rensade, valsade silvret eller hamrade ut till plattor och tillverkade föremålet, finputsade det och graverade det. Kring 1900 började det komma ateljéer där flera arbetade tillsammans, mästare, gesäll och lärlingar. Ofta specialiserade sig varje smed i en särskild teknik.

Strax före andra världskriget började en egentlig masstillverkning av silverföremål. Då fick smederna bättre redskap, svarvar och pressar där man kunde framställa silverföremål i metallformar, vilket möjliggjorde masstillverkning. Särskild gällde detta föremål för bordsdukning, mest skedar, gafflar och andra bruksföremål, men också smycken. Masstillverkning av silverföremål har ökat stort de senaste åren.

Numera utgör silver- och guldsmeder en månghövdad skara på Island och metoderna har förändrats mycket. Förr var som nämnts filigranarbeten och slaget och gjutet silver vanligast, nu är designsmide det dominerande. Många guldsmeder sätter slipade stenar i smyckena, till exempel obsidian och jaspis. Man kombinerar också silvret med andra metaller och material.

Isländskt silversmide har anseende om sig att vara avantgardistiskt och föremål tillverkade av isländska silversmeder är eftersökta. Utländska turister i landet tycks veta att uppskatta isländskt silversmide.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

VALGERÐUR SVERRISDÓTTIR

Halldór Ásgrímsson – statsminister, utrikesminister och NMR:s generalsekreterare

Foto: Johannes Jansson/norden.org

Halldór Ásgrímsson företrädde Framstegspartiet och var Islands statsminister 2004-2006. Halldór var dessförinnan utrikesminister i nio år samt under åtta år fiskeriminister. 2006 utsågs han till Nordiska ministerrådets generalsekreterare med placering i Köpenhamn.

Valgerður Sverrisdóttir var alltingsledamot för Framstegspartiet 1987-2009. Därefter var hon industri- och näringsminister i sju år fram till 2006 då hon blev utrikesminister. En post som hon lämnade året efter då hon lämnade politiken.

Halldór Ásgrímsson föddes i Vopnafjörður den 8 september 1947. Hans föräldrar var butiksföreståndaren Ásgrímur Halldórsson och hemmafrun Guðrún Ingólfssdóttir. De härstammade båda från avlägsna bygder i nordöstra Island, Guðrún från

Halldór Ásgrímsson

Skjaldbingsstaðir i Vopnafjörður och Ásgrímur från Borgarfjörður Eystri. Ásgrímurs far, Halldór Ásgrímsson d.ä., blev föreståndare för Kooperationen i Vopnafjörður och tog då med sig familjen dit. Han var sedan alltingsledamot för Austurland i över 20 år. Halldórs farmor Anna var småskolelärare och henne tyckte Halldór särskilt mycket om. Hon lärde honom mycket och hade stor betydelse för hans utveckling. Vid ett tillfälle när han fick beröm för sin vackra handstil svarade han att det i så fall var hans farmors förtjänst. Halldór föddes i Kooperationens hus, Kaupangi, som nyligen renoverats. Det var viktigt för Halldór att byggnaden räddades och visades respekt, och så skedde också. Huset sätter nu stor prägel på orten.

Medan Halldór fortfarande var barn flyttade familjen till Höfn i Hornafjörður där hans far fått arbete som föreståndare för Kooperationen. Man bestämde då att Halldór skulle stanna kvar hos sin farmor och farfar i Vopnafjörður och gå i skola hos farmodern de första åren. Banden till Vopnafjörður bevarade Halldór genom livet och han engagerade sig i alla viktiga frågor som hade med orten att göra.

När Halldór sedan flyttat till föräldrarna i Höfn tillbringade han somrarna på en bondgård i Suðursveit där närheten till Vatnajökull, Europas största glaciär, satte sin prägel på människornas liv. I tonåren for Halldór till Reykjavík för

att studera och bodde då hos farföräldrarna. Vid det laget hade farfadern blivit alltingsman. Halldór tog realexamen, vilket var nyckeln till att få börja i gymnasiet. Men istället för gymnasiet valde Halldór att läsa vid Samvinnuskólinn i Bifröst som drevs av den kooperativa rörelsen. Många ungdomar med koppling till Kooperationen studerade vid denna skola som hade ett gott rykte. Han tog examen därifrån 1965.

Som tonåring bestämde han sig för att åka till England för att gå en språkkurs, vilket vittnar om hans framsynthet och önskan om en bred bildning. Detta var under de år då Beatles och Rolling Stones började komma i ropet och Halldór passade på att bevista spelningar med dessa framstående musiker. När han senare berättade om det här, var det många som tyckte att det inte passade ihop med det man ansåg vara hans intresseområde – att han skulle ödsla sin tid på sådana saker. Men det var med det som med så mycket annat; människor hade inte alltid rätt uppfattning om vem Halldór egentligen var.

Det borde inte förvåna någon att Halldór sedermera valde att utbilda sig till revisor. Han hade mycket lätt för matematik och var analytiskt lagd. Han tog examen som auktoriserad revisor 1970 och vidareutbildade sig vid handels-högskolorna i Bergen och Köpenhamn 1971-1973. Han fick tjänst som lektor vid företagsekonomiska institutionen vid Islands universitet två år därefter och gjorde en betydande insats för utformningen av kursinnehållet.

1974 kontaktades den unge universitetslektorn av representanter för Framsóknarflokkurinn (Framstegspartiet) med förfrågan om han ville bli partiets alltingskandidat för Austurland. Partiet hade stort stöd i detta valdistrikt och många av partiets starkaste alltingsledamöter hade kommit just därifrån. Att låta övertala sig och säga ja till denna förfrågan måste ha varit ett stort steg att ta för en ung man som hade en karriär vid universitetet framför sig. Men detta steg tog han, och skänkte då säkert sin farmor en tanke, hon som tidigt såg pojkens ledaregenskaper.

I Kooperationens Samvinnuskóli la man stor vikt vid föreningsarbete och att träna eleverna i att uppträda och tala inför publik. Det visade sig tidigt att Halldór var en begåvad talare, och ännu tydligare att han var en som stod för sina åsikter. Den egenskapen kom väl till pass i funktionerna som alltingsledamot och minister.

När Halldór suttit i alltinget i fyra år förlorade han sin plats efter att Framsóknarflokkurinn gjorde ett dåligt resultat i valet 1978. Då stod den unge familjefadern inför situationen att vara arbetslös eftersom han hade valt att säga upp sin anställning vid universitetet, trots att han erbjudits möjligheten att ha kvar den. Han gjorde då en helomvändning och gick till sjöss på en båt från Hornafjörður. Skeppskamraterna trodde först att en alltingsledamot inte skulle kunna klara det hårda jobbet, men insåg snabbt vilken kraftkarl han var. Han

sparade inte på krafterna som sjöman – lika lite som i något annat han företog sig – vilket kom att visa sig. I valet ett drygt år senare blev han återinvald till alltinget och satt sedan där i 27 år utan avbrott.

Halldór tog plats i Nordiska rådet 1977 och var därefter vald medlem där närmast utan uppehåll, förutom då han var minister. Han var ordförande för Nordiska rådets mittengrupp 1993-1995 och satt i rådets presidium. Han var minister för nordiskt samarbete i sammanlagt sex år (1985-1987 och 1995-1999). Halldórs intresse för nordiska frågor var uppenbart för alla som engagerade sig i isländsk politik. Han var den förste som la fram ett förslag i Nordiska rådet om den arktiska regionen vilket klubbades igenom 1992. Detta beslut ledde till att Nordiska rådet började arrangera återkommande konferenser om den arktiska regionens särskilda frågor. Några år därefter bildades Arktiska rådet.

Som utrikesminister gick Halldór i bräschen för att de nordiska länderna skulle uppmärksamma vikingarnas resor till den amerikanska kontinenten. Som en följd av bland annat Halldórs engagemang invigdes år 2000 kulturcentret Scandinavia House i New York som en markering av tusenårsjubileet för vikingarnas landstigning på amerikansk mark. Han var också en ivrig förespråkare för att islänningasagorna skulle översättas till och ges ut på andra nordiska språk, vilket skett i år genom fem volymer på vardera danska, norska och svenska.

Som den realist han var, hade Halldór mycket svårt att förlika sig med den förda politiken under Gunnar Thoroddsens regering, som bildades efter segslitna förhandlingar 1979. Framsóknarflokkurinn ingick i denna regering tillsammans med Alþýðubandalagið (Folkalliansen) och tre representanter för Sjálfstæðisflokkurinn (Självständighetspartiet). Finanspolitiken sköttes undermåligt och inflationen var hög. Sjálfstæðisflokkurinn hade splittrats och större delen av det befann sig i opposition. Stämningen i alltinget var inte god. Fiskenäringen hade stora problem, fiskeflottan var alltför stor för fiskbeståndet.

Efter valet 1983 bildade Framsóknarflokkurinn regering med Sjálfstæðisflokkurinn. Framsóknarflokkurinnns partiledare Steingrímur Hermansson blev statsminister. Nu blev Halldór minister för första gången och fick fiskerifrågorna på sin lott. En logisk utnämning med tanke på den gedigna kunskap han besatt om fiskeverksamhet, i kombination med hans oräddhet inför att åta sig stora projekt. Han byggde upp ett stort förtroende som fiskeriminister, men det var ingen lättskött post. Vid den här tiden hade kvotsystemet införts, ett kontroversiellt system, trots att det är svårt att komma på något bättre sätt att ta i land de stora värden fisken står för. Halldór reste mycket på Island i egenskap av fiskeriminister och höll möten

i fiskarsamhällena. Han blev inte alltid så varmt välkomnad på dessa möten, men blev respekterad för sin ärlighet och principfasthet. Under de åtta år som Halldór var fiskeriminister förändrades villkoren för fiskeverksamheten radikalt, och numera ses det system man har på Island som en förebild för andra länder. Halldór hade modet och styrkan att följa sin övertygelse och genomföra de idéer som på lång sikt skulle tjäna nationen.

Halldór valdes till partiledare för Framsóknarflokkurinn 1994. Partiet var i opposition och Steingrímur Hermansson avsade sig partiledarskapet och slutade också som alltingsledamot. Halldór hade då varit vice partiordförande i 14 år. Partiet uppnådde ett mycket gott resultat i alltingsvalet 1995 och ökade med två alltingsmandat. Halldór fick alltingsgruppens förtroende att inleda regeringssamtal och man började förhandla med Davíð Oddsson, Sjálfstæðisflokkurinn, om regeringsbildning. En koalitionsregering med dessa två partier bildades under ledning av Sjálfstæðisflokkurinn, och behöll sin majoritet i Alltinget i valen 1999 och 2003. Sjálfstæðisflokkurinn förlorade dock en del röster i valet 2003. Vid det laget hade Samfylkingin (Socialdemokratiska alliansen) bildats genom att Alþýðuflokkurinn, Alþýðubandalagið, Kvinnalístinn och Þjóðvaki gick samman med syfte att få ett stort inflytande i politiken. Då stod Framsóknarflokkurinn inför alternativet att bilda regering tillsammans med alliansen och sådana trevare lades också ut. Resultatet blev dock att man höll fast vid samarbetet med Sjálfstæðisflokkurinn men på villkor att Halldór blev statsminister, vilket han blev i september 2004 då han efterträdde Davíð Oddsson.

Det stormade ordentligt i politiken under den här tiden och Halldór hamnade ofta i blåsväder. Det gällde bland annat Islands förhållande till kriget i Irak, med folkliga protester mot regeringens inställning, som först och främst tog sig uttryck i ett politiskt stöd och senare även i stöd till landets återuppbyggnad. Protesterna mot detta tilltog i styrka. Även inom partiet rådde oenighet om saken, vilket blev svårt att hantera. Efter att Framsóknarflokkurinn gjorde ett dåligt resultat i kommunalvalen 2005 bestämde sig Halldór för att dra sig ur politiken.

Under de nio år han innehade posten som utrikesminister, längre än någon annan isländsk politiker, fick han mycket ur händerna och på utrikesdepartementet talar man om tiden före och efter Halldór. Han la bland annat grunden till det stora projektet att utvidga Islands makt över havsbotten utöver fiskezonen, ett arbete som ännu inte fullförts.

Halldór var en förhandlingarnas man. Han engagerade sig djupt i lösningen av Kryphålsfrågan gentemot Norge och Ryssland och också för att nå en överenskommelse med grannländerna om regleringen av fisket av det norsk-isländska sillbeståndet. I dessa överläggningar visade han prov på stort mod.

Till att börja med blev överenskommelsen hårt kritiserad men tiden har visat att den var mycket förmånlig för Islands del.

Halldór var en ivrig förespråkare för samarbete med andra västländer och var mycket ambitiös å Islands vägnar. I hans ögon var Island aldrig någon liten nation. Han tog tag i frågan om huruvida det vore en fördel för Island att gå med i EU och på ett seminarium i Berlin i mars 2002 presenterade han sina idéer kring hur landets intressen i så fall skulle tillvaratas. Dessa idéer finns ännu med i diskussionen om Islands eventuella EU-medlemskap. Ett sådant synsätt var typiskt för Halldór. Han såg ofta möjligheter där andra bara såg mörker.

Med den gedigna kunskap i internationella och inte minst nordiska frågor som Halldór besatt, kom det inte som en överraskning för någon att han utsågs till generalsekreterare för Nordiska ministerrådet 2006 när han drog sig ur politiken på Island. Den tjänsten innehade han i fem år och åtnjöt stor respekt. Han blev genast omtyckt av sin personal och ansågs vara en folklig och vänlig chef. Som exempel på hans ledarfilosofi kan nämnas att när ministerrådets kontor skulle flytta till mindre lokaler bestämde han sig för att själv ta ett mindre rum i anspråk, så att det större rum alla trott att chefen skulle ha istället blev ett allmänt konferensrum.

Det nätverk Halldór upparbetat som isländsk statsminister och utrikesminister var till stor nytta för honom i arbetet i ministerrådet. Det noterades hur många inflytelserika personer han kände och åtnjöt förtroende av. Det var uppenbart att han var respekterad som en människa som stod för sina åsikter.

Efter att Halldór slutade i Nordiska ministerrådet hade han ett antal uppdrag i olika styrelser och kommittéer, både på Island och utomlands, de flesta på vägnar av internationella sammanslutningar som arbetar för fred och mänskliga rättigheter. När han gick bort höll han på med att förbereda en inlaga till en internationell konferens i Shanghai.

För Halldór och hans hustru Sigurjóna var det viktigt att resa, inte minst i det egna landet. De vandrade i fjällen varje sommar med goda vänner och kände sitt land bättre än de flesta. Halldór var mycket fäst vid sin familj och trivdes tillsammans med den i den vackra sommarbostaden vid Álftavatn. Där njöt han av friden och fågelsången, och av att plantera träd, måla och renovera. Det var just där han fick en allvarlig hjärtinfarkt som ledde till döden tre dagar senare, i alltför ung ålder.

Med Halldór försvinner en av Islands största politiska ledare på många decennier.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

ÁRMANN JAKOBSSON

INGEN TID FÖR DISKUSSION Norrön forskning på 1900-talet speglad i Lars Lönnroths karriär

Ármann Jakobsson belyser här Lars Lönnroths akademiska karriär. Lönnroth har under det senaste halvsekleet förnyat den norröna forskningen på flera områden. Kan man kanske se på dessa femtio år som ett slags guldålder för fornnordisk forskning?

Ármann Jakobsson är sedan 2011 professor vid Islands universitet i isländsk medeltida litteratur. Han är fil. dr från samma universitet. Ármann har publicerat 19 böcker inom sitt forskningsområde samt två noveller.

Forskningen om isländsk medeltida litteratur genomgick en radikal förändring under 1900-talet. Under hela 16-, 17- och 1800-talen hade denna litteratur endast väckt intresse som fornminnen eller relikier, historiska källskrifter och kulturarv, och som sådana behandlades och bedömdes de. Av det skälet betraktades de som mer värdefulla om de ansågs utgöra pålitliga källor om det förflutna, men någon skarp källkritik existerade inte förrän i slutet av denna period.

Det var inte förrän i mitten av 1900-talet man började studera de isländska medeltida texterna på djupet med litteraturvetenskapliga metoder och med vetenskapligt fokus på texten själv, utöver dess funktion som historiskt källmaterial, utan att detta nödvändigtvis medför att den historiska rollen avvisas helt. Nu följde några decennier av fruktsamma litterära diskussioner om isländska medeltida texter.¹ Låt oss hoppas att dessa studier får fortsätta länge till, även om det alltid kan skönjas tecken i skyn på att forskarnas intresse för medeltida litteratur som skönlitteratur befinner sig på nedgång.² Visserligen ökar deltagandet stadigt på de internationella sagakonferenser som hålls vart tredje år (de senaste i Århus 2012 och i Zürich 2015), men samtidigt har tyngdpunkten förflyttats från litteraturvetenskap till arkeologi, religionshistoria, manuskript, runor och annat, vilket naturligtvis är positivt men också medför att den narrativa och litteraturvetenskapliga aspekten börjar betraktas som "gammaldags". Det har till och med framkastats att den litteraturvetenskapliga aspekten skulle vara färdigutforskad.

Så är dock långt ifrån fallet; för det första är världen så rik på isländska medeltida texter att många av dem fortfarande har ägnats liten eller ingen uppmärksamhet. Dessutom har forskningen på de populära texterna relativt nyligen börjat kretsa kring mer än akademikernas gamla hjärtefrågor: ålder, ursprung och inbördes förhållanden mellan de olika texterna. Vilket så sannerligen är värdiga ämnen, men ändå inte borde vara den enda uppgiften för dem som ägnar sig åt isländsk och nordisk medeltida litteratur.

När man ser tillbaka på 1900-talet står det klart att blomstringstiden för forskningen om isländsk medeltidslitteratur började kring 1960. Då framträdde en ny generation forskare i flera olika länder, från USA till Australien, som visserligen hyste ett stort intresse för texternas ursprung och utveckling men som också riktade ljuset mot deras innehåll och behandlade det mera ingående än tidigare gjorts. Här kan man nämna några namn som de flesta initierade känner till väl, och jag tillåter mig att göra ett urval: Theodore M. Andersson, Carol Clover, Joseph Harris, John Lindow, Marianne E. Kalinke, Gerd Wolfgang Weber och Margaret Clunies Ross. Man skulle också kunna nämna många framstående isländska och nordiska forskare, men de får stå tillbaka på grund av geografisk närhet. Det de alla har gemensamt är att de närmat sig de isländska texterna på ett nydanande, diversifierat och kritiskt sätt och vänt uppochner på vissa etablerade "sanningar".

Sist men inte minst måste här nämnas Lars Lönnroth som i sina memoarer, *Dörrar till främmande rum: Minnesfragment* (2009) ger stort utrymme åt den norröna forskningen. Boken har tidigare recenserats initierat i *Nordisk Tidskrift* 2/2010 av Inge Jonsson, professor emeritus och f.d. rektor för Stockholms universitet. Även om det inte vore för annat än att Lönnroth varit en av forskningsområdets viktigaste experter i nästan ett halvt sekel, är boken mycket intressant för alla som intresserar sig för den norröna forskningens historia och vill tillägna sig en djupare kunskap om den. Dessutom är Lönnroths memoarer intressanta i sig. Boken är i första hand avsedd för en svensk publik, så en isländsk läsare känner sig lite som om han ligger och tjuvtittar. Men det är ingen nackdel; det kan vara en trevlig känsla att befinna sig i rollen som oväntad läsare, en osynlig, objuden gäst som just därför uppmärksammar en del som de inbjudna gästerna inte ser.

Det är inte lätt att skildra Lars Lönnroths bidrag till sagaforskningen i ett kort stycke, men allt hans vetenskapliga arbete har kännetecknats av följande delar: 1. erkännande av europeiskt inflytande på isländsk medeltidslitteratur, inte minst det kristna tankegodset, 2. samspelet mellan den muntliga traditionen och skriftkulturen i skapandet av berättande isländska texter från medeltiden, 3. en kritisk inställning till alla slags etablerade tanke- och klassificeringssystem som hade blivit allmänna sanningar om den isländska

medeltidslitteraturen runt 1960. Alla dessa tre delar kommer att behandlas närmare i samband med hans memoarer.

Lars Lönnroth fick sin doktorsexamen från Stockholms universitet 1965 och arbetade sedan vid olika universitet, först i Berkeley (1965–1974), därefter i Aalborg (1974–1982) och till sist i Göteborg (1982–2000). Detta säger dock inte allt om hans karriär, ty Lars Lönnroth har varit aktiv på många områden, både i kulturlivet, politiken och den offentliga debatten, och han har sannoligen inte suttit i något elfenbenstorn, avskild från samhället. Sådana torn har förstås både för- och nackdelar: om det anses viktigt att akademiker ska ha ständig kontakt med arbetslivet kan det bli så att samhället till slut liknar olika högar kulörtvätt som stoppats in i samma maskin och kommer ut i samma, trista gråa färg. När man däremot går igenom Lönnroths levnadshistoria kan man inte säga annat än att han har närmat sig allt han intresserat sig för helt på egna premisser istället för att överta andras perspektiv, och utnyttjat forskarens skarpsinne i sina nappatag med diverse samhällsfrågor.

Lars Lönnroth kommer inte precis från gärsgårdsserien i vetenskaps- och kulturlivet. Han är son till den namnkunnige historikern Erik Lönnroth och systerson till kritikern Olof Lagercrantz. Hans far var lärjunge och arvtagare till historikern Curt Weibull, alltså finns en intressant koppling till Lars Lönnroth från de kritiskt tänkande Weibullbröderna Curt och Lauritz, som slog ner som blixtar i nordisk historievetenskap i början av 1900-talet genom att ifrågasätta Heimskringlas skildringar av slaget vid Svolder jämte pålitligheten hos flera källor för norröna texter från 1200-talet som tidigare ansetts vederhäftiga källor för 800-, 900- och 1000-talens historia, och fortfarande betraktas som sådana.³ Som så ofta sker när det handlar om vetenskapligt nytänkande fick deras kritik ett svalt mottagande av den akademiska världen⁴, och Lars Lönnroth skulle hamna i en liknande situation senare, visserligen inte som en del av en stark duo, utan alldeles ensam, vilket förmodligen var avsevärt svårare. Men trots att Lönnroth kom från en helgjuten akademikerbakgrund var hans barndom ingen dans på rosor, och motgångar som till exempel föräldrarnas skilsmässa ledde till trotsighet och uppror som man ibland kan se spår av i hans vetenskapliga arbete.

Lönnroth läste litteraturhistoria i Uppsala och det var där han kom i kontakt med medeltida isländska texter. Under seminarietimmar presenterade han sina idéer kring Njals saga vilka han senare gav ut i bokform: *Njals Saga: A Critical Introduction* (1976), en bok som än idag utan tvekan kan kallas ett av de mest ambitiösa och nyskapande vetenskapliga verken om denna den isländska sagalitteraturens pärla. Till exempel hävdade Lönnroth redan som mycket ung att kristet tankegods formade denna berättelse mycket mer omfattande än man då tog för givet. Det ansågs vara ett dumdrigt tilltag av den

unge studenten, men innan han började ägna sig mer åt isländsk litteratur hade han redan orsakat stort rabalder i det svenska litteraturvärlden med sin bok *Litteraturforskningens dilemma* (1961) och var därför redan välkänd (eller ökad) när han första gången kom till Island 1962.

Det råder inga tvivel om att Lars Lönnroths kunskaper i allmän litteratur har varit till stor nytta i forskningen om de isländska sagorna. När han första gången kom till Island för drygt femtio år sedan ägnade sig de flesta isländska litteraturvetare åt den biografiska metoden som bland annat gick ut på att finna levande förebilder för romaners huvudpersoner.⁵ Litteratur som vetenskap var annars inte så vanligt, men å andra sidan kunde man finna ambitiös och ibland vederhäftig kritik i dagstidningar och tidskrifter. Att utvärdera litteraturens kvalitet ansågs uppenbarligen vara litteraturvetarens viktigaste uppgift och det kunde också märkas när det gällde medeltidslitteraturen, då vissa av dem ansågs mer betydelsefulla än andra, särskilt om de var realistiska, inhemska och inte tycktes ha någon koppling till prästerskap eller hov. Av detta synsätt finns fortfarande rester på Island. Vad gäller de isländska sagorna har det akademiska arbetet utvecklats från historiebaserat till litteraturbaserat under hela 1900-talet, med minskande betoning på texternas historiska kärna och växande betoning på eleganta skribenter som enligt Sigurður Nordal – mångårig professor i isländska vid Islands universitet och en rese i isländskt kulturliv – och hans efterföljare, var den isländska medeltidens egentliga hjältar, med Snorri Sturluson i täten.⁶

Men trots att det blev allmänt accepterat att isländska medeltida texter, i synnerhet sagorna, kunde betraktas som skönlitteratur (åtminstone till hälften) användes litteraturvetenskapliga metoder inte mycket i forskningen om dem. I själva verket definierades skönlitteratur inte så mycket på formella premisser i den här debatten utan snarare som motsatsen till historievetenskap, som de delar av texterna som var en författares verk och inte grundade på vedertagen historieskrivning.⁷ För ett halvt sekel sedan låg därför fokus i forskningen fortfarande på åldersbestämning, ursprung och texternas släktskap, och inte minst gick den ut på att vaska fram namnen på genierna – de isländska sagornas författare. Denna anda vilar fortfarande över det isländska kulturlivet och än idag är det inte ovanligt att människor utanför universitetsvärlden tror att identifiering av författare är den viktigaste uppgiften för dem som ägnar sig åt äldre isländsk litteratur.

Alltså kretsade isländskt litteraturliv mycket kring litteraturhistoria och mindre om textkritik och narratologi ända fram till 60-talet. Utomlands hade nykritik varit på modet länge, men på Island märkte man knappt av litteraturforskning i den andan, men så fokuserade ju nykritikerna också på texten och inte på författaren medan "den isländska skolan" kretsade kring de stora

genierna bakom texten.⁸ I början av 60-talet blev närläsning och strukturalism ledande i litteraturvetenskapen men spelade en blygsam roll i isländsk litteraturforskning när Lars Lönnroth kom till Island första gången 1962.

Fram till 1960 var forskningen kring isländsk medeltidslitteratur dessutom nästan helt fri från filosofi och "teori". Däremot var den fylld av diverse uttryck för nationalism (med betoning på det isländska på Island, men utanför Island ibland på det nordiska eller germanska), och i den isländska bokprosa-teorin riktades blicken mot det skrivna snarare än det muntliga. Lars Lönnroth och flera av hans meningsfränder i samma generation (och däribland många islänningar) skulle komma att vända upp och ner på allt detta.

I det här ljuset kan man läsa Lars livliga beskrivning av hans resa till Island, då han bland annat satt med på föreläsningar på Islands universitet hållna av Einar Ólafur Sveinsson, dåvarande professor i äldre isländsk litteratur och till yttermera visso Sigurður Nordals arvtagare och en av hans närmaste medarbetare. Tidigare i memoarboken skildras med kritiskt öga 50-talets svenska universitetsmiljö som kännetecknades av en relativt stor frihet för studenterna men samtidigt en stenhård hierarki och professorernas diktatoriska makt. Vissa av dem använde enbart sina egna böcker i undervisningen och baserade förhören på dem som på någon sorts bibel. Men i Sverige fanns också seminarieformen där diskussion uppmuntrades, vilket alls inte existerade på Island, och Lönnroths skildring av när han frågade Einar Ólafur om huruvida "diskussion" var tillåten under hans lektioner är rätt underhållande. Professorns svar kom på nästa lektion och gick ut på att en utländsk student hade efterfrågat diskussion, men att han efter viss eftertanke kommit fram till att det inte fanns tid för sådant; däremot kunde studenterna lämna fram lappar med frågor eller synpunkter som han efter en tid kunde svara skriftligen på. Mycket vatten har runnit under broarna i den isländska akademiska världen sedan dess, men det kan vara bra för dem som nu befinner sig i den att ha i minnet hur kort tid sedan det är som universitetsstudier utgjordes av långsamma och allvarliga föreläsningar, givna av en man som stod på ett podium och pratade om texter som både han och studenterna tyckte betrakta som heliga, så som Lönnroth beskriver situationen.

På Island blev Lönnroth Islandsvän, även om en rebell som han naturligtvis inte hade mycket till övers för den miljö som beskrivs här ovan. Hans inställning till både landet och dess litteratur har kännetecknats av en kritisk fascination som väl får kallas naturlig för en seriös forskare. På den här tiden är han rätt mycket på kant med de allmänna strömningarna i norrön forskning, eftersom de flesta nordister, både på Island och i Köpenhamn, snarare är texttekniker än filosofer. Deras ledstjärna var ett sunt förnuft vilket kan vara både positivt och negativt beroende på omständigheterna. Å ena sidan kan

detta förhållningssätt medföra en god bevisföring, å andra sidan kan det leda till slapphet i tanken och omedvetenhet om de trender och inriktningar som alltid påverkar människan. De som inte erkänner de egna tankarnas plats i en ideologisk kontext riskerar ofta att bli offer för förhärskande dogmer och konservatism, och detta har ibland gällt för synen på islänningasagorna, där det "neutrala" perspektivet är det som var på modet på 1800-talet, och alla yngre tänkesätt anses suspekta.

I början av 60-talet förekom heller inte mycket av folkloristiska perspektiv på isländsk medeltida litteratur. Einar Ólafur Sveinsson var visserligen folklorist men "den isländska skolan" kännetecknades ändå av en överbetoning av författarna som behandlades i samma stil som senare tiders romanförfattare och därmed tog man inte in sagor och folksagor i bilden, vilket kan vara till stor nytta för tolkningen av isländska medeltida texter.⁹ Det tredje typiska draget för norröna studier under de här åren har tidigare nämnts: nationalismen. Islänningarna såg sig som ägarna till dessa berättelser, kanske med viss rätt eftersom det då ännu fanns många i landet som hade lärt känna dessa texter i barndomen och kände starkare samhörighet med dem än utländska läsare. Men den tiden är sedan länge förbi: år 2015 är det enbart skolväsendet som ser till att presentera de isländska sagorna för landets barn.

Lars Lönnroths skildring av sin vistelse vid Köpenhamns universitet är intressant. Där rådde ett "kallt krig" mellan Árni Magnússon-institutet för isländska studier (som leddes av Jón Helgason) och Ordbog over det norrøne prosasprog (under Ole Widdings ledning), som i viss utsträckning var ideologiskt. Som Lönnroth beskriver det hyste forskarna på Árni Magnússon-institutet ett begränsat intresse för sagornas innehåll och riktade fokus enbart mot manuskriptens inbördes släktskap. Ordboksforskarna, däremot, var litteraturinriktade och var dessutom mycket mer intresserade av de isländska sagornas förhållande till utländsk litteratur, vilket kom till uttryck i skriften *Norrøn fortællerkunst* (1965), ett anspråkslöst häfte som dock visade sig bli en revolutionär skrift inom norrön forskning. Ordboksfolkets perspektiv stod alltså i total motsättning till "ägarpositionen" som var dominerande hos både islänningar och Islandsvänner på den tiden, men passade Lars Lönnroth bra. Man kan också tryggt påstå att under den tid som sedan förflutit har inställningen till sagorna vänt totalt. Det är numera få som förnekar islänningasagornas position i ett europeiskt sammanhang, och dessutom har utländska forskares intresse för den här litteraturen ökat stort och brett ut sig över hela världen, medan däremot islänningarnas eget intresse svalnat – sagorna läses allt mindre på Island, även om de allt mer används som underlag för kulturturism.

Motsättningarna i den akademiska världen belyses också väl i Lönnroths dramatiska skildring av sin doktorsavhandling och försvaret av densamma 1965. Som tidigare har framgått var Lönnroth minst av allt konfliktradd och

vid det här laget hade han dessutom gjort sig gällande i svensk tv och hunnit bli mycket kontroversiell. Till råga på detta hade han i litteraturtidsskriften *Samlaren* kritiserat Peter Hallbergs forskning om stilen i Egils saga, som skulle bevisa att Snorri Sturluson var dess författare. Lönnroths doktorsavhandling bestod i själva verket av tre självständiga uppsatser jämte ett sammandrag på engelska som gavs ut i en särskild skrift med titeln *European Sources of Icelandic Saga-Studies* (1965). Utan att nedvärdera övriga bidrag är den mest anmärkningsvärda av dessa tre uppsatser "Tesen om de två kulturerna: kritiska studier i den isländska sagaskrivningens sociala förutsättningar" (*Scripta Islandica*, 1964) där Lönnroth går till storms mot diverse grundpremiser i forskningen om den isländska medeltida litteraturen. Han motsätter sig särskilt Sigurður Nordals och Einar Ólafur Sveinssons så kallade "isländska skola" och idén att islänningasagorna hade kommit till i en smältdegel av inhemsk berättartradition och utländska mönster. Den grundmotsättning han skärskådar, inhemskt/utländskt, var det verkligen hög tid att analysera.

Få akademiker skulle skriva under på alla slutsatser i artikeln och där finns så sannerligen flera felaktigheter. Å andra sidan är denna artikel precis så som doktorsavhandlingar bör vara: full av kreativa idéer, kritiskt tänkande och djupa kunskaper. Det är ingen slump att inte bara alluderar titeln på den brittiske författaren C. P. Snow – dessutom bär undertiteln eko av motsvarande undertitlar hos bröderna Weibull från början av 1900-talet. Reaktionerna blev å andra sidan våldsamma och hätska. Lönnroths doktorsdisputation liknade mest en avrättning, den tog åtta timmar som upptogs av Peter Hallbergs långa uppräknings av felaktigheter i avhandlingen. Idéerna och teorierna diskuterades inte alls. Förklaringen kan sökas i det sätt på vilket man bedrev norröna studier vid denna tid: där kretsade diskussionen ständigt om noggrannhet och felsökande, och även om båda dessa inslag förstås är viktiga leder ett sådant förhållningssätt till att det filosofiska och akademiska tänkandet åsidosätts. I händerna på många fina akademiker från den här tiden var norröna studier snarare teknik än vetenskap. Detta förändrade Lars Lönnroths generation och han själv spelade där en framträdande roll.

Trots att Lönnroth till sist fick sin doktorstitel i slutet av detta elddop hade hans trovärdighet som forskare fått sig en avsevärd knäck och som tecken på det hade det svenska akademiska etablissemanget hållit sig borta från disputationen. Å andra sidan fick han oväntat stöd från själve Sigurður Nordal och den framstående svenske filologen och folklivsforskaren Dag Strömbäck. Idag, femtio år senare, framstår Lönnroths texter i ett helt annat ljus för yngre forskare. Felaktigheterna spelar ingen större roll, viktigare är olika intressanta infallsvinklar, och viktigast av allt den kritiska inställning han intar till isländska skolans utpekande av författare. Denna forskning är fortfarande en rik fatatur för kritiskt tänkande kring isländsk medeltida litteratur.

Till Lönnroths lycka hade han fått erbjudande om en tjänst i Berkeley och han kunde därför överge Norden efter denna pärs. I Berkeley kom han i kontakt med begåvade amerikanska studenter som senare skulle sätta sin prägel på norrön forskning och där fördjupades hans egen syn på norrön litteratur, samtidigt som den vidgades, bland annat genom bekantskap med de teorier som framlagts av Parry och Lord och andra experter på muntlig berättartradition. I efterhand kan man se att USA var ett eldorado för sagaforskning under den tid Lönnroth vistades där. Kanske var det mycket tack vare hans egen insats, men där fanns också andra viktiga forskare som Theodore M. Andersson, som då undervisade vid Harvard. Lönnroth beskriver i sin bok hur frigörande det var att slippa ifrån den eviga nordiska diskussionen om vad som var isländskt, nordiskt och europeiskt. Den debatten brydde sig de amerikanska akademikerna inte om. Istället var det möjligt att diskutera de isländska sagorna som vilken annan litteratur som helst och i just detta låg den stora revolutionen inom sagaforskningen på 60-talet. Från Berkeley fortsatte Lönnroth till Aalborg och under åren där skrev han sitt standardverk, *Den dubbla scenen. Muntlig diktning från Eddan till Abba* (1978), som togs emot mer välvilligt än hans tidigare skrifter, bland annat fick boken en någorlunda positiv recension i *Samlaren*, skriven av självaste Peter Hallberg. Denna bok handlar inte bara om nordisk medeltida litteratur utan om litteratur i allmänhet och detta vida litteraturintresse har förlänat Lönnroth en rätt speciell position i dessa specialiseringstider då det hör till undantagen att experter tar sig an flera olika epoker eller olika genrer. Men Lönnroth har aldrig hållit sig innanför sådana ramar och när han sedermera återvände till Göteborg 1982, som arvtagare till sin gamle antagonist Peter Hallberg, kom denna otålighet ännu starkare i dagen och han blev lika mycket nordist som allmän kulturvetare. Så som framkommer i boken, hade sagaforskarna nu blivit duktigare än tidigare på att samarbeta över nationsgränserna och nu uppstod flera betydande samarbetsprojekt som ledde till utmärkta böcker, som till exempel *Structure and meaning in Old Norse Literature* (1986) under redaktion av Lars Lönnroth jämte John Lindow och Gerd Wolfgang Weber.

En isländsk läsare av denna bok kan inte undgå att lägga märke till hur lite framträdande den isländska akademikervärlden var i de här nya forskningsströmningarna, även om de fanns med på ett hörn i många av dessa projekt. Island var inte längre mittpunkten för norrön forskning, inte den plats där det mesta hände, och då inleddes en utveckling som innebar att isländska forskare oftare sågs i källförteckningen som utgivare än som författare till självständiga vetenskapliga verk. När jag själv deltog i min första sagakonferens 1994 insåg jag att norrön forskning inte längre var norrön och att islänningarna höll på att bli marginaliserade i denna disciplin. Ett tecken på detta var hur liten del av forskarna som egentligen kunde läsa modern isländska och därmed kunde

använda sig av ny forskning skriven på isländska. Det var faktiskt sällsynt 1994, och jag kan inte se att den trenden har vänt. Numera har engelskan blivit *lingua franca* i sagaforskningen, trots att Island alltid haft, för 30 år sedan likaväl som nu, många betydande forskare. Men de måste skriva på engelska för att alls nå ut.

Under alla sina år var Lars Lönnroth lite av en polyhistor. Även om han inte låg på latsidan när de gällde norrön forskning utfördes inte hans största bedrifter på det området, istället var han bland annat redaktör för ett stort översiktsverk i fem band om svensk litteraturhistoria, *Den svenska litteraturen* (1987–1990), tillsammans med sin gamle vän Sven Delblanc. Därefter åtog han sig att vara kulturredaktör på *Svenska Dagbladet* i två år (1991–1993). Sagaforskningen har inte stått särskilt stark i Sverige de senaste decennierna, och Lönnroth har blivit mer känd som allmän kulturpersonlighet än som sagaexpert. Han har själv gått in för att odla sin kontakt med svenskt kulturliv, och ibland förenas sagaexperten och kulturpersonligheten, till exempel i hans nya översättning av Njals saga till svenska som kom ut 2006 och strax därefter utgavs i pocketupplaga.

På senare år har Lönnroth fått stort och välförtjänt erkännande för sitt mångfasetterade arbete. Det är faktiskt inget sällsynt öde för ett *enfant terrible* som han var i sin barndom att till slut bli en kulturinstitution, för generellt vet människor att uppskatta storslagna personligheter som har mycket att bidra med, står för sina åsikter och inte tvekar att gå upp till kamp. Det är detta som framstår tydligast i läsarens tankar efter att ha läst denna välskrivna memoar, där uppgiften tas på största allvar och där de bilder som målas upp ständigt är levande och intressanta. Men här har dock fokus riktats mot Lönnroths roll i sagaforskningens utveckling under den tid som beskrivs mer ingående: andra delen av 1900-talet.

Man kommer att djupt sakna den forskargeneration som började sin bana runt 1960 och nu börjar lämna scenen. När man ser tillbaka kännetecknades denna generation av en ovanlig kraft och andades nytt liv i forskningen om äldre isländsk litteratur. De blev mer diversifierade, mer internationella och gick i bättre takt med allmänna strömningar och trender i litteraturforskningen. Denna saknad kan spå på en viss pessimism inför framtiden inom norrön forskning; men det är förstas vår natur att se jättar i det förgångna men dvärgar i samtiden. Å andra sidan kan man också genom Lars Lönnroths färgstarka karriär se att isländsk medeltidslitteratur har stor attraktionskraft långt utanför Islands stränder. Denna disciplin har lockat till sig engagerade och intressanta forskare och tycks ännu göra intryck på alla möjliga slags människor över hela världen. Så länge detta fortgår, finns förhoppningsvis inget att frukta.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

Noter

1. När jag nämner litteraturvetenskaplig diskussion menar jag en allsidig diskussion och närstudier av textens berättarstruktur och form, stil, intertextualitet, idéinnehåll och allt som kan anses intressant med texten.
2. Att humaniora befinner sig i kris är inget nytt. Nyligen förvärvade undertecknad artikelantologin *Crisis in the Humanities* (1964) under redaktion av historikern J.H. Plumb, där man på ett insiktsfullt och upplyst sätt skildrar den kris humaniora hamnat i strax före mitten av århundradet. Och dock lever den.
3. Här kan nämnas Lauritz Weibulls bok *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000* (1911) och Curt Weibulls bok *Saxo: kritiska undersökningar i Danmarks historia från Sven Estridsens död till Knut VI* (1915). Båda bröderna poängterade särskilt det kritiska perspektivet i sina titlar, och det var också ett genomgående tema i deras forskning.
4. I flera av Halldór Laxness artiklar om fornisländska texter framkommer det dock att han tog starkt intryck av bröderna Weibulls kritik, och intog hållningen att den historiska kunskap om Olav Trygvason som framkommer i Heimskringla och andra isländska 1200-talstexter var av mytologisk karaktär.
5. Här kan nämnas Steingrímur J. Þorsteinssons omfattande och betydande verk i två band om Jón Thoroddsen: *Jón Thoroddsen og skáldsögur* (1943). Detta intresse för förebilder till romangestalter och författarnas egen levnadshistoria är inte förbi vilket visar sig i samtal med isländska litteraturälskare.
6. Se Jón Karl Helgason, *Hetjan og höfundurinn: Brot úr íslenskri menningarsögu* (1998).
7. Detta kan bland annat ses i Sigurður Nordals epokgörande uppsats om Hrafnkels saga (*Hrafnkatla*, 1940).
8. Se bl.a. Jón Karl Helgason, tidigare anført verk; Jón Hnefill Aðalsteinsson "Íslenski skólinn", *Skírnir* 165 (1991), 103–29.
9. Inlemmandet av folkloristik i studiet av narrativa tekniker i de isländska sagorna når kanske sin fulla mognad i Davíð Erlingssons "Fótaleysi göngumanns", *Skírnir* 170 (1996), 340–56.

MATS LILJEROOS

MUSIK SÅ IN I NORDEN

Fruktbart musikaliskt umgänge på axeln
Köpenhamn-Göteborg-Helsingfors

Mats Liljeroos är musikvetare och -skriftställare och verkar som *Hufvudstadsbladets* musikkritiker.

De flesta musikintresserade med ett särintresse för den nordiska dimensionen torde ha stött på det berömda fotot från Nordiska musikdagarna (NMD) i Köpenhamn 1919. Vi skriver den 20 juni och vi finner åtta glada herrar utanför Tivoli, i väntan på att den festliga avslutningskonserten skall ta sin början. Längst till vänster står den danske violinisten och dirigenten Frederik Schnedler-Petersen (dirigent för Musikaliska sällskapetets orkester i Åbo 1905-09) följd av Robert Kajanus och Jean Sibelius – på sitt karakteristiska snobbmanér i jackett, medan de övriga har ljusa sommarkostymer – som av allt att döma precis kommer till poängen i en rolig historia.

Därefter följer Georg Høeberg, dansk violinist, dirigent och tonsättare, som tre år senare skulle dirigera uruppförandet av Sibelius balettpantomim *Scaramouche*. Efter honom finner vi Erkki Melartin, Wilhelm Stenhammar, Carl Nielsen samt, längst till höger, Johan Halvorsen, norsk tonsättare, dirigent och violinist, som 1889-92 verkade som violinlärare vid Helsingfors musikinstitut.

Av de finländska tonsättarna var även Selim Palmgren och Leevi Madetoja på plats, men av någon anledning inte närvarande vid den, av allt att döma, med lätt hand arrangerade fotosessionen. Det är dock ett representativt tvärsnitt av den nordiska musikgräddan som så ledigt poserar för fotografen och av de övriga centrala namnen är det i första hand Hugo Alfvén, Wilhelm Peterson-Berger, Ture Rangström, Kurt Atterberg, Christian Sinding och Louis Glass som lyser med sin frånvaro – om inte vid själva musikfesten så framför kameran.

På väg till Köpenhamn

Nordiska musikdagarna, som under hela sin långa historia arrangerats av de olika nordiska tonsättarföreningarna, hade gått av stapeln för allra första gången i samma stad 1888, följt av en andra upplaga i Stockholm 1897. Det handlar med andra ord om en av världens äldsta fortlevande samtidsmusikfestivaler, som 1919 sammankallades för tredje gången.

Sibelius gruvade sig, sin vana trogen, och noterar redan den 8 maj i dagboken att han inväntar "...en dyrbar resa till Köpenhamn där jag nog ej kommer att ha det bra och som lamslår mig för tider framåt." Den 2 juni spinner han

Musikaliska herrar i glatt samspråk. En betydande del av den nordiska musikgräddan var samlad vid Nordiska musikdagarna i Köpenhamn 1919 – här några av dem: från vänster; Frederik Schnedler-Petersen, Robert Kajanus, Jean Sibelius, Georg Høeberg, Erkki Melartin, Wilhelm Stenhammar, Carl Nielsen och Johan Halvorsen.

vidare på de onda aningarna: ”Och nu rusta vi oss Aino och jag till vidare nedskällningar i Köpenhamn – där jag för cirka sex år sedan blef så illa åtgången.”

Inte desto mindre var kritiken denna gång överlag positiv, men Sibelius skriver ändå efter hemkomsten (4.7.): ”Flera tidningar skällde...Mycket småaktighet men en stor gästfrihet!” Han noterar vidare: ”Erhöll återigen bekräftelser på min pessimistiska syn på kollegerna.” men fortsätter ”I sin helhet var resan mycket uppfriskande: drack vin och åt god mat!”

En för Sibelius nog så typisk känslomässig berg- och dalbana, med andra ord, som inte nödvändigtvis behövde ha så mycket med de faktiska yttre omständigheterna som med hans inre turbulens att göra. Åtminstone såg han sig inte nödgad att upprepa dagboksomdömet från början av december 1912, i samband med sin första konsertresa till Köpenhamn: ”Carl Nielsen en falsk 'vän'.”

Avsevärda temperamentsskillnader

Vad som än låg bakom här högg nämligen den överkänslige Sibelius i sten så det sjöng om det. Om det var något den joviale Nielsen inte var så var det falsk. Tvärtom var han omutligt ärlig, rättfram och rakt på sak – stundom på ett sätt som definitivt inte gagnade hans egen sak – och troligtvis handlade det hela i första hand om en avsevärd temperamentsskillnad.

De kulturhistoriskt inriktade socialpsykologerna torde finna tacksamt stoff i relationen årets 150-årsjubilarer emellan. Bägge insåg med största sannolikhet att de, efter Griegs död, var den nordiska samtidsmusikens förgrundsgestalter.

En insikt, som för Sibelius dock tycks ha varit betydligt mer problematisk, rentav traumatisk, än för Nielsen och orsakerna härtill kan, förutom på det rent personlighetsmässiga planet, även sökas i deras sociokulturella bakgrund.

Nielsen kom från enkla lantliga förhållanden, Sibelius från en välbärgad urban miljö. Nielsen, som var en del av en gammal och rik musikkultur, fick slå sig fram i karriären och arbetade stora delar av sitt liv som orkestermusiker, dirigent och pedagog. Sibelius fick, i egenskap av den betydligt yngre finländska musikkulturens banerförare, banan mer definitivt utstakad och erhöll i ett tidigt skede status av fri konstnär i nationsbyggets tjänst.

Sibelius var en mimosa sensitiva, som led av aristokratiska komplex och anade konspirationer bakom varje hörn. Nielsen stod stadigare med fötterna på jorden och kunde, utrustad med ett sunt självförtroende, unna sig en större generositet gentemot sig själv och sina kolleger.

Nielsen dirigerade även åtskilliga av Sibelius verk – bland annat Danmarkspremiären på andra symfonin – medan Sibelius dirigerade enbart sin egen musik. Bägge var mer än habila violinister, men Sibelius virtuosdrömmar grusades tidigt medan den mer praktiskt sinnade Nielsen lade ned stråken i ett betydligt senare skede.

PR-mässigt optimal affär

Det handlar i alla händelser om en vänskap, som åtminstone från Sibelius sida inte var på långt när lika friktionsfri som den med den sex år yngre Stenhammar eller, för den delen, den gamla vännen från tiderna vid Helsingfors musikinstitut, pianisten, dirigenten och komponisten Ferruccio Busoni. Den huvudsakliga orsaken ter sig även rätt klar. Medan Sibelius aldrig upplevde någon egentlig yrkesmässig konkurrens från Stenhammars sida, och uppenbarligen inte tog Busoni på allvar som tonsättare, insåg han till fullo att Nielsen i alla hänseenden var hans jämlike.

Stenhammar var, jämte Alfvén, det tidiga 1900-talets främsta tonsättare i ett Sverige som inte hade någon nationell ikon med internationell lyskraft à la Grieg, Nielsen eller Sibelius. Därtill var han sin tids sannolikt främsta svenska pianist och en ypperlig dirigent – han verkade åren 1907-22 som chefsdirigent för Göteborgs orkesterförening (dagens Göteborgs Symfoniker) – som beredde vägen för Sibelius karriär i Sverige genom att själv dirigera hans musik och kontinuerligt bjuda in Sibelius för att dirigera den i Göteborg.

En central roll i sammanhanget spelade tveklöst den verkliga aristokraten Stenhammars finkänsliga natur i kombination med en grundmurad respekt för Sibelius som tonsättare – Stenhammars första kontakt med Sibelius andra symfoni hade varit något av en väckelse för honom – och vill man vara bara obetydligt småelak kunde man påstå att vänskapen med Stenhammar var den optimala affären ur sibeliansk synpunkt.

Stenhammar var alltså en stor beundrare av Sibelius musik och gjorde, som sagt, ett effektivt PR-jobb honom till fromma. Han förmådde därtill, i egenskap av tonsättarkollega med ett nog så välutvecklat empatiskt sinnelag, förstå Sibelius psykologiska bevekelsegrunder på ett djupare plan än de flesta utomstående utan att för den skull utgöra något reellt hot gentemot hans professionella fåfånga.

Uppriktig ömsesidig respekt

Detta betydde dock inte att Stenhammar inte kunde säga ifrån när så krävdes och deras inbördes korrespondens röjer tydligt en uppriktig ömsesidig respekt. Sibelius oroar sig även i dagboken mer än en gång för hur Stenhammar kommer att reagera på hans brev, som inte sällan var sena återbud till dirigentengagemang. Så till exempel den 20.2. 1920: ”Skref till Stenhammar om symfonin – måtte han ej bli arg.” åtföljt 4.3. av ”Stenhammar vred. Huru blidka honom?” Han håller även Stenhammars omdömen om honom i egenskap av tonsättare och dirigent högt och drog sig inte heller för att, vid tillfälle, i gengäld berömma sin kollega.

Stenhammar tillägnade Sibelius sin 1909 färdigställda fjärde stråkkvartett och Sibelius skriver i sin dagbok i samband med ett Göteborgsbesök (3.2. 1911): ”... Stenhammars quator bra, i synnerhet I satsen.” samt i ett brev till Stenhammar (5.4. 1911): ”Af hjärtat tack för ditt varma brev. Samt för de stolta kompositionerna Quartetten i A och 'Ett folk'. Jag dyker ofta ned i ditt tonhav och dväljes där väl.” Den 7 februari samma år noterar han därtill i dagboken från Göteborg: ”Stenhammar föreslog att jag stannade här och dirigerade när jag ville och behagade. Jag är för höflig – sade han – för orkestern. Man bör vara höflig men fordrande. Det är konsten att repetera.”

Den 30 november 1923 beklagar sig Sibelius i dagboken över att hans syster Lindas och svåger Eero Järnefelts 60-årsdag i kombination med Stenhammars gästspel i Helsingfors – han var solist i sin andra pianokonsert – berövat honom värdefull arbetstid: ”Hvadan nu detta offer av mig, mitt korta lif och dräpanet af ett stort verk? Jag måste närvara. Ja – men offret! Mina nerver åt skogen. Det nya måste bli färdigt till Sverigeresan.”

Det ”stora” och ”nya” verket är sjunde symfonin, som Sibelius uruppförde i Stockholm den 24 mars 1924, och som vanligt är Sibelius i upplösningstillstånd när en deadline närmar sig. Stenhammars hustru beskriver dock efter makens frånfälle på ett gripande sätt vilken i det närmaste rörande omsorg Sibelius hade om den käre kollegans väl och ve under dagarna i Helsingfors.

Spindeln i det nordiska musiknätet

Wilhelm Stenhammar stiger överhuvudtaget fram som något av en spindel i det tidiga 1900-talets nordiska musiknät. En mångfasetterat katalysatorisk gestalt i det nordiska musiklivet som är inte blott Sibelius utan också, till

exempel, Niensens nära förtrogna. Stenhammar dirigerade flitigt även Niensens musik och Nielsen var en ofta förekommande och uppskattad dirigentgäst i Göteborg, där hans musik hördes mest frekvent utanför Danmark.

Fram tonar alltså bilden av en på många plan oegoistisk och filantropisk själ, som inte sparade någon möda för att slå ett slag för kollegernas musik – en intressant parallell kunde härvidlag dras till Liszts verksamhet i Weimar ett drygt halvsekel tidigare – snarare än att lyfta fram den egna produktionens eller det egna jagets förträfflighet.

En produktion, som är lika sparsmakad som högklassig. Tyvärr har vi inga andra omdömen av Sibelius beträffande Stenhammars musik än det redan citerade rörande den fjärde stråkkvartetten och kantaten "Ett folk", men man kan gott och väl föreställa sig att åtminstone sjätte stråkkvartetten, andra symfonin samt det orkestrala mästerverket, F-dur-serenaden, med sin ställvis folkligt färgade lyriska grundton och sitt säkra formspråk kunde ha tilltalat Sibelius.

Likaså finns det beklagligt få sibelianska omdömen bevarade visavi Niensens musik, men den 23 oktober 1913 noterar han i dagboken: "Hörde i dag Carl Niensens nya sinfoni. Ett bra verk. Men utan, som jag finner, tvingande temata. En färdig konstnär denna man." Den nya symfonin var Sinfonia espansiva, som Nielsen dirigerade i Helsingfors, och avsaknaden av "tvingande temata" kan tas med en rejäl nypa salt.

Vad som störde Sibelius var, igen en gång, sannolikt diskrepansen i de konstnärliga grundkynnena. Det är svårt att tänka sig två mer väsensskilda verk än Niensens trea och Sibelius ungefär samtidigt tillkomna fyra. Nielsen skulle dock röra sig mot en mer turbulent minerad mark, medan Sibelius i sin följande symfoni seglade i betydligt förligare farvatten.

Intressanta vänskapsrelationer

Men tillbaka till de Nordiska musikdagarna 1919 i ett försommarfagert Köpenhamn, där Finland för första gången släppts in i det skandinaviska musikfinrummet – Island fick tillträde först 1938 – och en betydande del av de främsta nordiska förmågorna på området för första gången strålar samman. Hurudana uppfattningar hade månntro de församlade herrarna om varandra och varandras musik? Av allt att döma någorlunda höga, i varje fall respektfyllda, sådana. Om ej annat så andas vår omtalade bild en harmoni, som verkar alltför påtagligt avslappnad och intim för att vara en påklästrad fasad.

Alla begrep självfallet att Nielsen och Sibelius var i en klass för sig, men man kan ändå förmoda att det var avgjort större delar stolthet och beundran än missunnsamhet och avund som präglade såväl de musikaliska som personliga relationerna på samnordisk toppnivå i en tid när varma och kollegiala känslor konstnärerna emellan med största sannolikhet var mindre vanliga än i dag.

En spännande detalj, värd att lyftas fram, är för övrigt vänskapen mellan Nielsen och årets även på hemmaplan beklagligt underskattade och

sällan spelade 140-årsjubilar Erkki Melartin, som i Köpenhamn dirigerade Danmarkspremiären på sin fjärde symfoni, ”Sommarsymfonin”. En intressant korrespondens dem emellan finns även bevarad medan det, överraskande nog, inte finns några belägg för att Stenhammar i nämnvärd utsträckning skulle ha lyft fram Melartins musik i Göteborg.

Nyaste nytt av avancerat slag

I samband med en nordisk reportageresa 1999 framträdde en tydlig bild av de respektive ländernas konstmusikaliska profiler. Sverige hade en enorm potential men konstmusiken var marginaliserad, medan den isländska kreativiteten låg på en för ett litet folk typiskt hög nivå. Norge framstod, de ekonomiska musklerna till trots, som relativt profillöst medan Danmark bjöd på det brokigaste och färggladaste musikaliska smörgåsbordet. Finland rörde sig, åtminstone enligt finländarna själva, i helt egna sfärer med sitt tonsättar- och dirigentunder och unika musikutbildningssystem.

En hel del vatten har dock runnit i Öresund sedan dess och rangordningen är ingalunda huggen i sten. Enligt vissa bedömare har Finland fått se sig akterseglat av åtminstone Danmark, som i dag onekligen ger ett ur nordiskt konstmusikperspektiv sett nog så dynamiskt intryck. Den nielsenska slagskuggan har, liksom den sibelianska, varit ett tveeggat svärd och om den skymt solen för någon har den utgjort en grogrund för en annan.

Jag hade möjligheten att närvara vid årets upplaga av Nordiska musikdagarna, som även denna gång hölls i Köpenhamn, och belevade och berömda herremän i kostym och hatt fick man nog söka med ljus och lykta efter. Desto större var utbudet på performancer, ljudinstallationer och experimentell instrumentalteater av allehanda slag.

Stilistiskt varierade det från elektronisk klubbmusik till avantgardistisk improvisation och publiken vandrade runt i de mest obskyra utrymmen, där det hände och skedde i var och varannan knut. Om NMD ännu för ett par decennier sedan i mångt och mycket handlade om ett tvärsnitt av de olika ländernas centrala tonsättargarde, kryddat med en och annan mer okänd uppstickare, var det nu i hög grad frågan om kreatörer utanför allfarvägarna och med, glädjande nog, en klar betoning på kvinnligt kunnande.

Allt detta är i sig hur bra som helst – det var trots allt nyaste nytt av det mest avancerade slag som serverades också 1919 – även om det i dag förvisso kan tyckas knepigare att sälla agnarna från vetet och risken för att det bekanta barnet skall åka ut med badvattnet stundtals framstår som överhängande.

Faktum kvarstår dock: den nordiska musikgemenskapen är på många sätt unik och värd att med alla medel slå vakt om. Det komponeras fortfarande en enorm mängd spännande musik i de nordiska länderna och det finns, uppiggande regionala avvikelser till trots, klart mera som förenar oss än som skiljer oss åt. Precis som för nittiosex år sedan.

HANS H. SKEI
 JON FOSSE –
 PRISVINNAR I SÆRKLASSE

Jon Fosse (f. 1959) fekk Nordisk Råds litteraturpris i år for ein trilogi med tre korte prosatekster. Det kom kanskje litt overraskande på nokre, fordi Fosse først og fremst er kjend som dramatkar, med ei rad teaterstykkje som stadig blir spela på scener verda over og er omsett til meir enn 40 språk.

I denne presentasjonen av Jon Fosse syner NTs norske redaktør at prisvinnaren også har ein stor og omfattande romanforfattarskap, der *Andvake*-trilogien er eit godt døme på det beste hos Fosse både når det gjeld skrivemåte og tema.

Om boka som fekk prisen

Trilogien – Andvake, Olavs draumar, Kveldsvævd – må ha vore klår favoritt til å vinne den gjæveste av litteraturprisane i Norden dette året. I nominasjonen av denne

Foto: Tom A. Kolstad

Jon Fosse

boka heiter det mellom anna: «Med sitt formale raffinement og utforskende forhold til historien utgjør Trilogien samlet sett et høydepunkt i nyere norsk romanlitteratur,» og grunngevinga frå juryen seier at «Årets prisvinner er et sjeldent godt eksempel på hvordan formmessig nyskapning kan gå hånd i hånd med et innhold som makter å berøre på tvers av tid og sted.»

Det noko uvanlege i høve til retningslinene for Nordisk Råds litteraturpris er at ein her har nominert ei bok der første delen kom ut som eiga bok i 2007; andre delen i 2012, medan siste delen og dei tre tekstane samla som *Trilogien*, låg føre i 2014. Sjølv sagt heng dei tre tekstane saman på mange plan, men om summen av dei tre heller korte prosatekstane blir større når dei blir samanstilte og skal fungere som ein roman, er eit anna spørsmål. Uansett er dette stor skrivekunst, stilisert, insisterande, repeterande. Vi følgjer slekters gang over fleire generasjonar, og vi møter både tankar, tema og personar vi har møtt før i forfattarskapen.

Mest medrivande og utført med størst forakt for alle normale krav til ei forteljing eller ein roman, er den første teksten – *Andvake*. Det vesle som er av handling, er lagt til ei uklår fortid, truleg eit par hundre år attende i tid, og vi får på intrikat vis ein versjon av juleevangeliet omplassert til Bjørgvin og eit vestnorsk fjordlandskap. Asle og Alida, to ungdomar, vandrar rundt i gatene

i ein by dei ikkje kjenner, på jakt etter husrom for straks skal Alida føde. Vi får i tankar og minne og gjennom bitar og brokkar av ein tekst som går att og fram kjennskap til korleis dei har funne saman, kven dei er, kor dei kjem frå, og korleis dei har kome seg til byen der dei må finne husly og nokon til å hjelpe til når barnet kjem. Stjernehimmlen løfter seg nok også over desse to unge og deira intense og hjelpelause kjærleik, men ingen englar syng i denne byen og så vel vismenn som gilde gåver finst ikkje.

Kva Asle har gjort for å kome til byen med Alida og syte for at sonen kan kome trygt til verda, får vi

først mistanke om og så klårleik i gjennom teksten i *Olavs draumar*. Her har Asle og Alida bytt namn. No heiter dei Olav og Åsta Vik, og det blir klårt for lesaren at dei gøymer seg eller er på flukt, under nye namn som dei trur skal sørgje for at fortida ikkje innhentar dei. Men i Bergen blir Håkon følgd av ein gamling, ein uklår skapning som vel nærast er å forstå som ei blanding av den eigne skulda Håkon kjenner og ein hemnar som ser til at Håkon får den straff han har fortent. Det blir tydeleg at han har tatt livet av meir enn eitt menneske, og han blir lagt i jarn og blir seinare hengd. Alida/Åsta lever vidare, slik eit uvanleg vakkert armband flyttar seg omkring og blir eit leiande motiv og symbol på noko livet elles motsett seg: glede, kjærleik. Her er død, men òg nytt liv når Alida ikkje ser annan utveg enn å bli med ein ny mann, som tenestejente og etter kvart meir enn det.

I tredje del, *Kveldsvævd*, er det dotter til Alida, Ales (som vi kjenner frå ein tidlegare roman), som fortel det som vidare har skjedd. Vi blir dregen inn ein tekst som tar tak i oss, suggererande og insisterande, men og lett forvirrande, før vi skjønner at alt heng i hop og at slekt føder slekt, sjølv om det ikkje alltid er framgang og vokster mellom slektsledda.

Lett stilisert, elegant fortald på det som eine og åleine er Fosses skrivemåte, er det ikkje tvil om at *Trilogien* er ein fortent prisvinnar, sjølv om det kanskje finst tre-fire romanar i forfattarskapen som minst er på høgde med denne boka. Det skal vi kome tilbake til.

Dramatikaren Jon Fosse

Nordisk Råds litteraturpris er berre den førebels siste av ei lang rad med prisar Jon Fosse har fått gjennom ein forfattarskap som spenner over vel 30 år og mange sjangrar. Ute i verda er han mest kjend som dramatkar, og er blitt heidra med Nordisk dramatikerpris (2000), Svenska Akademiens nordiska pris (2007) og Den internasjonale Ibsen-prisen (2010). Teaterstykket omfattar mellom anna *Namnet* (2005), *Nokon kjem til å kome* (1996), *Natta syng sine songar* (1998), *Jenta i sofaen* (2003), *Eg er vinden* (2008). Han er den mest spelte norske dramatkar etter Ibsen, men det var som romanforfattar han sto fram i 1983 med ein heller tradisjonell modernistisk roman, *Raudt, svart*. Tidleg i karrieren skal han ha sagt klårt frå at han aldri kom til å skrive skodespel, men det er blitt om lag 30 stykke som ein kan finne i fire samleutgåver. Det er vanskeleg å kalle det ein «raptus» slik Holberg omtalte åra då han skreiv sine komediar, men ut frå det forfattaren har gjort i det siste og ting han har sagt, kan det vere at andre sjangrar – ikkje minst prosa – blir viktigast i åra som kjem.

Bøker i mange sjangrar

Dramatkar og romanforfattar, men Fosse har med ujamne mellomrom gitt ut ei rad diktsamlingar, frå *Engel med vatn i augene* (1986) til *Stein til stein* (2009) og det har kome fleire samleutgåver også av dikta. Fosse har også skrive bortimot ti bøker for barn, og har i fleire essaysamlingar mellom anna prøvd å fange inn kva hans eigen skrivekunst eigenleg botnar i. Han legg stor vekt på omgrep som «skrivar» og «skrift». «Skrivaren» eller «han som skriv» er hos Fosse «den som skriv, i den augneblinken han skriv, og slik står han fram gjennom skriftas materialitet, særleg gjennom språkrytmen ...» Det rytmiske er knytt nært opp mot det sanslege eller kroppslege, og er difor alltid i rørsle og endring, medan tida går og ikkje let seg halde fast eller stogge. Repetisjon med variasjon og det stadig å krinse rundt det same, kome tilbake til det, sjå det frå ein annan kant, freiste å forstå kva som hendte, kva som hender – slike spørsmål som til slutt gjeld å forstå vår stund på jorda og dei liv vi lever – som også omfattar tankar om slutten, om døden, for utan slike tankar kan skrivekunsten bli ufarleg underhaldning. Meir enn i skodespela er «han som skriv» og sjølve «skrifta» viktig i Fosses romanar. Det må vere slik, sidan skodespela skal spelast for eit publikum og altså blir munnlege, medan romanane er tekstar ein les og som lesaren difor kan kjenne på kroppen medan han følgjer språkrytmen, repetisjonane, biletmønstra som utviklar seg.

Fosses første romanar

Nordisk Råds litteraturpris gjekk til ei bok som vi nok må kunne kalle ein roman, sidan romanen som form er i stand til å ta opp i seg nesten kva som helst og omskape det i den språklege framstillinga eller i det vi som lesarar får det til å bety når vi les og så tenkjer over kva vi les. Likevel er det mange andre bøker frå Fosse som meir eintydig og klårt står fram som romanar, som ypparlege representantar for prosaens langform, også i eit par tilfelle der dei er kalla «forteljingar.» Eg skal sjå nærare på nokre av dei beste romanane, for slik å gjere det enda meir tydeleg at det var rett og rimeleg i tillegg til høgst fortent, at det var ein prosatekst Fosse denne gongen blei heidra for. Fosse sa dessutan i takketalen sin i Reykjavik at det høgde godt med pris for nett denne boka, for det var prosa han kom til å skrive framover. Det er derfor på sin plass med eit oversyn over romandelen av forfattarskapen, med særleg vekt på tre-fire bøker som eg meiner er dei beste.

Det begynte altså i 1983 med romanen *Raudt, svart*. Dette er ein roman som på vanleg vis i modernistiske romanar følgjer samanblanda tankar frå før og no i hovudet til ein person. Denne personen lever i eit stilisert vestlandslandskap, og det er heller alminnelege hendingar vi høyrer om: skulegang, hybelliv, tur heim til mor og far på ein tungdriven gard, spelejobb på lokalet, osb. Det meste er mørkt og svart, men om «han» riv av ei sårskorpe, kan vi sjå det raude blodet. Boka har eit Ekelöf-sitat som motto, og visst er det «sent på jorden» i denne skildringa av ein person som kjenner seg på kanten av stupet og ikkje finn opningar mot det levande livet.

Andre boka til Fosse er meir gjennomført og fast i språk og struktur enn debutromanen. I hovudsak har vi også her forteljemåtar og uttrykksformer slik vi kjenner dei frå modernistane, og *Stengd gitar* (1985) har mange kapittel der framstillinga etterliknar ein medvitsstraum («stream of consciousness»). Men desse kapitla skiftar med kapittel som er fortalde av ein utanforståande forteljar, slik at vi får høyre om den 20-årige jenta Liv som har låst seg ut frå huset medan sonen hennar på eitt år ligg innafor. Vi møter henne òg i tidlegare og avgjerande situasjonar i høve til mor og far, til skulegang og arbeid, men høyrer også om bruk av alkohol og narkotika og opphald på institusjon. Kanskje kan ting bli betre, men det er mykje som tyder på at Liv er livsdugeleg.

Dei to første bøkene til Fosse er prega både av si tid og av ein ung forfattar som sjølv har skulegang og ungdomsår like bak seg. Kor mykje av forfattaren sjølv det måtte vere i dei plaga ungdommane han skildrar, er det liten grunn til å spekulere over, men det er verdt å merke seg at båe bøkene syner ei sterk medkjensle med menneske som er så utsette i ei verd dei enno ikkje har funne seg til rette i.

Framgang og meisterskap

I 1987 gav Fosse ut ein endå meir eksperimentell og søkande roman enn dei to første. Sjølv tittelen peikar i denne retninga – *Blod. Steinen er*, men mangt og mykje minner om forgiengarane. Nøkkelord som kniv, blod og stein går igjen, og forteljinga går heilt i ring slik at ho sluttar der ho byrja. Likevel blir teksten til ei forteljing, med minimalt av handling og utvikling. Det er først to år seinare at alle Fosses tankar om «skrivaren» eller «han som skriv», om ein særeigen språkleg rytme som oppstår ved at ord og setningsdelar blir repeterte samstundes som dei blir varierte, verkeleg kjem til sin rett. Med *Naustet* (1989) er læreåra over. Utprøvinga av mange og ulike framstillingsmåtar har gitt utbytte. No veit forfattaren kva posisjon «skrivaren» (ikkje forteljaren) skal finne i høve til teksten han vil skape, og han kan eksperimentere og prøve ut skrivemåtar utan å gripe til modernistiske eksperiment. Han går heller inn i det nynorske skriftspråkets mange nivå og finn sin eigen rytme, sin eigen påståeleg stil, nesten ved å gjere vald på normalprosaen. I denne romanen står sorg og sorgarbeid sentralt, og det ligg noko av ein tung melankoli over ei fortid og eit liv som ein kan skrive seg inn i og omkring, men aldri heilt fram til eller ut av.

Her møter vi med ein gong «han som skriv». Det er ein ung mann som ikkje har fått til stort i livet. Han bur heime hos mor si, og lever på trygda hennar, og han går ikkje ut lenger, og derfor sit han på loftet og har bestemt seg for å skrive. Slik kommenterer teksten sjølv det den gjer eller skal prøve å få til, mellom anna i første linene:

Eg går ikkje ut lenger, ei uro er kommen over meg, og eg går ikkje ut. Det var i sommar uroa kom over meg. Eg trefte Knut'en igjen, eg hadde ikkje sett han på sikkert ti år. Knut'en og eg, alltid var vi saman. Ei uro er kommen over meg. Eg veit ikkje kva det er, men uroa verkar i den venstre armen, i fingrane. Eg går ikkje lenger ut. Eg veit ikkje kvifor, men det er fleire månader sidan eg sist var utom døra. Det er berre denne uroa. Det er derfor eg har bestemt meg for å skrive ein roman. Eg må gjere noko. Denne uroa er ikkje til å halde ut. Kanskje vil det hjelpe om eg skriv. Det var i sommar uroa kom over meg. Eg trefte Knut'en igjen.

Slik opnar romanen, og slik held han fram. Skrivaren sit og skriv, og sluttar når uroa verkeleg er blitt uuthaldeleg. I mellomtida har likevel skivinga vore til hjelp, skrifta har gitt glede, men ho har samstundes fungert som ei erstatning og som ein strategi for å halde ut ikkje-livet i eit bygdesamfunn der skrivaren fell utafor. Og som vi har lese, var det Knut'en som sette alt i gang. Vi må spørje: Kva ligg det bak denne uroa? Eller kanskje kva som har hendt med skrivaren og Knut'en i unge år? Kva for skremmande eller farlege opplevingar har dei felles, eller er det heilt andre ting det handlar om?

Skrifta går rundt kring slike spørsmål heile tida, utan å gje frå seg klare eller endelege svar. Framstillinga av fortidshendingar er komplisert fordi noko som hendte for eit par tiår sidan må skrivast fram, minnast, tolkast, bli forstått. På notidsplanet er det litt enklare, sjølv om avstanden mellom den Knut'en eg'et møter sommaren før han set seg ned for å skrive ein roman og det skrivande eg'et, synest uoverkommeleg stor.

I alle høve er *Naustet* både språkleg og strukturelt ein strålande gjennomført roman, og det grepet som gjer at alt kan foreinast om ikkje avklårast, er nett dei to tekstnivåa vi som lesarar kan lese mot kvarandre – Knuts tankar og forståing slik dei blir innskrivne i skrivaren sin tekst mot det skrivaren har å seie om seg sjølv og skrivinga. Så må vi tolke alt i lys av det sentrale og gjennomgåande biletet som får symbolfunksjon – naustet. Naustet blir her skriven fram som barndommens skuldause og sorgause stad, men også som den farlege staden der sterke kjensler bryt fram og der det har hendt ting som skrifta ikkje tør anna enn å gå rundt, utsette, skuve framom seg.

Naustet er òg ein roman om tida som går og om alt som blir borte og ikkje eingong kan vinnast tilbake gjennom kampen med orda, gjennom skrifta. Likevel – noko av det som tida legg øyde, noko av draumen om eit anna liv, kan glimte fram i mellomromma mellom orda og linene, i rytmen eller i den pusten vi synest oss å høyre frå han som skriv, der oppe på loftet, medan mor tuslar ikring der nede.

Romanar og forteljingar på 1990-talet

Før Fosse kom i gang som dramatikar mot midten av 1990-talet, kom det ut ei rad med romanar og forteljingar: *Flaskesamlaren* (1991), *Bly og vatn* (1992), *To forteljingar* (1993) og *Prosa frå ein oppvekst* (1994). Så i 1995 kom ei av bøkene som gjorde Fosse både kjend og populær hos eit breiare publikum: *Melancholia I* – ein roman om vestlandsmålararen Lars Hertervig, han som så meisterleg hadde fanga inn eit særleg vestnorsk lys i bileta sine. Boka blei følgd opp av *Melancholia II* året etter. Her handlar det om ei oppdikta søster til Hertervig i ein fin studie av aldring og det plagsame med å bli gammal, men i høve til første boka om den galne målararen er band II nærast ein parentes. Dei to episodane frå Lars Hertervigs liv som Fosse har vald ut som kjernepunkt i *Melancholia I* – er episoden då han blei kasta ut frå hybelen sin i Düsseldorf i 1853 og ein episode frå sinnsjukehuset Gaustad i 1856. Ved å kople mellom desse hendingane, peikar Fosse på ei mogleg forklaring på «galskapen» hos Hertervig som kanskje berre var det at han måtte stenge seg inne i seg sjølv og halde verda utafør på avstand. Fosses skrivemåte fungerer nærast optimalt nettopp når det gjeld å skildre korleis einkvan blir fange på den øya som er ein sjølv og eins eige sinn.

Morgon og kveld

Det måtte bli færre romanar frå Fosse etter at han for alvor kom i gang med å skrive dramatekstar og blei travel teatermann. Men midt i den mest travle perioden med skodespel gav han faktisk ut det som kanskje er den mest gjennomførte, best komponerte, mest tidlause og djupast loddande av alle romanane, også om vi reknar med *Trilogien: Morgon og kveld* frå 2000. Eg var sjølv med på å nominere denne boka til Nordisk Råds litteraturpris, men boka nådde ikkje opp det året sjølv om romanen har kvalitetar som gjer at han ville ha vore ein verdig prisvinnar kva år det måtte vere.

Morgon og kveld tar for seg mysteria som knyter seg til byrjing og slutt på eit menneskeliv. Romanen maktar med stort alvor å skildre fødsel og død, og tar til og med sjansen på å ta oss med bak den stengde døra, inn til dei som er døde slik at vi kan sjå kva forventingar dei har og kva det er dei saknar no når jordelivet er over. I første del av romanen er det sjølve underet ved byrjinga, fødselen, som er i sentrum; i andre delen gjeld det alderdom, einsemd og død. Men i møtet med ein nær venn og nabo som er død kjem vi også nært inn på minna om det som var sjølve livet og kva som skapte meining i ei endelaus rekke av kvardagar. Den guden som Olaf i første delen av romanen tenkjer nokså mykje over, ser ut til å ha skapt berre kjærleik og død, og lite anna, men kanskje er det alt?

Fødselen i første del av boka fører til at eit gutebarn blir sett til verda. Det er bestemt at han skal heite Johannes og bli fiskar som far sin. I andre delen møter vi så den gamle og einslege gubben Johannes som karrar seg ned til kjøkkenbord og kaffi og rulletobakk, medan han tenkjer på dottera som plar kome innom, eller på livet som fiskar, eller på kameraten Peter. Men så, brått og uventa, møter han Peter, og han kan på nytt oppleve ting som skjedde i unge år. Dei gamle mennene leitar seg fram til det som no, i døden, synest viktig. Båe mennene er gjennomskinlege, og det er Peters oppgåve å hjelpe Johannes over til andre sida. På eit meir realistisk plan opplever vi dottera Signe som ser presten kaste jord på kista. Eit jordeliv er over. Det er blitt kveld.

Morgon og kveld står i gjeld til tankar og forestillingar, til bøker og annan kunst, og kan ikkje anna fordi det er dei store og endelege spørsmåla som her dannar grunnstammen i ei medrivande og urovekkjande forteljing. *Morgon og kveld* viser enkle menneske i små kår som slit seg gjennom livet når dei no eingong har fått det. Vi ser dei i små glimt ved byrjinga og ved slutten, og vi ser at vi alle er støv, og uendeleg mykje meir enn støv.

Avsluttande merknad

Fosse ga ut romanen *Det er Ales* i 2004, etter at boka var kome ut på tysk året før. Det seier litt om den posisjonen han har langt utafor Noregs grenser. Det er ein kort roman som peikar framover mot dei tre tekstane som utgjer *Trilogien* – Ales er, som vi veit, dotter av Alida og sentral i *Kveldsvævd*. Etter denne boka er det dei tre tekstane som no utgjer *Trilogien* som er siste del av romanforfattarskapen fram til i dag. Sjølv om Nordisk Råds litteraturpris går til eit enkelt verk og ikkje til ein forfattar eller forfattarskapen, bør eit oversyn over romanane til Fosse i det minste understreke at det var fortent at ei av prosabøkene hans fekk prisen.

Det kan verke som om Fosse stadig vekk skriv om det same, og at repetisjon med variasjon ikkje berre gjeld på setningsnivå, men også når det gjeld temaval og kva episodar og hendingar bøkene framstiller. Det er påfallande kor mykje som kvernar kring det same og kjem att til spørsmål og konflikhtar vi har møtt på før. Men det er aldri heilt det same, og om det skulle synest likt, er det kanskje fordi han skriv om dei mest grunnleggjande fenomena i menneskelivet. Livet er stort og det er vanskeleg, det er skjørt og kan lett øydeleggjast, men menneske og romanfigurar lever frå vogge til grav og vi får mange gonger sjå dei nettopp ved byrjinga og ved slutten. Men innimellom dei store og endelege livsens gåter, får vi også skildra kvardagslivet. Stjernehimlen kvelver seg over einslege vestlandsvegar, over heimar der einkvan kanskje sit og skriv for å kome ut av einsemda, over uventa og plagsame kjensler hos ungdomar på veg mot ei framtid dei ser lita meining i. Det konkrete og realistiske glimtar til samstundes om vi ser glimt av eit overlys over tilværet, medan vi les tekstar som kan løfte og bere og overtude oss om at vi ikkje er åleine. Det kjem til å kome fleire bøker i fleire sjangrar frå Jon Fosse, og det ligg heilt sikkert framtidige prisar og ventar på han.

NT-INTERVJUN

FNF SKA VARA BLÅSLAMPA FÖR DEN NORDISKA SAKEN

Den 1 augusti 2015 tillträdde Henrik Wilén som ny förbundssekreterare för Föreningarna Nordens Förbund (FNF). Han är medlem i Letterstedtska föreningens finländska avdelning och frekvent skribent i *Nordisk Tidskrift*.

Fil.kand Lena Wiklund, redaktionssekreterare på *Nordisk Tidskrift* har intervjuat.

Du är född 1959 och uppväxt i stadsdelen Drumsö i västra Helsingfors. Fanns ett intresse för Norden redan under uppväxten?

– Jag kom tidigt i kontakt med det nordiska via det svenska språket, tidningar och

Henrik Wilén

böcker samt sport. På den tiden jag växte upp höll sig nästan alla finlandssvenska hem med svenska veckotidningar, vi hade *Allers* och *Året Runt*. På så sätt blev jag snabbt förtrogen med Kronblom och andra svenska serier. Vi hade varken finskspråkig dagstidning eller veckotidning. När jag sedan började låna böcker på biblioteket så var det framförallt böcker på svenska jag lånade, och jag har läst fler svenska författare än finska. I skolåldern började jag med idrott i form av handboll, och det hade också en nordisk prägel, vi hade en tränare från Danmark och i och med att handboll är en liten sport i Finland så åkte vi till Danmark, Norge och Sverige för att spela turneringar.

Du har en magisterexamen i statsvetenskap från Åbo Akademi (1979-1986). Var du engagerad i nordiska frågor under studenttiden?

– Universitetsstudierna hade nordiska inslag på det sättet att professorerna på institutionen hade täta kontakter med universiteten i Bergen, Stockholm och Uppsala, och det fanns flera svenska docenter på institutionen och nordiska gästföreläsare. Man gjorde också exkursioner till övriga Norden. I kursinnehållet var det också komparativa inslag med de nordiska länderna. I biblioteket läste jag *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*. Min examensuppsats hade nordiskt tema om debatten kring frågan om Norden som kärnvapenfri zon.

Du inledde din yrkesbana med tio år som journalist på morgontidningen Hufvudstadsbladet i Helsingfors (1985-1995), som sportjournalist, utrikesredaktör, debattredaktör och ledarskribent. Vilken av dessa uppgifter var roligast?

– Jag kom till *Hufvudstadsbladet* först som sommarvikarie på sporten. Kanske var det den roligaste tjänsten jag hade, det var så god sammanhållning på redaktionen och man hade en tydlig nordisk inriktning. Sportjournalistklubben

spelade också regelbundet matcher mot Stockholms sportjournalister. Det var också lärorikt att vara utrikesredaktör, och det låg ju närmare de ämnen jag hade studerat på universitetet med statsvetenskap och folkrätt. Som debattredaktör var det bland annat intressant att arbeta med sidan Dagens diskussion som bestod av kommenterande pressklipp över diskussionen i dagspress i Finland. Att vara ledarskribent och få tycka till var förstås också en spännande utmaning. När jag avslutat min tjänst på *Hufvudstadsbladet* var jag kvar i 17 år som kolumnist, och skrev då oftast om nordiska ämnen.

Åren 1995-2000 var du pressråd på Finlands ambassad i Oslo, hur kommer det sig att du slog in på diplomatins bana?

– Mellan åren på sporten och ledarsidan på *Hufvudstadsbladet* var jag ett år som vikarie på utrikesministeriet. Där träffade jag erfarna gamla rävar inom diplomatycket och fick då upp ögonen för de intressanta jobb som de hade haft ute i världen. Så lediganslogs efter några år tjänsten som pressråd på Finlands ambassad i Oslo och jag fick tjänsten. Det blev intressanta år i Oslo. Finland hade nyss gått in i EU och i Norge visade man stor nyfikenhet och stort intresse för denna nya situation för Finland.

Du var sedan åtta år på Nordiska ministerrådets informationskontor Nifin - Nordens institut i Finland (2000-2008), hur var det att arbeta inom det officiella nordiska samarbetet?

– Det var en ny dimension för mig att arbeta inom det nordiska systemet, och ett nytt fönster öppnades mot Köpenhamn och Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet. I tiden sammanföll de här åren med en period då Finland i åren efter att man gått med i EU inte var så nordiskt utan hade det politiska intresset riktat mest mot Europa. Det var en utmaning i uppdraget på Nifin att övertyga beslutsfattare i Finland om att Finlands viktigaste referens är Norden. Nifin ligger i ett nordiskt hus där lokalerna hyrs av Nordiska investeringsbanken. Fint med Nifin var att man efter ett tag fick ett informationsfönster i gatuplanet. Biblioteket är en guldgruva, det enda i Finland där man kan hitta böcker på alla nordiska språk. Programverksamheten med författarkvällar cirka en gång i månaden är också mycket populär.

Därefter fick du tjänst som kulturråd på Finlands ambassad i Stockholm (2008-2011), vad präglade arbetet under de åren?

– Det var en dröm som gick i uppfyllelse att få arbete i Stockholm. För en svenskspråkig finländare är Stockholm som ett andligt hem, där man kan få leva på sitt modersmål. Sedan sammanföll de här åren med markeringen av Märkesåret 1809 och 200 år sedan skilsmässan mellan Finland och Sverige. I Finland satsade man mycket resurser på att uppmärksamma detta och ambassaden genomförde mer än hundra presentationer av det historiska skeendet om Finland och Sveriges gemensamma tid, men även om det moderna Finland.

År 2011 kom du till Pohjola-Norden och blev dess generalsekreterare. Vilka var de viktigaste sakerna du uppnådde under de åren?

– Det blev en kortare tid för mig på Pohjola-Norden än tänkt, och på tre år är det begränsat vad man hinner. Men att få föreningens ekonomi på fötter var en prioriterad sak som vi lyckades ro i hamn. Sedan reformerade vi föreningstidningen med ny layout och nya skribenter.

Du har arbetat i Helsingfors, Oslo och Stockholm, och nu har turen kommit till Köpenhamn där FNF har sitt kontor. Vad har varit lika och vad har varit olika tycker du när du verkat i de olika nordiska huvudstäderna?

– Huvudstäder är ganska lika, och alla de nordiska huvudstäderna ligger vid vatten. Köpenhamn och Stockholm är större medan Helsingfors och Oslo är mindre, har fina spårvagnar och är lättare att orientera sig i. I Köpenhamn är det tydligt att staden är till för invånarna och inte tvärtom när det gäller till exempel trafiklösningar med cykelbanor, och medborgarna upplever jag har större möjligheter att påverka sin stad. Unikt i Oslo är att man kan ha barmark nere i staden och gå på uteservering, och sedan ta tricken upp på Holmenkollen till snön. Stockholms kulturliv är i särklass.

Vilka frågor är mest angelägna för FNF idag?

– FNF:s uppdrag är tudelat. För det första ska man vara ett lobbykontor i förhållande till beslutsfattare inom det nordiska och de nationella systemen i Norden. Det nordiska samarbetet är byggt underifrån och medborgarna vill ha mer Norden än beslutsfattarna som vill gå långsammare fram. FNF:s uppdrag är att vara blåslampa för den nordiska saken. För det andra har FNF på senare år blivit en projektorganisation. I mitten av 1990-talet hade föreningen 1,5 anställd. Nu är man 16 personer, ungefär hälften på heltid och hälften på deltid. Nordiska ministerrådet finansierar de flesta projekten. Nordjobb är det äldsta projektet som fyller 30 år i år. Det handlar om att ge sommarjobb och kulturupplevelser till ungdomar i Norden. Det skulle vara intressant att leta upp några av de här 30.000 nordjobbare som strömmat genom systemet de senaste 30 åren, och höra vad Nordjobb haft för betydelse för dem. Andra projekt är Nordiska biblioteksveckan i november, som är känd som Kura skymning för vuxna och Kura gryning för barn, och nordiska författarbesök i bibliotek och skolor. De aktiviteterna är mycket efterfrågade, och de lokala föreningarna Norden tycker att detta är den bästa verksamheten föreningen har. Litteraturen är viktig för att förstå varandras kulturer. Läs Kjell Westö, brukar jag säga, så förstår ni Finland bättre. Ett lite nyare projekt är Norden i skolan, som är en webbplats för lärare och elever på fem språk med material om Norden. 3000 skolor använder denna regelbundet. Ett exempel från webbplatsen är Klimatduellen som i år har fokus på att inte slänga mat. FNF:s uppdrag är att föra projekten närmare de nationella och lokala föreningarna inom Föreningarna Norden.

Hur ser samarbetet ut mellan paraplyorganisationen FNF och de nationella Föreningarna Norden?

– Vi har regelbundna möten 4-5 ggr per år med FNF och de nationella generalsekreterarna. Vi tillämpar inte konsensus utan om några länder vill föra fram en sak utan att alla är med, på grund av bristande resurser eller intresse, så kan de som vill mest driva en sak ändå. Det är en skillnad jämfört med konsensusbeslut som ofta leder till att den som vill minst får bestämma. I den nya stadgan för FNF som träder i kraft den 1 januari 2016 ska man också ha ett förbundsmöte vartannat år, där tre från varje nationell styrelse deltar. Det ska vara ett riktgivande organ som arbetar långsiktigt.

Hur ser samarbetet ut mellan föreningarna Norden och det officiella nordiska samarbetet med Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet?

– Förhållandet mellan det officiella nordiska samarbetet med Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet och FNF är att armlängdsprincipen ska gälla. FNF får projekt pengar och uppdrag att genomföra projekt av Nordiska ministerrådet, samtidigt som man ska vara den gläfsande hunden som manar på det officiella nordiska samarbetet. Nordiska ministerrådet vill ha en samtalspartner, inte flera nationella föreningar, så därför är FNF en viktig kanal. Föreningarna Norden har cirka 50.000 medlemmar i hela Norden och samarbetet är okontroversiellt bland medborgarna, de flesta sympatiserar med det nordiska. Föreningarna Norden är ett starkt varumärke. Men det är inte automatiskt att gemenskaps känslan i Norden fortgår utan ansträngning i framtiden, och det är därför viktigt att vi finns.

Vilka är de största utmaningarna för Norden och det nordiska samarbetet idag?

– På ett internt plan är det den fortsatta integrationen med att ta bort gränshinder som hindrar nordbors rörlighet i Norden med att bo, arbeta med mera. Aktuellt är förstås också den stora flyktingfrågan. Externa utmaningar är att enat Norden har så mycket att vinna på att uppträda gemensamt i den globala kontexten. För omvärlden är Norden inte de enskilda länderna utan en helhet.

Vad innebär det att vara nordist för dig?

– Att vara nordbo är en stor del av min identitet. Det är min vardag att leva i Norden, det är det vardagliga rågrödet. Men det är lätt att bli hemmablind och man måste komma ihåg att alla inte vaknar varje morgon och tänker ”vad kan jag göra för Norden idag?” Även om jag inte arbetade med det nordiska så skulle jag vara nordist, det kommer sedan barnsben genom intresset för politik, kultur och idrott, och utblicken i Norden inom dessa områden. Att vara nordist är att leva i hela Norden varje dag, utan att reflektera nåt särskilt över det.

Lena Wiklund

FÖR EGEN RÄKNING
**FINLAND I NORDEN –
 INFÖR ORDFÖRANDESKAPET**

Finland kommer att stå för ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet (NMR) 2016. År 2016 är också en viktig tidsmarkering för Finland i det nordiska samarbetet, då det förflutit 60 år sedan Finlands riksdag första gången deltog i Nordiska rådets session. I och med medlemskapet blev Finland åter en del av den nordiska familjen.

Anne Berner är nordisk samarbetsminister och representerar Centerpartiet.

Anne Berner

Den fria rörligheten för medborgarna i Norden är en viktig del av vår gemensamma identitet och en styrka för de nordiska samhällena. Även om vi i Norden har ett välfungerande samarbete med fri rörlighet sedan 1950-talet, som många idag tar för givet, är vårt arbete därmed inte färdigt. Vi bör fortsätta att sträva till att lösa de problem och ärenden som står i vägen och försvårar den dagliga verksamheten för såväl medborgarna som företagen.

Jag har höga förväntningar på och ett verkligt intresse av att försätta moderniseringen och förnyandet av det nordiska samarbetet. Finland vill under sin ordförandeskapsperiod främja arbetet genom nätverk för att uppnå konkreta målsättningar och projekt. Vi vill höja intresset och relevansen för nordiskt samarbete även inom näringslivet och bland medborgarna. Vi stöder och önskar bygga vidare på processen att effektivisera och modernisera samarbetet utgående från de rekommendationer som Nordiska ministerrådet utstakat. Det är särdeles viktigt att vi kan förstärka det nordiska samarbetet då våra samhällen står inför nya utmaningar, som nu den allvarliga flykting- och migrationskrisen. På längre sikt kommer vi att få fundera över vårt välfärdssamhälles framtid och vilka förändringar och utmaningar det möter.

Uppgiften som ordförande förstärker Finlands nordiska identitet och samhörighet med de nordiska länderna och ger möjlighet att föra fram nya initiativ. Ordförandelandet har ett betydande ansvar för agendan och därmed möjlighet att påverka i vilken riktning ärenden går vidare, men också rätt att initiera egna projekt som finansieras av Nordiska ministerrådet för tre år framåt, de s.k. ordförandeskapsprojekten. De sju projekten som beviljats finansiering startar under 2016. Ordförandelandet presenterar ett program för det kommande ordförandeskapet och dessutom arrangerar de olika sektorerna inom ministerrådet sina egna program och evenemang.

Våra tre huvudteman **vatten, natur och människor** stöder våra målsättningar att avlägsna gränshinder, främja digitalisering och förstärka de nordiska ländernas betydelse i EU. Avskaffandet av gränshinder är viktigt såväl för medborgarna som för företagen. Vi vill särskilt fokusera på detta arbete, som har en positiv inverkan på sysselsättningen och därmed på den ekonomiska tillväxten. Vi stöder Nordiska ministerrådets initiativ gällande demokrati, inklusion och säkerhet. Alla människors välfärd och integration samt motarbetande av diskriminering och radikaliseringsfrågor är viktiga frågor för oss.

Ordförandeskapets huvudtema är **vatten** utgående från en bredare synvinkel på vattenfrågor såsom vatten i klimatpolitiken, biståndsarbetet och för att främja kommersiella intressen. Vatten utgör ett centralt tema även inom FN där de nordiska länderna har haft ett nära samarbete. De globala utmaningarna gällande vatten kommer att fordra betydande resurser och ett vidsträckt globalt samarbete. Bristen på vatten är orsaken till många konfliktsituationer som också inverkar på vår säkerhet. Samarbetet gällande vatten hör till de områden som vi lyckats väl med i Norden där vi även har ett brett kunnande. Det nordiska insatserna kan ha en stor internationell inverkan som modell också för andra länder.

Målet är att utvidga det nordiska samarbetet inom vattensektorn, där vi har möjlighet att förena våra ekonomiska resurser för att stöda kunnandet och utvecklingen av såväl innovation som export. Som ett exempel på insatser under vårt ordförandeskap kan nämnas projektet "Nordisk vägkarta för blå ekonomi" som startar med en konferens vars syfte är att identifiera nordiska samarbetsområden i anslutning till vatten- och naturresurserna bland annat genom att utveckla den gemensamma forskningen. Ett annat exempel är ett projekt som inleds om den socioekonomiska nyttan av det arktiska ytvattnet i Norden.

Under temat **natur** koncentrerar vi oss på miljöfrågor, främjandet av nordisk mat och att öka kännedomen om de nordiska länderna som innovativa och hållbara turistdestinationer tillsammans med andra branscher, såsom kultur, arkitektur och design. Det är viktigt att trygga naturens mångfald och en hållbar användning av naturresurser.

De nordiska länderna är även kända för säkra, hälsosamma och högklassiga livsmedel som är hållbart producerade. Vi bör tillsammans dra nytta av den uppmärksamhet och intresset som livsmedelssäkerheten och den nya nordiska maten röner internationellt, i synnerhet då det gäller matfostran beträffande barn och ungdomar. Då det gäller närproducerad mat är målet att höja konsumenternas och branschens intresse för och uppskattning av nordiska råvaror. Miljömärket Svanen är ett viktigt verktyg för information om hållbara val till konsumenterna. Vidareutvecklingen av Svanen-märket pågår. Viktiga faktorer att ta hänsyn till är produkternas miljövänlighet, grunderna för beviljandet av märket samt det arbete som sker inom EU kring det ekologiska fotavtrycket.

Under temat **människor** koncentrerar vi oss på välfärdsmodellen, landsbygden, digitaliseringen, utvecklingen av arbetslivet, men också ledarskap, jämlikhet, barn och unga, utbildning och kultur.

Även om de nordiska länderna placerar sig bland de tio bästa i de flesta internationella jämförelser gällande välfärd, ställs vi alla inför utmaningar då det gäller att upprätthålla välfärdssamhället. Inkomstskillnaderna blir allt större, befolkningen åldras och då nivån på socialskyddet sjunker ökar hälsoskillnaderna och polariseringen. Målet för social- och hälsovårdspolitiken i Norden har varit principen att framhäva likabehandling och rättvisa. Utbildningen har styrts av omsorg om de mänskliga resurserna. Vi har strävat efter att förena kompetens på hög nivå och jämställdhet mellan könen. Det är också viktigt att satsa på den tidiga inläringen. En högklassig grundutbildning skapar basen för senare framgång.

Bland aktuella framtidsfrågor för välfärdsstaten finns globaliseringen och den allt större flyttningsrörelsen som kopplas till den ekonomiska utvecklingen i Europa och dess konsekvenser för den nordiska välfärdsmodellen. Frågorna i anslutning till den fria rörligheten i EU påverkar även oss i Norden. Det nordiska samarbetet har långa traditioner då det gäller socialskydd över gränserna. Ordförandeskapsprojektet "Ett öppet och innovativt Norden med välmående människor 2020 – Lika möjligheter till välfärd, kultur och arbete" inleds och inom ramen för projektet genomförs en kartläggning av den nordiska välfärdsmodellens framtid och ett nordiskt nätverkssamarbete inom kultur och hälsa startar. Detta är ett projekt som genomförs av Social- och hälsovårdsministeriet, Arbets- och näringsministeriet samt Undervisnings- och kulturministeriet tillsammans.

Under Finlands ordförandeskap är teman inom jämställdhetssektorn bl.a ojämsliddhet i offentliga rum, hatretorikens inverkan på demokratin samt arbete mot våld mot kvinnor och i nära relationer samt människohandel. Barnen och ungdomarna är en viktig målgrupp. Enligt en strategi som utarbetats av Nordiska ministerrådet för barn- och ungdomssamarbete i de nordiska länderna är visionen att Norden ska vara världens bästa ställe för barn och ungdomar. Under ordförandeskapet understöds detta samarbete för en levnadsmiljö som främjar hälsa, en skola med trygg inläring utan mobbning och som stöder initiativförmågan. En hälsofrämjande miljö erbjuder hälsosamma livsmedel, där också livsmedelsreklamen styr valet av hälsosamma alternativ. Även vi vuxna bör föregå med gott exempel. Ett seminarium om framtiden för Nordiska ministerrådets ungdomspolitik, barn och ungas deltagande samt förhindrande av marginalisering kommer att ordnas under 2016.

Kulturen skapar starka band mellan våra nordiska länder och är också en av grundpelarna tillsammans med våra gemensamma värderingar i det nordiska samarbetet. De nordiska länderna blir allt mera mångkulturella och därmed

ökar även ojämlikheten. Det är viktigt att vi har metoder för att motverka ojämlikheten och dess konsekvenser, som att inleda bekämpningen av våldsam extremism.

En annan gemensam utmaning är glesbebyggelsen. En livskraftig glesbygd kräver att infrastrukturen och dataförbindelserna fungerar och därmed bidrar till en mångsidig affärsverksamhet och servicestruktur. Även myndigheternas service håller på att digitaliseras. Digitaliseringen påverkar våra kompetensbehov och det blir allt viktigare att uppdatera våra kunskaper och även höja den vuxna befolkningens kompetensnivå för att svara mot behoven på arbetsmarknaden. Digitaliseringen och möjligheten att elektroniskt hantera allt större mängder information förändrar vetenskapen och för med sig nya sätt att skapa, uppleva och konsumera även inom kultur och konst. Den ger bättre tillgång och öppenhet då det gäller kulturtjänster. Vikten av kompetens och kreativitet för ekonomin och den sociala utvecklingen ökar i framtiden och kan bidra till ekonomisk tillväxt.

De nya arbetsformerna förändrar arbetstagarnas ställning och påverkar arbetsrätten, arbetarskyddet och jämställdheten. Mångfaldsledarskap, system för föräldraledighet och deltidsarbete lyfter fram likabehandlings- och jämställdhetsaspekterna. Temat Arbetets framtid har även en koppling till tematiken i Internationella arbetsorganisationens (ILO) 100-årsjubileum samt diskussionen om ILO:s verksamhet i framtiden. Internationellt står Norden i spetsen för arbetsmiljön, vilket kan utnyttjas i profileringen av Norden. Begränsningen av hälso- och miljövådliga kemikalier är också en gemensam utmaning där särskild uppmärksamhet fästs vid kemikalier i vardagliga produkter och riskbedömningen. Att ta farliga kemikalier ur circulation är även en viktig del av återvinningen.

Den fria rörligheten utsätts hela tiden för nya utmaningar och vårt ordförandeskap kommer därför att satsa på avlägsnandet av **gränshinder**. Arbetet är långsiktigt och traditionellt en del av det nordiska samarbetet genom vilket den allmänna välfärden förbättras. Gränshindersamarbetet främjar arbetskraftens rörlighet och sysselsättning. Möjligheten för människor och företag att röra sig över gränserna är viktig för den ekonomiska tillväxten. Vi önskar att alla ministerråd vid sina möten beaktar arbetet med att avlägsna gränshinder och tar hänsyn till vilka nya åtgärder som kan vidtas för att förhindra att nya gränshinder uppstår. Här är det förebyggande arbetet av största vikt. Inom ramen för EU-samarbetet borde vi fästa uppmärksamhet vid eventuella gränshinder redan i lagberedningsskedet och främja samarbetet mellan länderna för att upptäcka och förhindra uppkomsten av nya gränshinder. Men vi behöver också ett politiskt åtagande och ny nordisk solidaritet för att avlägsna gränshindren.

Under ordförandeskapet kommer Nordkalottens Gränstjänst att anordna två seminarier som fokuserar på gränshinder. Det ena riktar sig till företag och näringslivet och det andra till arbetstagare angående arbetslöshets- och sjukförsäkringens samt beskattningens inverkan ur gränsarbetarens synvinkel. Även vid Statistikcentralen påbörjas ett projekt för att utreda gränshinder samt rörligheten över gränserna.

Under temat **Mer nordisk nytta i EU** vill vi fästa uppmärksamhet vid hur och i vilka ärenden de nordiska länderna skulle kunna samarbeta närmare utan att därmed bilda en egen grupp i EU. Vi vill beakta de nordiska värderingarna och satsa på det operativa samarbetet och informationsutbytet under beredningen av EU-författningar så effektivt som möjligt. Den nordiska profilen syns i synnerhet i frågor som gäller öppenhet och god förvaltning och iakttagande av de grundläggande fri- och rättigheterna. Här känns det naturligt att betona den nordiska aspekten och de nordiska samarbetsministrarna har också betonat en pragmatisk och praktisk inställning till förbindelselänken mellan EU och de nordiska länderna. Det rekommenderas också att de olika ministerråden undersöker möjligheter att utvidga samarbetet på tjänstemannanivå och att samtliga ministerråd vid sina möten beaktar hur en bättre nordisk nytta kan uppnås i EU-frågor. Utrikespolitiska institutet kommer att hålla ett seminarium om Norden i EU under 2016.

De nordiska samarbetsministrarnas visionsdeklaration "Tillsammans är vi starkare" utgör en bra grund för att utveckla samarbetet.

Vi är stolta över uppgiften som Finland har att leda Nordiska ministerrådet under år 2016.

Anne Berner

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

INTEGRATIONEN AV NYANLÄNDA EN STOR UTMANING

Om Sverige haft väsentligt sämre ekonomisk utveckling än jämförbara länder, om det dödliga våldet ökat med 30 procent sedan 1990 och närmare 200.000 sökt sig från Sverige för att skapa sig en bättre framtid i utlandet hade jag varit mycket orolig. Nu är utvecklingen den motsatta men jag kan inte befria mig från en oro som tycks vara utbredd inte bara i Sverige utan också i de nordiska grannländerna.

Tredje kvartalet i året var BNP-tillväxten i Sverige 3,9 procent enligt preliminär rapport från Statistiska Centralbyrån. Enligt *DN:s* Peter Wolodarski ökade också BNP per capita med 2,8 procent. I oktober i år var 5.202.000 personer i sysselsättning i Sverige, 0,8 procent flera än ett år tidigare.

Den grova brottsligheten minskar. Antalet personer som drabbas av dödligt våld nu ligger 30 procent lägre än för 25 år sedan i Sverige. Och under 2015 beräknas kanske så många som 190.000 personer, flertalet av dem unga, söka sig till Sverige med förhoppningar om att här kunna skapa sig en bättre framtid.

I samhällsdebatten finns trots ovanstående faktum en dominans av uttalanden som är alarmerande. Åtskilliga talar om att Sverige står inför en kollaps och varningar om att en katastrof hotar är alls inte sällsynta. Och diskussionen är inte annorlunda i många andra länder i Europa, Sveriges nordiska grannländer inte undantagna.

Orsaken är, som alla vet, att antalet migranter och då särskilt asylsökanden har ökat kraftigt. I absoluta tal tar Sverige emot flest asylsökanden i Norden. Av de 413.800 som sökte asyl i EU tredje kvartalet i år lämnades 42.520 ansökningar in i Sverige, 15.130 i Finland, 8.505 i Norge och 5.520 i Danmark.

Även Island tar emot flera flyktingar. Första november noterades 275 inlämnade asylansökningar vilket är flera än någonsin. Dagarna före jul väntas därtill 55 syriska kvotflyktingar till Island.

Ökningen det tredje kvartalet blev mycket stor och här är det inte Sverige som erfarit den största ökningstakten. I Finland ökade antalet asylsökanden jämfört med andra kvartalet med 842 procent, i Norge med 208 procent, i Sverige med 197 procent och i Danmark med 121 procent.

Totalt sett lär EU, plus Norge och Island, ta emot väsentligt mindre än två procent av världens flyktingar i år. Men så stor är världens flyktingkatastrof att när en liten bråkdel av världens flyktingar söker sig till nordiska grannländer så är det svårt för myndigheterna att hantera inflödet av människor i Norden.

Egentligen är det kanske större anledning att förundras över att alla fått sängar och tak över huvudet när invandringen till Sverige motsvarar två procent av befolkningen. Många menar emellertid att åtgärderna är drastiska och det uppmärksammas inte minst i omvärlden. Allra mest uppmärksamhet fick kanske ett lagförslag som skulle ge regeringen makt att stänga Öresundsbron. Det förslaget drogs snabbt tillbaka. Men krav på så kallat transportörsansvar inte bara för flygbolag, som redan finns i alla berörda länder, utan också för buss-, tåg- och rederiföretag lär snart vara ett faktum. Och det verkar allt mera sannolikt att såväl Danmark som Norge ska följa i Sveriges kölvatten.

Det som vållar problem är inte antalet flyktingar i sig även om beslutsfattarna i Sverige nu menar att man nått en nivå som inte är uthållig. Det som oroar är möjligheterna till integration. Och här finns egentligen inget samband mellan migranternas antal och oron för att invandrare inte ska kunna integreras framgångsrikt. Oron är praktiskt taget lika stor i Estland med ett mycket litet antal asylsökande som i Sverige och många lär väl ha intrycket att oron är större i Danmark än i Sverige.

Det förekommer inte sällan att antaganden görs om att invandringen bidrar till terrorism. Detta trots att i länder som Norge och Sverige torde det vara flera som dödades eller skadats av inhemska terrorister än av invandrade. Och detta trots att flertalet av de som utfört terrordåd som kan knys till miljöer med människor från Mellersta Östern i Europa torde vara födda i länder på vår kontinent.

Att det finns ett samband mellan invandring och grov brottslighet är dock oomtvistligt. Det gäller inte minst i narkotikahandeln och såväl förövarna som offren i den gängbrottslighet som skördar offer i ökad utsträckning i Sveriges storstäder har i många fall utländsk bakgrund.

Och även om BNP växer snabbare än invandringen, vilket är fallet i Sverige där BNP-tillväxten beräknas ligga över tre procent både i år, 2016 och 2017, så finns det en stor oro för viktig samhällsservice och viktiga trygghetsordningars funktionsförmåga. Blir köerna till vårdinrättningarna längre? Hur går det med skolundervisningen om klassrummen fylls med ett större antal elever utan språkförmåga och kunskapsnivå i höjd med inhemska födda barn? Blir det större arbetslöshet?

Denna oro måste självklart tas på allvar. Integrationen av nyanlända lär bli en stor utmaning under överblickbar tid. Även om stora ansträngningar görs för att förstärka Schengenområdets yttre gränser och om insatserna i flyktinghårdarna och dess omgivande länder ökas för att minska utbudet av flyktingar, är det svårt att tro på en radikal minskning av antalet som söker ta sig till Europa. I takt med att hindren görs effektivare lär de risker som flyktingar tar öka och priserna lär stiga för de som erbjuds inresa i Schengen förbi resta hinder.

En framgångsrik integrationspolitik kommer göra att länder som Tyskland och Sverige lättare kan möta den demografiska utmaning som blir tyngre att bära för länder som har liten invandring eller, som i åtskilliga fall, har nettoutflyttning. I Sveriges fall lär genomsnittsåldern för asylsökanden år 2014 varit 25 år – jämfört med 45 år för den infödda befolkningen. Om sysselsättningen bland invandrade kan bringas i närheten av den höga nivå som gäller för de infödda så blir det lättare att trygga pensionerna, vården och omsorgen för de hur som helst växande antalet gamla, och mycket gamla, i våra nordiska länder.

Här är samtidens största utmaning. Det är ingen djärv gissning att det just blir integrationspolitiken som lär vara i fokus för inrikespolitiken i åtskilliga europeiska länder, inte minst de nordiska, under överblickbar tid. Att i Sveriges fall utbilda och erbjuda sysselsättningsmöjligheter för 30.000 ensamkommande barn kräver politiska insatser av sällan skadat slag. Dessbättre visar ny forskning att ensamkommande barn som anlänt till Sverige tidigare år i förvånansvärt stor utsträckning är i arbete vid 25 års ålder. Men det är inte en garanti för framtiden.

Massmigrationen i vår tid har också partipolitiska konsekvenser. Det gäller som bekant inte bara i Norden. Det gäller också i Donald Trumps USA och Marine Le Pens Frankrike. Att försöka förstå orsakerna till invandringskritiska partiers framgångar kräver mera än en analys av Sverigedemokraternas, Dansk Folkepartis, Fremskrittspartiets eller Sannfinländarnas utveckling i Sverige, Danmark, Norge respektive Finland – även om det finns goda skäl att analysera utvecklingen för partierna i de olika länderna var för sig.

Själv tror jag att medialiseringen av politiken, framför allt televisionens ökade betydelse för nyhetsförmedlingen, har en viktig roll – inte den enda men en viktig. När det krävs att klara besked ska ges, även vad avser komplicerade sammanhang i komplexa situationer, i inslag på en eller en och en halv minut, med munturer (repliker) för ansvariga politiker på tio sekunder eller mindre, så premieras de som har enkla svar på alla frågor. Den som ger svar som innehåller ord som ”under förutsättning av”, ”på längre sikt och med bidrag från många håll” eller ”å ena sidan” och ”å andra sidan” står sig slätt mot den som med tvärsäkerhet säger sig veta att lösningen är minskad invandring.

Det finns betydande skäl att tro att den nordiska välfärdsmodellen är beroende av att människor känner förtroende för varandra. Många statsvetare, inte bara Robert David Putnam, har visat på ett samband mellan den sociala tilliten och såväl demokratins som marknadsekonomens funktionsförmåga. När man vet att handslag gäller fattas flera kloka beslut och görs det flera och bättre affärer.

Så tror jag att utmaningen inte bara är att erbjuda de många nyanlända husrum, arbetstillfällen, studier och del av välfärdsordningarna utan att inföddas villkor påverkas till det sämre. Utmaningen är också att bygga ett inkluderande samhälle med gemenskap och tolerans. Med stort förtroende horisontellt, grannar emellan, bland befolkningen finns bäst möjligheter att förtroende ska finnas också vertikalt, mellan väljare och valda. Så fungerar demokratin.

Slutligen är vi beroende av internationellt samarbete. Den nordiska passfriheten, den gemensamma arbetsmarknaden och socialskyddssamarbetet i Norden liksom Schengensamarbetet i Europa var och är värdefulla erövringar. Temporärt kan inskränkningar ske utan skada och Schengensamarbetet behöver sannolikt reformeras rejält för att bli hållbart och välfungerande.

Men utan nordiskt och europeiskt samarbete finns det tyvärr skäl för den pessimism som vi med en väl fungerande integrationspolitik kan få uppleva som helt ogrundad. Om Sverige misslyckas med integrationspolitiken kan det bli illa för Sverige och inte utan problem för det nordiska samarbetet. Om Tyskland skulle misslyckas med integrationspolitiken och flertalet där skulle dra slutsatsen att det beror på bristande solidaritet i EU så kan det komma att gå illa för hela Europa.

Utmaningarna är stora. Behovet av nordiskt och europeiskt samarbete är större än tidigare.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Utdelning av det nordiska översättarpriset ur de nyhlénska medlen 2015

Den 23 november 2015 utdelades Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen för 2015 till Hjörtur Pálsson, författare, poet, översättare, teolog, litteraturvetare och radioman, Island. Prisceremonin ägde rum på Letterstedtska föreningens svenska avdelnings höstmöte på Piperska muren i Stockholm. Prisutdelare var huvudstyrelsens ordförande Björn von Sydow som höll tal till pristagaren och överräckte ett diplom och en postväxel på prissumman 50.000 sek.

Det nordiska översättarpriset utgör belöning för översättning mellan de nordiska språken av litterärt eller essäistiskt verk eller en översättares gärning som helhet. Priset har tillkommit genom en donation till Letterstedtska föreningen från fd universitetslektorn i tyska vid Stockholms universitet Lars-Olof Nyhlén och hans maka Marthe.

Styrelsens motivering till priset 2015:

”Hjörtur Pálsson, Island har översatt dansk, färöisk, finsk, norsk och svensk prosa och lyrik till isländska. Han har en särställning i att ha översatt till isländska från alla nordiska språk utom grönländska och samiska. Hans gärning har i hög grad bidragit till att förmedla nordisk litteratur på Island.”

Hjörtur Pálsson är född 1941 på norra Island och bosatt i Kópavogur. I ungdomen tog han en cand. mag. i isländska vid Islands universitet och studerade där senare finska. I mogen ålder återvände han till universitetet och avlade en cand. theol-examen. Under studietiden arbetade han som journalist och bibliotekarie. Efter examen anställdes han som ljudradions programchef för tolv år.

Under de senaste 30 åren har Hjörtur Pálsson sysslat med eget författarskap, översättningar, språkgranskning och programverksamhet. Bland de författare han översatt till isländska finns till exempel Karen Blixen, Edith Södergran, Tua Forsström, Rolf Jacobsen, August Strindberg, Karin Boye, Nils Ferlin, Pär Lagerkvist, Tomas Tranströmer och Per Olov Enquist. Hjörtur Pálsson har också under största delen av sitt vuxna liv varit verksam i nordiskt kultursamarbete. Han blev 1984 den första direktören för Nordens hus på Färöarna, var ordförande i Suomi-föreningen på Island i tio år och satt länge i Föreningen Nordens styrelse på Island.

År 2015 är fjärde gången som Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen delas ut. Tidigare mottagare av priset är: 2012

Anne Marie Bjerg, författare och översättare från Danmark. Prisutdelning ägde rum på Bokmässan i Göteborg i september 2012. 2013 Per Qvale, litteraturvetare och översättare, Norge. Prisutdelning ägde rum på Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden" i Stockholm i oktober 2013. 2014 Pentti Saaritsa, poet och översättare, Finland. Prisutdelning ägde rum på Bokmässan i Helsingfors i oktober 2014.

Lena Wiklund

Från vänster Björn von Sydow, Hjörtur Pálsson och Lars-Olof Nyhlén.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Styrelser, medlemmar och anslag 2015

*Den svenska avdelningen 2015**I. Styrelse (som tillika är föreningens huvudstyrelse)**Ordförande:*

fd. talman Björn von Sydow

Hedersledamot:

fd. statsrådet Karin Söder

Medlemmar:

fd. forskningsassistent Birgitta Agazzi

professor em. Lars-Åke Engblom

fd. kanslichef Eva Smekal

professor em. Fredrik Sterzel

professor Bengt Sundelius

fil. lic Beate Sydhoff Millhagen

professor Astrid Söderbergh Widding

fd. generaldirektör Per Thullberg

professor Boel Westin

professor em. Gunnar Öquist

Sekreterare:

fil. kand. Claes Wiklund

II. Övriga medlemmar:

fil. dr Jan A. Andersson

fd. ambassadören Kerstin Asp-Johnsson

professor em. Birgit Arrhenius

direktör Percy Barnevik

professor em. Gunnar Berefelt

fd. ambassadören Mats Bergquist

fil. dr Kersti Blidberg

redaktör Christer Blomstrand

fd. riksdagsledamot Sinikka Bohlin

professor em. Dan Brändström

professor Ulla Börestam - Uhlmann

professor Ulla Carlsson

författaren Stewe Claeson

redaktör Elisabeth Crona

författaren Sigrid Combüchen
professor Lars-Erik Edlund
översättaren Paula Ehrnebo
författaren Kerstin Ekman
professor em. Lennart Elmevik
fd. riksteaterchef Birgitta Englin
professor em. Lars Engwall
landshövding Eva Eriksson
direktör Bertil Falck
professor em. Malin Falkenmark
fd. statsminister Thorbjörn Fälldin
professor em. Tord Ganelius
direktör Curt-Steffan Giesecke
författaren Beate Grimsrud
fil. mag. Catharina Grünbaum
professor em. Bo Gräslund
professor Gunnel Gustafsson
professor Harald Gustafsson
fd. avdelningsdirektör Helmer Gustavsson
fd. statsrådet Bengt Göransson
museichef Elisabet Haglund
översättaren Ylva Hellerud
fd. statsrådet Mats Hellström
fil. lic. Nanna Hermansson
överste Bo Hugemark
fil. dr Lars J. Hultén
fd. folkhögskolerektor Björn Höjer
fil.mag. Maj-Britt Imnander
lantbrukare Olof Irander
fd. kanslichef Bert Isacson
professor em. Carl-Olof Jacobson
fd. ambassadören Bertil Jobeus
professor Karl Magnus Johansson
fd. riksdagsledamot Elver Jonsson
professor em. Inge Jonsson
docent Ann-Cathrine Jungar
vissångerskan Hanne Juul
redaktör Inger Jägerhorn
fd. utbildningsledare Kristian Lange
professor Lars-Gunnar Larsson
fd. folkhögskolelärare Ingmar Lemhagen

verkställande direktör Lena M. Lindén
ambassadör Anders Ljunggren
fd. riksantikvarie Sven Lundkvist
fd. folkhögskolerektor Ingegerd Lusensky
professor em. Lars Lönnroth
fd. byråchef Birgitta Malmros
författaren Azar Malouhjian
fd. styresman Christina Mattsson
fd. universitetslektor Bengt Nerman
professor em. Erling Norrby
fonddirektör Britta Nygård
fd. universitetslektor Lars-Olof Nyhlén
redaktör Sture Näslund
professor em. Birgitta Odén
fd. riksdagsledamot Berit Oscarsson
fil.dr Stina Otterberg
fd. högskolerektor Ingegerd Palmér
fd. regeringsråd Hans Ragnemalm
fd. stadsjurist Inger Ridderstrand-Linderöth
fd. chefredaktör Arne Ruth
professor em. Herman Schück
fil. dr Ingrid Sjöström
fil. kand. Jacqueline Stare
professor em. Stig Strömholm
professor em. Jan Svanberg
professor em. Barbro Söderberg
univ. lektor Jacob Westberg
fd. museichef Solfrid Söderlind
professor em. Ulf Teleman
skådespelaren Solveig Ternström
docent Bengt Tomson
professor em. Jarl Torbacke
fd. landshövding Göran Tunhammar
professor em. Sven Tägil
fil. mag. Marthe Urzander
riksdagsledamot Hans Wallmark
professor Erling Wande
fil. kand. Lena Wiklund
professor Henrik Williams
fd. statsråd Håkan Winberg
fd. folkhögskolerektor Birgitta Östlund Weissglas

Utdelade anslag 2015:

- till *Doktoranden Tobias Ålöw, Bibelvetenskap, Göteborgs univ.* för deltagande i Nordic New Testament Conference i Aarhus 2015, kr. 2.000:-,
- till *Forskaren Joel Kuhlin, Lunds univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Paul Linjamaa, Religionshistoria, Lunds univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Martin Wessbrandt, Nya testamentets exegetik, Lunds univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Jennifer Nyström, Nya testamentets exegetik, Lunds univ.* för deltagande i nordisk forskarskola i bibelvetenskap i Oslo 2015, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Maria Stuesson, Nya testamentets exegetik, Lunds univ.* för samma ändamål, kr. 2.000:-,
- till *Arkitekt Sara Brolund de Carvalho, Stockholm* för studieresa till Köpenhamn 2015 rörande nydesignade multifunktionella offentliga ytor, kr. 4.000:-,
- till *Arkitekt Matilde Kautsky, Stockholm* för samma ändamål, kr. 4.000:-,
- till *Doktoranden Lovisa Nyman, Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lunds univ.* för deltagande i teologikonferens i Helsingfors 2015, kr. 2.000:-,
- till *Doktoranden Irina Mancheva, Statsvetenskapliga inst., Umeå univ.* för deltagande i doktorandkurs i Oslo 2015, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Olga Engfelt, Upplands Väsby* för studieresor till Litteraturvetenskapliga inst., Åbo Akademi, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Ritwa Herjulfsson, Röhsska museet, Göteborg* för studieresa till Arktiskt institut i Köpenhamn 2015, kr. 2.000:-,
- till *Fil. dr Astrid von Rosen, Konst- och bildvetenskap, Göteborgs univ.* för deltagande i konsthistorisk konferens i Reykjavik 2015, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Nataliya Thell, Socialhögskolan, Lunds univ.* för forskningsvistelse i Helsingfors och deltagande i konferens i Aalborg 2015, kr. 2.000:-,
- till *Läraren Raija Törnroos, Västra Frölunda, Sverige* för deltagande i aktionsforskningskonferens i Tromsø 2015, kr. 3.000:-,
- till *Förskolläraren Annika Levin, Vrångö, Sverige* för samma ändamål, kr. 3.000:-,
- till *Gymnasieläraren Maria Nars, Göteborg* för samma ändamål, kr. 3.000:-,
- till *Journalisten Anders Johansson, Eskilstuna* för studieresor till Norge 2015, kr. 5.000:-,

- till *Doktoranden Annika Bünz, Arkeologi, Göteborgs univ.* för forskningsresa till Mariehamn 2015, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Pia Bengtsson Melin, Upplandsmuseet* för studieresa till Köpenhamn 2015, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Katarina Blennow, Utbildningsvetenskap, Lunds univ.* för deltagande i nordisk ämnesdidaktisk konferens i Helsingfors 2015, kr. 3.000:-,
- till *Doktoranden Ilkin Mehrabov, Geografi, medier och kommunikation, Karlstad univ.* för deltagande i nordisk mediekonferens i Köpenhamn 2015, kr. 3.000:-,
- till *Leg. psykoterapeut Susie Rasmussen, Malmö* för studieresa till Grönland 2015, kr. 6.000:-.
- till *Studievägledare Lena Collin, Högskolan för design och konsthantverk, Göteborg* för studieresa till Konst- och designhögskolan i Bergen 2016, kr. 4.000:-,
- till *Doktorand Per Åhblom, Handelshögskolan, Stockholm* för deltagande i forskningsseminarium på Handelshögskolan i Köpenhamn 2015, kr. 2.000:-,
- till *Master Sofie Sköld, Biologi och marinvetenskap, Göteborgs univ.* för studieresa till Åbo 2016, kr. 4.000:-,
- till *Doktorand Ingemar Karlsson, Utbildningsvetenskap, Lunds univ.* för deltagande i matematikundervisningskonferensen NORSMA 8 i Köpenhamn 2015, kr. 5.000:-,
- till *Professor Per Bäckström, Litteraturvetenskap, Karlstads univ.* för deltagande i nordisk poesikonferens i Aalborg 2015, kr. 3.000:-,
- till *Lektor Sara Ellis Nilsson, Historiska studier, Göteborgs univ.* för studieresa till Roskilde och Oslo 2016, kr. 3.000:-,
- till *Masterstud. Inga Valsdóttir, Skandinavistik, Uppsala univ.* för studieresor till Finland och Island 2015, kr. 5.000:-,
- till *Doktorand Parastou Kharazmi, Arkitektur, KTH, Stockholm* för deltagande i byggkonferens 2016 i Tammerfors, kr. 4.000:- samt
- till *Professor Marit Julien, Språk- och litteraturcentrum, Lunds univ.* för en forskningsresa till Norge 2016, kr. 5.000:-.

Den danske afdeling 2015

I. Bestyrelse:

Steen Adam Cold, kontorchef (form. og sekr.)

Jørn Lund, prof.

Bente Scavenius, kunstanmelder

Henrik Wivel, dr. phil

Marianne Zibrandtsen, gymnasirektor

II. Øvrige medlemmer:

Anders Ahnfelt-Rønne, teaterchef

Henrik Borberg, bogforlægger

Torben Brostrøm, prof.

Mogens Dahl, dirigent

Jan Garff, museumsinspektør

Henrik Hagemann, gen.sekr.

Jens Morten Hansen, statsgeolog

Arne Hardis, politisk redaktør

Kjeld Hillingsø, generalløjtnant

Hulda Zober Holm, sprogforsker (repr. det grønlandske sprog)

Kristian Hvidt, dr. phil.

Carsten U. Larsen, folketingsdirektør

Me Lund, teateranmelder

Ingrid Markussen, prof.

Bergur Rønne Moberg, universitetslektor (repr. det færøske sprog)

Søren Ryge Petersen, programredaktør

Laust Riemann, stedf. gen.sekr.

May Schack, litteraturanmelder

Karen Skovgaard-Petersen, dir.

Ditlev Tamm, prof.

Marja Vasala-Fleischer, adm ambassadesekr.

Mette Winge, dr. phil.

Legatsbevillinger 2015:

- til *Institut for Kultur og Samfund, Aarhus*, Konferencen New Testament Scholarship in the Nordic Countries, for rejse-opholdsudgifter for 6 deltagere fra de nordiske lande, - 18.000 kr
- til *Statens naturhistoriske Museum, København*. Dansk-Svensk samarbejdsprojekt om giftige alger. For rejse-/opholdsudgifter til svensk deltager i København, - 1.500 kr
- til *Historiker Ole Wich, Tórshavn*, kurator for "Network for European Travel Writing to the far North 1800-1900", for møderejse til Island, - 2.700 kr
- til *Cand. mag. Kåre Vedding Poulsen, Danmarks radio*, for rejse til "Reykjavik Internationale Litteraturfestival", - 2.000 kr
- til *Forsker inden for moderne danseteater, Kamma Siegumsfeldt, København*, for rejse til "Nordisk Forum for Danseforskning"'s konference i Reykjavik, - 2.500 kr
- til *Cand.mag i filosofi og dans, Camille Buttingsrud, København*, for rejse til nordisk konference om "Dance/Practice/Research/Method" i Reykjavik, - 2.500 kr
- til *Læge og arkæolog Annette Frølich, Charlottenlund*, for deltagelse i "The 25' Nordic Medical History Congress i Reykjavik, - 2.000 kr
- til *Mag. art. red. Annette Lassen, København*, for rejse til Island i forbindelse med nyudgivelsen af sagaerne på de nordiske sprog, - 2.400 kr
- til *Mag. art. Birgit Eggert, Københavns Universitet*, for deltagelse i NORMA's symposium "Namn och identitet" i Tammerfors, - 2.450 kr
- til *Færøernes Universitet*, for dansk indleder ved folkevisekonference (de middelalderlige, norrøne ballader) i Tórshavn, - 5.000 kr
- til *Bibliotekar Dina Lemming Petersen, Gentofte*, for studieophold ved færøske biblioteker, - 5.000 kr
- til *Billedkunstner Malene Pedersen, Anholt, og musikpædagog Aksel Striim, Hjortshøj*, for forskningsprojekt og workshops på færøske skoler vedr. vindharper, i samarbejde med Nordens Hus på Færøerne, - 6.400 kr
- til *Billedkunstner Jette Nielsen, Marstal*, for ophold i kunstnerhus i Nordnorge som led i nordisk havlandskabs-udstilling i Marstal, - 4.500 kr
- til *Billedkunstner Fritze Lundstrøm, Kolding*, for ophold på Svalbard og i Dalarna for bidrag til svensk fugletegningsbog, - 7.000 kr
- til *Lektor Kirsten Mogensen, Roskilde Universitet*, for deltagelse i Nordisk Sommeruniversitets møde i Oslo, - 2.500 kr
- til *Stud. med. Kristine Tronier Hansen, Odense*, for udvekslingsophold i Tromsø (9. Semester), - 5.000 kr

- til *Ph.d. studerende Mette Lise Lousdal, Aarhus Universitet*, for deltagelse i konference i Oslo vedr. brystkræft-screening, - 2.450 kr
- til *Marinehistoriker Hans Christian Bjerg* for arkivstudierejse til Stockholm og Oslo, - 5.000 kr
- til *Lektor Bent Boel, Aalborg Universitet*, for forskningsrejse til Stockholm vedr. emnet: Vestlig journalistik i Østblokken under Den kolde Krig, - 3.000 kr
- til *Stud. mag. Malene Berthelsen Lindgren, København*, pt. studerende ved Oslo Universitet, skriver masteropgave om Nordisk Råd Litteraturpris, for deltagelse i konferencen "Den nordiske roman, - samtidens spejl" i Göteborg, - 2.000 kr
- til *Spansklærer Jorge Símon Izquierdo Dias, København*, for deltagelse i møde for spansklærere i Skandinavien på Cervantes-instituttet i Stockholm med oplæg om "at lære spansk som andetsprog i Danmark", - 1.500 kr og
- til *Post. doc. Morten Nordhagen Ottosen, Syddansk Universitet, Odense*, for arkivrejse til Stockholm og Uppsala vedr. emnet "dansk-svensk forsoningsproces efter 1814", - 2.500 kr.

Den norske afdeling 2015

Leiar: Professor Hans H. Skei

Nestleiar: Cand philol, seniorrådgjevar Torbjørg Breivik

Revisor: Tidl. statsråd Bjarne Mørk-Eidem

Sekretær: Kulturarbeidar og fylkessekretær Jan Kløvstad

Øvrige medlemmer:

Kulturhusleiar Durita Brattaberg

Professor Per Stockfleth Enger

Professor Ole Kristian Grimnes

Dr. art., seksjonsleiar Ruth Hemstad

Dr. philos, førsteamanuensis Håkon Ingvaldsen

Prosjektleiar Eva Jakobsson-Vaagland

Sekretariatsleiar Kjell Myhre-Jensen

Generalsekretær Anne-Merethe K. Prinos

Professor Kari Anne Rand

Professor Tone Selboe

Professor Anne-Kari Skarøhammer

Cand. polit., seksjonsleiar Jarle Skjørestad

Professor Kolbjørn Skaare
Redaktør Harald Stanghelle
Forfatter Arild Stubhaug
Professor Arne Torp
Professor Arvid O. Vollsnes
Professor Vigdis Ystad

Løyvingar 2015:

- til *Foreningen Ord i Grenseland ved Bibbi Børresen, Fredrikstad*, til reiser for nordiske forfattarar til festivalen Ord i Grenseland 3.-6. september 2015, NOK 10000
- til *Nes Lenseteater ved Kristin Lyhmann, Skiptvet*, til reiser for instruktør, scenograf og kostymedesignar mellom Sverige og Norge, NOK 8000
- til *Dansevitar Sidsel Pape og professor Christina Lindgren, Oslo*, til studiereiser og konferansar i Helsingfors og Reykjavík 2015 med foredrag om forholdet mellom klær som kostymer og scenisk dans, NOK 8000
- til *Skandinavisk Museumsforbund ved Siri Schrøder Vesterkjær, Billingstad*, for reiser til København 27.-29. august 2015 i samband med 100-årsjubileum, NOK 4000
- til *Sosialantropolog og ungdomsforskar Firouz Gaini, Trondheim*, for studiereise til Færøyane sommaren 2015, NOK 5500
- til *Litteraturfestivalen Bokstavelig talt, Tvedestrand*, for reise for Josefine Klougart til festival 2015, NOK 4000
- til *Skodespelar Olav Hanto, Grenland Friteater i Porsgrunn*, for dokumentarpremiere og evalueringsseminar i Stockholm i april 2015 for det nordiske samarbeidet med forestillinga "Toqqortat" i Nuuk, NOK 4000
- til *Fróðskaparsetur Føroya* for reiseutgifter for foredragshaldarane i konferansen Og dansurin gongur, Tórshavn 2015, NOK 11000
- til *Professor Tove Bull, Universitetet i Tromsø*, for studiereiser saman med professor Torill Swan, UiT og pensjonert lektor Carol Henriksen, Universitet i Roskilde for arbeid med artikkel om kvinnelege lingvistar i Danmark, Norge og Sverige til internasjonal utgjeving, NOK 10000
- til *Høgskolen Betanien, Bergen* for reisetilskot til åtte tilsette ved høgskolen til den tverrfaglege konferansen Co-creating new learning environments – collaboration across expertise, Aarhus 2015, NOK 9000
- til *Hans Olav Lahlums krimfestival i Tvedestrand* for reiseutgifter for Yrsa Sigurðardóttir til krimfestival 2016, NOK 6000

- til *Folkeverkstedet ved Deichmanske bibliotek i Oslo*, for studiereise for prosjektgruppe til bibliotek i Esbo og Helsingfors i mars/april 2016, NOK 8000
- til *Magne Josefsen, Arendal*, for studiereise til Myntkabinettet i Stockholm for å studere og fotografere mynter frå tidsrommet 1263-1483, NOK 3000
- til *Fotograf og forfatter Rune Nylund Larsen, Risør*, for studiereiser til svensk og dansk side av Skagerrak i prosjektet "Skagerrak – Ord i sær på den lille blå stripen", NOK 4000 og
- til *Sandefjord videregående skole, biblioteket* for studiereise til Nacka og Kista om invandrarar og bruk av bibliotek, NOK 5000.

Avdelningen i Finland 2015

Ordförande: Professor em. Seppo Zetterberg

Sekreterare: Pol. mag. Guy Lindström

Övriga medlemmar:

Professor Pauline von Bonsdorff

Delegationssekreterare Mari Herranen

Docent Lars-Folke Landgrén

Fil. mag. Dag Lindberg

Professor Kristina Lindström

Professor Mirja Saari

Docent Henrik Stenius

Professor P.O. Träskman

Professor John Westerholm

Förbundssekreterare Henrik Wilén

Professor Anna-Maria Åström

Utdelning i Finland 2015:

- til *Club Lejonhjärta, förening för juridikstuderande vid Helsingfors universitet*, för att delta i den nordiska rättegångstävlingen om de mänskliga rättigheterna i Köpenhamn. 500 €
- til *Anita Nuopponen, professor, Vaasan yliopisto*, för att delta i Nordterm 2015 i Reykjavik. 700 €
- til *Milla Lahtinen, cirkusartist, Esbo*, för att delta i slutmötet för det nordiska cirkuseffektnätverket 2010-2015 i Stockholm. 400 €

- till *Merle Wessel, doktorand, Centret för Nordenstudier, Helsingfors universitet*, för att delta i konferensen Health Care: Supply and Demand in Prehistory and History i Göteborg. 500 €
- till *Lotta Valve, doktor, forskare, Åbo Akademi*, för att delta i konferensen New Testament Scholarship in the Nordic Countries: Trends and Tasks i Århus. 500 €
- till *Liane Byggmästar, seniordansledare, Kronoby*, för att delta i Nordisk Träff för seniordansledare i Östersund. 400 €
- till *Martta Heikkilä, FD, Helsingfors universitet*, för att delta i Nordiska sällskapet för estetik årskongress som ordnas av Århus universitet. 500 €
- till *Janne Vanhanen, FD, Helsingfors universitet*, för att delta i Nordiska sällskapet för estetik årskongress som ordnas av Århus universitet. 500 €
- till *Sedy rf, Vanda*, för att en personlig assistent från Ehlers-Danlos föreningen i Finland ska kunna delta i det nordiska samarbetsmötet och EDF:s årsmöte i Århus. 500 €
- till *Nina Pilke, professor, Sundom*, för att delta i Nordand 12 i Hamar i Norge. 500 €
- till *Gustav Medberg, doktorand, Helsingfors*, för att presentera sitt forskningsprojekt på Nordisk Företagsekonomisk Förenings konferens i Köpenhamn. 500 €
- till *Patricia Rodas, fotograf, Tölby*, för att fotografera på Gotland inom fotoprojektet Nordess. 500 €
- till *Pekka Virtanen, frilansande forskare, kurator och skribent, Helsingfors*, för intervjuer till Danmark, Norge och Sverige för att skriva en översikt över NEFAs (Nordisk Etnologisk Folkloristisk Arbetsgrupp) arbete under fem decennier. 500 €
- till *Linda Lilian Lahdenperä, doktorand, Jyväskylän yliopisto*, för att hålla föredrag på en konferens arrangerad av Syddansk Universitet i Odense om The Fantastic in a Transmedia Era. 500€
- till *Yrkeshögskolan Novia, utbildningen i grafisk design*, för en studieresa för åtta studerande och två lärare till Köpenhamn för att ta del av den danska designtraditionen. 1000 €
- till *Jessica Åsbacka, biolog, Vasa*, för en resa till Göteborgs universitet för ett planeringsmöte kring ett projekt som ska resultera i en artikel om en marin fisk, sandstubben, och hur den lever i Östersjön. 300 €
- till *Hanna-Leena Melender, PhD, barnmorska, överlärare, Vasa yrkeshögskola*, för att delta i Nordiska Barnmorskekonferensen i Göteborg 2016 och hålla presentationer där. 500 € och
- till *DuvTeatern / DUV i Mellersta Nyland, Helsingfors*, för att en representant för DUV ska kunna delta i ett planeringsmöte i Stockholm inför föreningens utbildningsdag för teaterarbetare. 400 €.

Isländska avdelningen 2015

Styrelse:

Ordförande: Þór Magnússon, fd riksantikvarie

Sekreterare: Snjólaug Guðrún Ólafsdóttir, fd. expeditionschef

Övriga medlemmar:

Bryndís Sverrisdóttir, avdelningschef

Haraldur Ólafsson, professor em

Guðrún Gauksdóttir, docent

Sigrún Klara Hannesdóttir, fd riksbibliotekarie

Sveinbjörn Björnsson, direktör

Þorbjörn Broddason, professor

Þórarinn Eldjárn, författare

Utdelade anslag 2015:

Till *Ágúst Ólafsson, journalist* för en resa till Norge för att genomföra en undersökning av NRKs nyhetsförmedling om kulturlivet på den norska landsbygden. kr 45 000

Till *Phil. Dr. Þórunn Sigurðardóttir, litteraturvetare* för en studieresa till Köpenhamn. kr 45 000

Till *Bildkonstnären och bildkonstläraren Alexandra Litaker* för att delta i ett nordiskt-baltiskt seminarium i Tallinn arrangerat av Nordiska sommaruniversitetet. kr 60 000

Till *Arndís Jóhannsdóttir, designer* för att delta i Nordiska kustkulturfestivalen på Åland och informera där om isländska kvinnors hantverk. kr 45 000

Till *Arndís Þórarinsdóttir, ordförande i IBBYs isländska avdelning* för att delta i ett möte med de nordiska IBBY-avdelningarna. kr 45 000

Till *Birna Lárusdóttir, arkeolog* för att delta en konferens som NORNA arrangerade i Tammerfors. kr 45 000

Till *Erla Hulda Halldórsdóttir, forskare vid Islands Universitets litteraturinstitut* för att delta i det Nordiska kvinno- och genushistorikermötet i Stockholm och presentera sin forskning kring tjugohundratalets kvinnohistorik. kr 45 000

Till *Halldóra Jónsdóttir, medarbetare vid den isländsk-skandinaviska ordboken ISLEX vid Árni Magnússons Institutet vid Islands universitet* för att delta i en nordisk konferens i Köpenhamn som Nordisk förening för leksikografi står för och presentera sin forskning där. kr 45 000

- Till *Helga R. Mogensen, designer* för att delta i Nordiska kustkulturfestivalen på Åland och ställa ut sina handgjorda smycken på en utställning av kvinnohantverk i Norden som hålls i anknytning till festivalen. kr 45 000
- Till *Nanna Hlíf Ingvarsdóttir, musiklärare och styrelsemedlem i SÓTA, Islands förening för de musiklärare som använder Orff-metoden i sin undervisning*, för att delta i ett arbetsgruppsmöte i Finland där man förbereder utgivning av nordiskt musikundervisningsmaterial. kr 45 000
- Till *Phil. Dr. Oddný S. Gunnarsdóttir, projektledare vid Landsspítalinn, Universitetssjúkhuset* för att delta i arbetsgruppsmöte om bibliometrics och forskningspolicy i Oslo. kr 45 000
- Till *Ragnheiður Kristjánsdóttir, lektor i historia vid Islands Universitet* för att delta i det Nordiska kvinno- och genushistorikermötet i Stockholm. kr 45 000
- Till *Ragnhildur Helgadóttir, professor i juridik vid Reykjavíks Universitet* för att delta i de Nordiska rättshistorikerdagarna i Oslo. kr 45 000
- Till *Sigríður Matthíasdóttir, Phil Dr, historiker* som forskar om ogifta kvinnors utvandring till Amerika i perioden 1870-1914 för att delta i det Nordiska kvinno- och genushistorikermötet i Stockholm. kr 45 000
- Till *Sigurbjörg Árnadóttir, ordförande i Isländska fyrföreningen* för deltagande i Nordiska kustkulturfestivalen på Åland och leda en rundabordsdiskussion där. kr 45 000
- Till *Sumarliði R. Ísleifsson, historiker* för att delta i konferensen Indigenous Resources: Decolonization and Development i Nuuk. kr 75 000
- Till *Þorvaldur Finnbjörnsson, forskare* för att delta i ett arbetsgruppsmöte om bibliometrics och forskningspolicy i Oslo. kr 45 000
- Till *Þórdís Úlfarsdóttir, M.A. redaktör för den isländsk-skandinaviska ordboken ISLEX vid Árni Magnússons Institutet vid Islands universitet* för att delta i en konferens som Nordiska föreningen för leksikografi står för i Köpenhamn. kr 45 000
- Till *Nordiska informationskontoret i Akureyri* för att bidra till kostnaderna för resor för två reseledare som kommer att följa med 17 ungdomar till ett ungdomsmöte som arrangeras i samband med ett Vänortsmöte i Lahti. kr 45 000
- Till *Hvaleyrarskóli i Hafnarfjörður* för att bidra till kostnaderna för en 20 ungdomars klassresa till Danmark. kr 100 000

- Till *Skådespelaren Ólafur Egilsson, teatergruppen Vesturport* för en resa till Stockholm, där en cirkus- och teaterföreställning som kommer att gå av stapeln i Nuuk, kommer att förberedas. kr 45 000
- Till *Albína Hulda Pálsdóttir, lektor vid Islands Lantbrukshögskola* för att delta i en arkeologisk konferens i Oslo som Kulturhistoriska museet i Oslo arrangerar om vikingatiden. kr 45 000
- Till *Phil. Dr. Clarence E. Glad* för att delta i konferensen Rethinking Cultural Memory 1750-1850 som arrangeras av Köpenhamns Universitet. kr 45 000
- Till *Inga Lára Baldvinsdóttir, ledare för Islands Nationalmuseums Fotohistoriska Institution* för att delta i forskarkonferensen "Helsinki Photomedia 2016 – Photography Agencies and Materialities" i Helsingfors. Kr 45 000
- Till *Phil. Dr. Jón Ingvar Kjarran, adjunkt vid Islands Universitet* för en forskningsresa till Helsingfors. Kr 45 000
- Till *Silja Bára Ómarsdóttir, adjunkt vid Islands Universitet* för deltagande i ett forskningsseminarium i Uppsala om aborter. Kr 45 000
- Till *Reykjavík City Museum* för att bekosta tre medarbetares resa till Stockholm för att bekanta sig med Skansens verksamhet. Kr 90 000
- Till *Helena Guttormsdóttir, lektor vid Islands Lantbrukshögskola* för en resa till Alnarp för ett forskningsmöte med kolleger där. Kr 45 000
- Till *Doktoranden Leo Ingason* för en forskningsresa till Danmark för att forska i holländskt-isländskt samarbete på 18-hundratalet. Kr 45 000
- Till *Rakel Pétursdóttir, avdelningschef vid Islands Konstmuseum* för en resa till Köpenhamn för att möta ledaren för forskningsenheten vid Statens Museum for Kunst. Kr 45 000 samt
- Till *Phil. Dr. Sólveig Ása Árnadóttir, sjukgymnast och docent vid Islands Universitet* för en resa till Umeå för att bekanta sig med undervisningsmetoder i sjukgymnastik vid Umeå Universitet. Kr 45 000.

Avdelningarnas gemensamma verksamhet

I juni 2015 utdelades följande anslag gemensamt:

- till *Föreningen Norden, Vimmerby* för möte 2015 med fyra nordiska vänorter, kr. 15.000:-,
- till *FINNSAM – Finnbygder i samverkan* för konferens i Rättviks finnmark om skogsfinnarnas migrationsprocesser, kr. 5.000:-,
- till *Professor Harry Lönnroth, Nordiska språk, Vasa univ.* för nordisk konferens 2015 om ”Svenska språkets historia 14”, kr. 10.000:-,
- till *Senter for flerspråkighet, Høgskolen i Hedmark* för konferensen NORDAND 12 på Hamar 2015, kr. 15.000:-,
- till *Professor Mona Forsskåhl, Nordiska språk, Tammerfors univ.* för 50-årssymposium, kr. 5.000:-,
- till *Svenska Studerandes Intresseförening r.f., Helsingfors* för två nätverksträffar för nordiska studenttidningar 2015, kr. 15.000:-,
- till *Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Oslo univ.* för forskningsseminarium 2015 om bibelbruket i medeltidens liturgi, kr. 10.000:-,
- till *Center for arktiska politiska studier, Islands univ.* för konferens 2015 ”Trans Arctic Agenda III”, kr. 30.000:-,
- till *Prosjektledare Ole Harald Flåten, Tønsberg* för Nordisk Vikingskipssseminar 2015, kr. 10.000:-,
- till *Nationalmuseet, København* för 28:e internationella fältrunologmötet på Bornholm 2015, kr. 10.000:-,
- till *Tingsdomare Henna Luomaranta, Uleåborgs tingsrätt* för Nordnordiska juristmötet 2015, kr. 15.000:-,
- till *Docent Pia Nyman-Kurkiala, Pedagogik och välfärdsstudier, Åbo Akademi* för nordiskt jubileumsseminarium 2015 beträffande österbottniska ungdomsenkäten LUPPEN, kr. 15.000:-,
- till *Läraryrskommitténs ämnesråd i Bild och media, Stockholm* för nordisk kurs 2015 i bilddidaktik, kr. 10.000:-,
- till *Norsk Institutt for bunad og folkedrakt, Fagernes* för Nordisk draktseminar 2015, kr. 15.000:-,
- till *SAMS – Samarbetsförbundet kring funksjonshinder r.f., Helsingfors* för nordiskt seminarium 2015 om funktionsnedsättning och den nordiska arbetsmarknaden, kr. 5.000:-,
- till *Félag Sagnapula, Gardabær* för 22:a nordiska berättarseminariet 2015 i Grundarfjörður, kr. 10.000:- till busshyra m.m.,
- till *Stockholms konstnärliga högskola* för nordisk konferens 2015, kr. 15.000:-,
- till *Nasjonallbiblioteket, Oslo* för nordiskt seminarium 2015 om offentlighet och yttrandefrihet i Norden 1800-1870, kr. 20.000:-,

- till *Professor Maria Eriksson, Socialt arbete, Mälardalens högskola* för nordisk forskarkonferens rörande skydd av barn som exponerats för våld inom familjen, kr. 15.000:- till lokalhyra,
- till *Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavik* för Nordtermdagene 2015, kr. 5.000:-,
- till *Foreningen Norden i Norge* för danska och svenska föreläsare vid seminarium om norsk-svenska unionen 1814 på Bogstad gård 2015, kr. 12.000:-,
- till *Foreningen Norden i Norge* för nordiska författares besök i norska grundskolor 2015, kr. 20.000:-,
- till *Nordiska språk, Helsingfors univ.* för studieresa till Danmark för finländska studenter, kr. 10.000:-,
- till *Inst. för språkstudier, Umeå univ.* för norsk föreläsare 2015 till 10:e Forum för textforskning, kr. 5.000:-,
- till *Finlands svenska handikappförbund* för svensk föreläsare vid seminarium 2015 om mångfald i media, kr. 5.000:-,
- till *Sveriges teckenspråkstolkars förening* för deltagande i nordiskt tolkmöte i Köpenhamn 2015, kr. 6.000:-,
- till *Professor Stefan Bring, Skandinavistik, Aberdeen univ.* för elevbesök 2015 på Island, kr. 15.000:-,
- till *Advokatklubbornas råd, Stockholm* för deltagande i nordisk rättegångstävling 2015 i Köpenhamn för juridikstuderande från Stockholm och Uppsala, kr. 15.000:-,
- till *Pedagogik och välfärdsstudier, Åbo Akademi, Vasa* för gästforskarbesök från Sverige 2015, kr. 5.000:-,
- till *Inst. för naturvetenskapernas och matematikens didaktik, Umeå univ.*, för lärarstudenters jämförande fältstudier i Tromsø och Vasa 2015, kr. 15.000:-,
- till *Nätverket Nordiska traditionsarkiv* för finsk och svensk gästföreläsare vid workshop i Köpenhamn 2015, kr. 10.000:-,
- till *Förbundet De utvecklingsstördas väl, Helsingfors* för svensk föreläsare vid seminarium om smärta, bemötande och utvecklingsstörning i Helsingfors 2015, kr. 5.000:-,
- till *Svenska Stiftelsen Ung Nordisk Musik* för svenska tonsättares och musikers deltagande i UNM-festivalen i Helsingfors 2015, kr. 10.000:-,
- till *Stiftelsen FIRST Scandinavia, Bodø* för danska och norska föreläsare vid projektledarmöte i Stockholm 2015, kr. 10.000:-,
- till *Inst. för historiska studier, Göteborgs univ.* för exkursion i samband med nordiskt bronsålderssymposium i Göteborg 2015, kr. 12.000:-,

- till *Nämforsens Hällristningsmuseum, Näsåker* för två norska föreläsare till konferens 2015 om rengöring av hällristningar, runstenar och hällmålningar, kr. 12.000:-,
- till *Naturvetenskapliga programmet, Gislaveds gymnasium* för tolv elevers resa till Svalbard 2015, kr. 20.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för Nordenutbildning av personal vid icke-nordiska ambassader i Sverige 2015, kr. 10.000:-,
- till *Fil. dr Mattias Bäckström, Mölndal* för tryckning av skriften ”Bygga innehåll med utställningar”, kr. 10.000:-,
- till *Ålands fredsinstitut, Mariehamn* för tryckning av skrift om nordiska självstyrelser, kr. 20.000:-,
- till *Docent Östen Wahlbeck, Sociologi, Helsingfors univ.* för tryckning av boken ”Inflyttad från Sverige”, kr. 10.000:-,
- till *Forlaget Jensen & Dahlgard, København* för översättning till danska av Stig Dagermans roman ”Ormen”, kr. 10.000:-,
- till *ellerströms förlag, Lund* för utgivning av ny antologi på svenska av danska poeter som debuterat nyligen, kr. 10.000:- till översättningen,
- till *Fil.mag. Ludvig Berggren, Stockholm* för tryckning av bibliografi om svenske poeten Vilhelm Ekelund, kr. 15.000:-,
- till *Professor Unni Langås, Univ. i Agder* för tryckning av antologin ”Litteratur inter artes”, kr. 20.000:-,
- till *Dr. polit. Randi Skjelmo och ph.d. Liv Helene Willumsen. Inst for historie og religionsforskning, Univ. i Tromsø* för utgivning av boken ”Thomas von Westens liv og virke”, kr. 10.000:-,
- till *Cand. mag. Helle Askgaard och højskolelærer Dorte Smedegaard, København* för utgivning av boken ”Vildfuglen – en biografi om Emilie Demant Hatt og Gudmund Hatt”, kr. 10.000:-,
- till *Charlotte Christensen, København* för utgivning av boken ”Drømmebilder – Carl Gustaf Pilos portrætkunst”, kr. 15.000:-,
- till *Fil. dr Auður Magnúsdóttir, Historiska inst., Göteborgs univ.* för publicering av antologin ”Medeltidens genus”, kr. 16.000:-,
- till *Lektor Rainer Atzbach, Middelalderarkæologi, Aarhus univ.,* för tryckning av antologin ”Castles of War”, kr. 10.000:-,
- till *Museichef Peter Johansson, Nämforsens Hällristningsmuseum, Näsåker* för tryckning av skriften ”The Rock Art of Nämforsen”, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Daniel Nyström, Idé- och samhällsstudier, Umeå univ.* för tryckning av avhandlingen ”Innan forskningen blev radikal”, kr. 15.000:-,
- till *Porkala Parentesen r.f., Sjundeå* för tryckning av boken ”Främlingar i eget land”, kr. 15.000:-,

- till *Nationalarkivet, Reykjavik* för ett översättningsprojekt relaterat till Danmark och Island på sent 1700-tal, kr. 15.000:-,
- till *Skandinavisk Museumsforbund* för utgivning av 100-årshistorik, kr. 12.000:-,
- till *Sigurjón Ólafsson Museet, Reykjavik* för illustrationer till skrift om bildhuggaren med samma namn, kr. 7.000:-,
- till *Doktorand Sarah Stephan, Folkkrætt, Åbo Akademi* för en forskningsvistelse 2015 vid Grönlands univ., Nuuk, kr. 20.000:-,
- till *Lektor Caroline Aggestam Pontoppidan, Inst. for regnskab og revision, Handelshøjskolen, Frederiksberg* för en jämförande studie om revisionsregulering i Norden 2015, kr. 10.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för fortsatta prenumerationer på nordiska dagstidningar och för bokinköp, kr. 15.000:-,
- till *Finnskogsmuseet, Alfta* för fortsatta litteraturinköp, kr. 10.000:-,
- till *Nordjobb, Island* för språkkurs och utflykter 2015, kr. 25.000:-,
- till *Nordjobb, Norge* för språkprogram för Nordjobbare 2015, kr. 15.000:-,
- till *Nordjobbs nordiska sekretariat, Köpenhamn* för 30-årsjubileum och konferens 2015 om ungdomsarbetslösheten i Norden, kr. 30.000:-,
- till *Broderigruppen Fimbria, Västerbotten och Sting, Nordland* för svensk-norskt samarbetsprojekt 2015 ”Stygn från kust till kust”, kr. 10.000:-,
- till *Kulturföreningen Katrina kammarmusik, Mariehamn* för svenska artisters medverkan i festival på Åland 2015, kr. 10.000:-,
- till *Konstnären Freja Andersson, Stockholm* för fältarbete 2015 i Fredrikshamn rörande film om kvinnliga krigserfarenheter, kr. 10.000:-,
- till *Læsø Kunstfestival, Danmark* för nordiskt deltagande i festivalen 2015, kr. 5.000:-,
- till *Voksenåsen, Oslo* för uppsättning av teaterpjäs för barn, kr. 10.000:-,
- till *Tyresö finska förening, Sverige* för deltagande i Nordlek i Viborg, Danmark 2015, kr. 10.000:-,
- till *Universitetsadjunkt Annmari Wangin, Ljungsbro* för inbjudan av norsk musikprofessor till Brasspedagogiskt seminarium 2015, kr. 5.000:-,
- till *Musikfestival Hindsgavl Festival, Middelfart, Danmark* för inbjudan av unga klassiska ensemblen Hindsgavl Nordic Chamber Ensemble 2015, kr. 10.000:-,
- till *Tonsättaren Anna Einarsson, Sverige, joikartisten Ulla Pirttijärvi-Länsman, Finland och bildkonstnären Isobel Solberg, Norge* för projektet ”One piece of a shared Space” 2015, kr. 10.000:-,

- till *Konstnären Emelie Rygfelt Wilander, Fengersfors, Sverige* för en ateljévistelse på Island 2015, kr. 5.000:-,
- till *Kulturskolan, Skurup* för nordiskt nycirkusläger 2015 för barn och unga, kr. 10.000:-,
- till *Artbike/Frihjul* för konstprojekt längs cykelvägen Skärhamn-Hällene, Tjörn, Sverige, kr. 9.000:- till färöiskt deltagande,
- till *Författarcentrum Väst, Göteborg* för inbjudan av finländska och isländska författare till turné i Västra Götaland 2015, kr. 10.000:- till resor från Island samt
- till *Nordiska tonsättarkollektivet Errata Kollektive, Göteborg* för skivinspelning av nutida konstmusik 2015, kr. 10.000:-.

I november 2015 delades följande anslag ut gemensamt:

- till *Föreningen Norden i Sverige* för ett halvdagsseminarium våren 2016 om nordiskt stöd och generositet i kristider, kr. 30.000:-,
- till *Pohjola-Nordens distrikt i Lappland* för Nordkalottkonferensen i Kemi 2016, kr. 30.000:-,
- till *Föreningen Norden på Åland* för kurs i svenska för finsktalande gymnasister i Sund och Mariehamn 2016, kr. 10.000:-,
- till *Nordens Folkhögskola Biskops-Arnö, Bålsta* för projekt om barnfattigdom i Norden 2016, kr. 15.000:- till färöiskt, grönländskt och åländskt deltagande,
- till *Voksenåsen, Oslo* för rundabordskonferens 2015 om nationella minoriteter i Norge och Sverige, kr. 20.000:-,
- till *Göteborgsföreningen, Finska Krigsbarn* för nordiskt riksmöte i Göteborg 2016, kr. 5.000:-,
- till *Föreningen Norden i Kungälv* för studiedagar 2016 om gränsområdet Østfold och Bohuslän, kr. 8.000:-,
- till *Svenska Bokbindarmästarföreningen, Stockholm* för nordiskt bokbindarseminarium 2016 i Leksand, kr. 10.000:-,
- till *Nordiska samtidspoesifestivalen Rolf Jacobsen-dagarna* för seminarium 2016 på Hamar om poeten Tua Forsström, kr. 10.000:-,
- till *Kultur för alla, Helsingfors* för nordiska seminariet "Litteratur utan gränser" 2016, kr. 10.000:-,
- till *Kansantanssinuorten Liitto, Helsingfors* för seminariet NORDRING 2016 i Sibbo, kr. 10.000:-,
- till *Senter for Praktisk Kunnskap, Nordlands univ., Bodø* för nordisk workshop 2016 om humanistiska perspektiv på marknadstänkandet inom hälsoprofessionerna, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen för nordisk filologi, Helsingfors* för inbjudan av svensk gästföreläsare 2015, kr. 5.000:-,

- till *Svenska barnboksinstitutet, Stockholm* för sju personers studieresa till Oslo 2016, kr. 10.000:-,
- till *Inst. för nordiska språk, Göteborgs univ.* för 35:e konferensen för Svenskans beskrivning 2016, kr. 5.000:-,
- till *Sveriges teckenspråkstolkars förening* för sju personers deltagande i nordisk fortbildningskonferens i Trondheim 2016, kr. 14.000:-,
- till *Inst. för nordiska språk, Uppsala univ.* för inbjudan av norsk gästföreläsare till konferensen ”Språk och norm” 2016, kr. 5.000:-,
- till *Torsby Finnskogscentrum* för två personers arkivresa till Helsingfors, kr. 8.000:-,
- till *Finlands Svenska Socialförbund, Vörå* för inbjudan av svensk föreläsare till seminariedag hösten 2015, kr. 5.000:-,
- till *Religionshistoria, Lunds univ.* för unga nordiska forskares deltagande i konferens 2016 i Lund om kristen litteratur på koptiska, kr. 10.000:-,
- till *Nätverket Det gröna kulturarvet, Malmö* för exkursion till Bornholm 2016, kr. 10.000:-,
- till *Förbundet De Utvecklingsstördas Väl, Helsingfors* för inbjudan av svensk gästföreläsare 2016, kr. 6.000:-,
- till *Förbundet De Utvecklingsstördas Väl, Helsingfors* för inbjudan av svensk gästföreläsare 2016, kr. 4.000:-,
- till *Svenska Hörsselförbundet, Helsingfors* för inbjudan av svensk gästföreläsare 2016, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Per Lindegård, Inst. för kultur och estetik, Stockholms univ.* för tryckning av avhandlingen ”Gentagelsen i Inger Christensens diktning”, kr. 15.000:-,
- till *Professor em Kerstin Dahlbäck, Stockholm* för utgivning av Strindbergs-volymen ”Hemlig Skrifvelse”, kr. 20.000:-,
- till *PhD Ari Helo, Uleåborgs univ.* för utgivningen av American Studies in Scandinavia, kr. 15.000:-,
- till *Svenska barnboksinstitutet, Stockholm* för utgivning av tidskriften Barnboken, kr. 20.000:-,
- till *Bokbyen Forlag, Tvedestrand* för utgivning på norska av Marjun Syderbø Kjelnæs´ diktsamling ”Rót tripp”, kr. 10.000:-,
- till *Bokförlaget Auditorium, Helsingfors* för översättning från finska till svenska av faktaboken ”Nato ja Suomi”, kr. 20.000:-,
- till *PhD Rasmus Glenthøj, Syddansk univ, Odense* för utgivning av boken ”Mellem brødre – Danmark og Norge før og efter 1814”, kr. 15.000:-,
- till *Fil. dr Jens Lerbom, Högskolan i Halmstad* för tryckning av monografen ”Svenskhetens tidigmoderna gränser. Folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500-1800”, kr. 10.000:-,

- till *Fil. dr Stefan Persson, Malmö* för tryckning av boken "Invasionen – Den intenderade övergången till Skåne 1808 och 1809", kr. 10.000:-,
- till *Statens musikverk, Stockholm* för tryckning av boken "Brott, tiggeri och brännvinets fördärv. Studier i socialt orienterade visor i skillingtryck", kr. 20.000:-,
- till *Professor Kurt Ettrup Larsen, Menighetsfakultetet, Aarhus univ.* för utgivning av tvärvetenskaplig artikelsamling om väckelseforskning i Norden, kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Charlotta Krispinsson, Konstvetenskap, Stockholms univ.* för tryckning av avhandlingen "Att komma stora män nära: Historiska porträtt som bildkategori", kr. 15.000:-,
- till *Redaktör Asle Finnseth, Ski* för tryckning i Magasinet STREK av artikelsamling om det lutherska arvet i Norden, kr. 20.000:-,
- till *Professor Anders Aschim, Høgskolen i Volda* för tryckning av vetenskapliga antologin "Kristne migranter i Norden", kr. 15.000:-,
- till *Direktör Olli Immonen, Åbo museicentral* för översättning och tryckning av bok om gamla måttsystem i Finland, kr. 20.000:-,
- till *Projektledare Håkan Tunón, Centrum för biologisk mångfald, SLU, Uppsala* för utgivning av en tidig hushållslära för nordiska förhållanden, kr. 20.000:-,
- till *Mykolog Mikael Jeppsson, Trollhättan* för tryckning av skrift om röksvampar i norra och centrala Europa, kr. 10.000:-,
- till *Leg. psykologen Gunilla Björkqvist, Solna* för reskostnader till Finland i anslutning till studie om livshändelser och reaktioner hos finländska krigsveteraner och frontmän, kr. 10.000:-,
- till *Docent Birgitta Olofsson, Inst. för omvårdnad, Umeå univ.* för enkätundersökningen GERDA (Gerontologisk Regional Databas), kr. 10.000:-,
- till *Stud. scient. anth. Mathias Dolmer Rasmussen, Martin Wad og Jeppe Dall Gregersen, Antropologiska inst., Københavns univ.* för fältarbete beträffande studie av ungdomskultur i västgrönländska Sisimiut, kr. 15.000:-,
- till *Fil. mag. Pekka Virtanen, Helsingfors* för studie om NEFA:s (Nordisk Etnologisk Folkloristisk Arbetsgrupp) arbete under fem decennier, kr. 5.000:-,
- till *Fil. dr Martin Dackling, Kulturhistoria, Linköpings univ.* för forskning om arvsrättens politik i Norden, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Leon Green Ekelin, Biologi och miljövetenskaper, Göteborgs univ.* för studier av fiskarten svartmunnad smörbult i Östersjön, kr. 10.000:-,

- till *Fria teatergruppen Sisko, Finland och Sverige* för svenska skådespelares medverkan i teaterfestival i Helsingfors 2015, kr. 10.000:-,
- till *Illustratör Björk Bjarkadóttir, Oslo* för utställning på Nordens hus i Tórshavn 2015, kr. 10.000:-,
- till *Sångerskan Agnethe Christensen, Köpenhamn* för research inför och turné i Norden med programmet ”Utlandsfararna” 2016, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk samtidspoesifestival Rolf Jacobsen-dagene, Hamar* för medverkan av nordiska författare i festivalen 2016, kr.10.000:-,
- till *Kulturfestivalen artArctica, Helsingfors* för medverkan av nordiska artister på festivalen 2016, kr. 10.000:- för grönländskt deltagande,
- till *Nordisk sångfestival i Hudiksvall* för inbjudan av nordiska medverkande på festivalen 2016, kr. 20.000:-,
- till *Kulturfestival på Åland, r.f.* för medverkan av nordiska författare på Mariehamns Litteraturdagar 2016, kr. 20.000:-,
- till *Musiker Anders Bergcrantz, Malmö* för inbjudan av finländska musiker till konsertserien Saturday Jazz Nights i Malmö 2016, kr. 10.000:-,
- till *Jazzgruppen Eddasånger, Malmö* för framförande av den poetiska Eddan i Reykjavik 2016, kr. 10.000:-,
- till *Kulturhuset Kulturværftet, Helsingør* för seminarium och mästarklass 2016 om den nordiska kustmusiken förr och nu, kr. 10.000:- till färöiskt och isländskt deltagande,
- till *Violinisten Ida Mazaheri, Umeå* för sommarkurs på Voksenåsen 2016, kr. 5.000:-,
- till *Koreograf Henriette Pedersen, Oslo* för uppförande av föreställning om Händel i Göteborg 2016, kr. 10.000:-,
- till *Rackstadsmuseet, Arvika* för utställning av norska skulptören Merete Sejersted Bødtker, kr. 10.000:-,
- till *Konstnär och curator Roger von Reybekiel, Stockholm* för deltagande i konstnärligt skrivprojekt i Aarhus 2015, kr. 5.000:-,
- till *Föreningarna Ny musik, Birkerød og Elvermose Klassiske Konserter, Nakskov* för konsert med svensk kompositör på Lolland och i Birkerød 2016, kr. 10.000:- samt
- till *Akureyri universitetsbibliotek* för inbjudan av norsk gästföreläsare 2016, kr. 10.000:- till resor för föredragshållare.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Utlyser anslag till ansökan under 2016

Letterstedtska föreningens uppgift är att befodra gemenskapen mellan de fem nordiska länderna på industrins, vetenskapens och konstens områden. Under 2016 kommer anslag att utdelas vid två tillfällen, dels under våren, dels under hösten. Det belopp som står till förfogande för gemensam utdelning uppgår till 1.200.000:- SEK.

*Ansökan om anslag inges skriftligen till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 1074, SE-101 39 Stockholm. Ansökan får ej insändas i rekommenderat brev. Alla mottagna ansökningar bekräftas skriftligen. Ansökan skall, i undertecknat skick, insändas **senast** den 15 februari och **senast** den 15 september 2016. Poststämpelns datum gäller. Besked om utdelade anslag ges **skriftligen** i slutet av maj resp. i slutet av november 2016.*

I. Anslag utdelas i första hand till följande ändamål:

- Anordnande av nordiska konferenser och seminarier. Ansökan insändes av arrangörerna varvid konferensspråk och specificerade kostnader anges. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten *beviljas ej*.

- Gästbesök av forskare från annat nordiskt land eller till exkursioner för grupper av personer. Ansökan insändes av den mottagande institutionen eller motsvarande. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten *beviljas ej*.

- Tryckning, översättning eller publicering av skrifter av gemensamt nordiskt intresse. Även kvalitetssäkrad digital publicering kan komma i fråga. Offert skall bifogas ansökan. Till periodiska skrifter ges enbart engångsanslag. Doktorander skall bifoga handledarintyg.

- Vetenskapliga, jämförande studier av företeelser i de nordiska länderna som är av gemensamt nordiskt intresse. Doktorander skall bifoga intyg om sin forskning från handledaren. Av intyget skall framgå varför anslag bör ges till det uppgivna ändamålet.

- Inköp av litteratur eller kontorsutrustning till nordiska institutioner eller lärosäten med utpräglad nordisk inriktning. Kostnadsberäkning skall bifogas ansökan.

Ansökningsbeloppet bör ligga i intervallet 10.000 till 50.000 SEK.

Anslag utdelas enligt föreningens praxis *ej* till:

- projekt som ägt rum vid ansökningstillfället,
- resor och uppehåll inom det egna landet,
- festskrifter till personer eller seminarier av avtackningskaraktär,
- språkgranskning av avhandlingar eller andra skrifter,
- till löner, arvoden, traktamenten eller normala levnadsomkostnader samt
- till medicinska ändamål.

II. Under 2016 står sammanlagt 125.000 SEK till förfogande för främjandet av *nordiskt konstnärligt utbyte*. Ansökan skall, i undertecknat skick, insändas **senast** den 15 februari resp. **senast** den 15 september 2016 till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 1074, 101 39 Stockholm. Poststämpelns datum gäller. Ansökningar får ej insändas i rekommenderat brev. Ansökt belopp bör ligga i intervallet 5.000 till 20.000 SEK.

III. Enskild person eller enskilda personer kan också ansöka om anslag för studieresor till annat nordiskt land. Ansökningsbeloppet bör ligga i intervallet 2.000 till 10.000 SEK. Ansökan sändes, i undertecknat skick, in **senast** den 15 februari 2016 (poststämpelns datum gäller) till:

Danska sökande:

Letterstedtska föreningens danska avdelning
c/o Steen A. Cold, Skodsborgsparken 14, DK-2942 Skodsborg

Finländska sökande:

Letterstedtska föreningens finländska avdelning
c/o Guy Lindström, Grankullavägen 13 B 26, FIN-02700 Grankulla
Anm. Den finländska avdelningen tar även emot ansökningar insända **senast** den 15 september 2016.

Isländska sökande:

Letterstedtska föreningens isländska avdelning
c/o Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrun 36, IS-104 Reykjavík
Anm. Den isländska avdelningen tar även emot ansökningar insända **senast** den 15 september 2016.

Norska sökande:

Letterstedtska föreningens norska avdelning
c/o Jan Kløvstad, Molandsvegen 824, NO-4849 Arendal

Svenska sökande:

Letterstedtska föreningens svenska avdelning
Box 1074, 101 39 Stockholm
Anm. Den svenska avdelningen tar även emot ansökningar insända **senast** den 15 september 2016.

En fullständig förteckning över utdelade anslag återfinns i årets sista nummer av *Nordisk Tidskrift* (4/2014 och 4/2015). Se Letterstedtska föreningens hemsida: www.letterstedtska.org.

BOKESSÄ

STRID RUNDT FREDENS SEKRETÆR

I hele 25 år var *Geir Lundestad* direktør for Nobelinstituttet og sekretær for Den norske nobelkomité. Ingen vet mer om denne epoken enn ham. Og ingen er i nærheten av å ha samme innsikt om hvilke prosesser som har ledet frem til valgene av prisvinnere disse årene. Han er – bokstavelig talt – den eneste som hele denne perioden har vært til stede i det lukkede nobelrommet.

Allerede før Geir Lundestad ved årsskiftet 2014/2015 pensjonerte seg ble det varslet at han ville skrive bok om sine nobel-år. Den var det forventninger til, ikke minst fordi Lundestad er kjent som en åpen og frittalende historieprofessor fra det nordlige Norge.

Og Lundestad skuffet ikke i så måte. Boken med tittelen *Fredens sekretær – 25 år med Nobelprisen* skapte medieoppslag, debatt og fikk dessuten som et konkret resultat at Nobelkomiteen kastet Geir Lundestad ut fra det pensjonistkontor han hadde fått på instituttet han ledet gjennom et kvart århundre.

Mer om dette senere.

For Geir Lundestads bok er mer mangfoldig enn den norske debatten kunne gi inntrykk av. På mange vis er den et vellykket forsøk i den vanskelige øvelsen det er å skrive flere bøker i én.

For *Fredens sekretær* er en bok som presenterer og diskuterer "the world's most prestigious prize". Den tegner samtidig 25 portretter av like mange prisvinnere, både i et fredsperspektiv og med personlige anekdoter fra Lundestads kontakt med dem. Så er det en beretning fra arbeidet i komiteen og seks korte kapitler om like mange komitéledere. Dessuten diskuterer eks-sekretæren hvilke kvalifikasjoner fremtidige medlemmer bør ha. Forholdet til den norske regjering og utenriksdepartementet vurderes. Og endelig er boken også en skildring av forholdet mellom den svenske nobelstiftelsen og det norske nobelinstituttet.

Med andre ord: Boken er ikke bare uvanlig innholdsrik til å være på 329 sider. Den inviterer også til refleksjon og debatt.

Det gjelder ikke minst når Geir Lundestad skriver om forholdet mellom Norge og Sverige. Han ser likhetene, men har opplevd forskjellene. "...svenskene ser på nordmennene som hyggelige, men litt naive og useriøse folk. Vi ser på dem som litt stive og formelle", er en av hans observasjoner. Det er da også – stadig i følge Lundestad – "en sannhet med åpenbare modifikasjoner" at det svensk-norske nobelsamarbeidet har fungert godt.

Dette er en ukjent del av nobelvirkeligheten. Desto mindre det norske nobelmiljøet "hadde å gjøre med svenskene, desto bedre", skriver Lundestad

om tonen han arvet som nybakt Nobeldirektør. Selv etablerte han et meget godt samarbeid med Nobelstiftelsens direktør, baron Stig Ramel, mens det ble svensk-norske konflikter under etterfølgeren, Michael Sohlman, og enda mer alvorlig under nåværende Lars Heikensten.

"Feidene kunne være harde," forteller altså Lundestad, og nevner flere eksempler på strid om hvor stor innflytelse Stockholm skulle ha på det som skjedde i Oslo. Det dreier seg om sponsorpolitikk, mediesentralisering og drift av Nobelsenteret.

Spennende stoff, dette, spesielt fordi denne svensk-norske nobeldimensjonen stort sett har gått under den norske medieradaren. Geir Lundestad skriver rett ut at det har skjedd en forskyvning av makten innenfor nobelsystemet bort fra komiteen og til Nobelstiftelsen i Stockholm. Heikensten tok sikte på å utvikle en konsernmodell som ville gjøre den norske delen mindre uavhengig, eksempelvis hevdes det at Heikensten selv ønsket å spille en viktig rolle i prosessen med å finne Lundestads etterfølger: "Han ville nok gardere seg mot at etterfølgeren ble like stridbar som jeg hadde vært", skriver en forfatter med både selvinnsikt og selvbevissthet.

Forsøket på svensk styring over denne meget viktige nobelansettelsen ble avvist, men det ligger åpenbart et interessant materiale i denne svensk-norske nobelmotsetningen. Her har Geir Lundestad åpnet en dør for oss.

I hans portretter over de 25 prisvinnerne er det mer kjent stoff. Naturlig nok når det er noen av verdens mest kjente personligheter og organisasjoner som omtales. Innfallsvinkelen er likevel hele tiden fredsprisperspektivet. Og Lundestad forteller utvunget om episoder fra prisvinnernes Oslo-besøk.

Vi får vite at Yassir Arafat nærmest måtte "tvinges" til å avbryte sin intense Tom og Jerry-titting for å rekke nobelbanketten. Joseph Rotblat insisterte på at det måtte være en feil da han ble oppringt av Lundestad med nyheten om prisen. Michelle Obama utbrøt "Did you have to go there?" etter at ektemannen hadde brukt nobeltalen til et forsvar for krigens nødvendighet. Gro Harlem Brundtland insisterte på å hilse på Mikhail Gorbatsjov før Nobelkomiteens leder da den siste sovjetlederen kom for å holde sitt Nobel-foredrag, men måtte gi seg. Rigoberta Menchu hadde et uryddig forhold til tid. Fredrik de Klerk var overaskende åpen, lo og gråt, mens Nelson Mandela viste seg stille og reservert.

Og slik kunne vi holde på. Det er interessante små portretter, men naturlig nok med varierende kvalitet hvis målestokken er hvor mange nye perspektiver vi får på dem som har preget fredsprisbildet. Selvsagt er innsideren Lundestad mest spennende der han også analyserer kritiske aspekter ved den enkelte pris. Som i tilfellet Wangari Matthai – den kenyanske treplanteren hvis pris i 2004 satte miljøaspektet inn i fredkontekst – der "fredens sekretær"

i ettertid er berettiget kritisk til om hun var en viktig nok miljøforkjemper til å få prisen. Minst like spennende er det at Lundestad bare så vidt, og med sterke forbehold forsvarer prisen til Barack Obama i 2009 og at han nå er åpen om at grunnen til at EU ble vinneren akkurat i 2012 skyldes et langvarig sykdomsforfall fra komiteens faste medlem fra Sosialistisk Venstreparti. Hun var mot en slik en pris.

Men den meningssterke eks-direktør bruker også sin bok til å se fremover. Han fremstår jo ofte i boken som en mektig aktør. Det gir seg utslag i at det er Lundestad som leverer flere av de avgjørende premissene for enkelte av prisene. Han rådspørres om nye medlemmer og ved minst en anledning blander han seg opp i hvem som skal bli ny komitéleder. Slik tegner Geir Lundestad ufrivillig (?) et bilde av seg selv som en sekretær *med* en komité, mens det er sekretær *for* en komite han er satt til å være.

Hans råd til Stortinget er at man holder fast ved at det ikke skal være utlendinger i komiteen, slik enkelte norske forskningsmiljøer har tatt til orde for. Like klar er han i kravet om gode engelskkunnskaper, noe vi forstår slett ikke har vært selvsagt. Og blant hans krav til fremtidens komitémedlemmer er at de ikke bør ha vært stats- eller utenriksministre.

Det finnes gode argumenter for en slik kvalifikasjonsliste, men i Norge har Lundestads forsøk på å etablere noen slike objektive kriterier falt på stengrunn. Det kan skyldes at han først lanserte dem i et intervju med *Aftenposten* like før 2014-tildelingen. Da ble det av mange både oppfattet som et forsøk på å få noe av Nobel-lyset til å skinne på seg selv og en kritikk av daværende komitéleder Thorbjørn Jagland. Nå gjentar han dem i boken sin, men også nå er de møtt med avvisning av et politisk miljø som ikke ønsker flere bindinger på hvem Stortinget kan velge til medlemmer i Nobelkomiteen.

Kanskje skyldes den bastante avvisningen kritikken Geir Lundestads bok ble møtt med da den kom. Hovedanklagen var at den avgåtte sekretær i en del tilfeller viste seg nokså indiskré i sin fortelling fra komiteens indre liv. Han røper i noen tilfeller hvem i komiteen som hadde vært for eller mot enkelte kandidater. Og han må ha følt seg meget fri i sin omtale av de seks komitélederne Lundestad har gjort tjeneste for, hvis det er en dekkende beskrivelse av hans rolle. Spesielt vakte det han skrev om Thorbjørn Jagland (komitéleder 2009-2014, fortsatt komitémedlem og dessuten Europarådets generalsekretær) svært mye oppsikt. Det ble selvsagt også lagt merke til at han omtaler den nyvalgte lederen Kaci Kullmann Five (tidligere leder i partiet Høyre og veteran i komiteen) som konfliktsky. I det hele tatt gir Geir Lundestad et visst innblikk i hvilken innflytelse og arbeidsform de forskjellige lederne har hatt. Han karakteriserer også en rekke enkeltmedlemmer i komiteen og er slett ikke blind for deres svake sider.

Slikt er krydder i samfunnsdebatten, men reiser også spørsmål om hvilken lojalitet og sekreterie en komitésekretær bør vise etter å ha gått av. Ikke minst fordi karakteristikker av et menneskes personlighet er praktisk talt umulig å gjendrive.

Nobelkomiteen straffet Lundestad på sin måte ved å si opp avtalen han hadde om fortsatt kontor på Nobelinstituttet. Det var nok sårt for den mest markante av Nobel-veteranene i vår tid. Samtidig var det et uttrykk for at en tillitskontrakt var brutt.

Geir Lundestads bok er da også på flere viktige områder diskutabel. Det som imidlertid ikke lar seg diskutere, er at han har gitt det viktigste bidraget i den norske delen av nobelhistorien til en forståelse av det indre livet i Nobelkomiteen. Aldri tidligere har vi fått vite så mye så samlet om hva som skjer bak de lukkede dørene i den ærverdige bygningen i Henriks Ibsens gate. Det utvider perspektivet til alle som er opptatt av fredsprisen.

Dørene er ikke vidåpne, men Geir Lundestad har nå åpnet dem på gløtt. Det er verdt en bok fra "fredens sekretær".

Harald Stanghelle

Geir Lundestad. *Fredens sekretær – 25 år med Nobelprisen*. Kagge forlag, Oslo 2015.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

ELISABETH REHN – LUCIAN I STRIDSFlyGET

Finlands tidigare försvarsminister Elisabeth ”Lillan” Rehn är på många sätt en speciell politiker. Hon hade inte gått graderna i Svenska folkpartiet (Sfp) och stod därmed utanför etablissemang. En utfyllnadskandidat som skulle hämta röster i de mondäna kvarteren, men inte göra sig gällande. Dessutom kallade hon sig ”Kvinnan från höger” i en tid då höger var lika med sovjetfientlig och sålunda en av de värsta svordomarna i finländsk politik. Och till råga på allt log hon mest hela tiden, oberoende av om hon sålde korb på Grankulla IFK:s hemmamatcher, deltog i politiska debatter i riksdagen eller träffade väljare ute på gator och torg. Inte undra på att hon väckte förvåning bland många och avund bland en del.

Att hon med tiden skulle bli landets första kvinnliga försvarsminister och det lilla liberala Svenska folkpartiets kändaste politiker, som nästan hälften av de röstberättigade finländarna gav sin röst åt i presidentvalet 1994, och dessutom en internationell aktör under FN-flagg i Balkan och Afrika, stod sannerligen inte skrivet i stjärnorna. Men så gick det och hennes ovanliga politiska liv har dokumenterats i flera böcker. Den senaste, *Lillan – Elisabeth Rehnin epätavalinen elämä* (Lillan – Elisabeth Rehns sällsamma liv), är skriven av journalisten *Johanna Vesikallio*, som är chef för nyhetsbyrån FNB:s samhällsavdelning. Förlaget Otava har gett ut boken både på finska och svenska.

Även författaren har i viss mån påverkats av Rehns medfödda och med åren skickligt odlade charm, men boken är inte ett beundrarporträtt. Det garanterar de många intervjuerna med familjemedlemmar, partikamrater och kollegor. De manliga partikamraterna, som Rehn konsekvent kallar för ”pojkar”, var synnerligen kritiska när det begav sig och har av de färskas intervjuerna att döma haft svårt att smälta ”blondinens” framgång på den politiska parnassen. Också familjemedlemmarna har ställt sig kritiska, framför allt till hennes internationella karriär och det har – enligt Rehn själv – ingalunda passerat oförmärkt. Soldaterna, allt från försvarsmaktens kommandörer till rekryterna har för det mesta bara gott att säga om sin tidigare försvarsminister och chef.

Vesikallio har valt en kronologisk berättarstil med utspridda intervjusnuttar mellan styckena. Det fungerar bra för det mesta, men en del upprepningar kunde med fördel ha strukits. Till bokens stora förtjänster hör att den lyfter fram även motgångar som Rehn mött i livet. Det är välkommet. Tack vare sin framtoning framstår Rehn som en person som glidit genom livet på en räk-macka, men det har hon alltså inte.

Bakslaget med makens affärskonkurs, som resulterade i att familjen fick överge den fashionabla villastaden Grankulla och flytta ut på landet i ett torp,

kunde ha knäckt mången politisk karriär. Men inte "Lillan" Rehns. Efter båda presidentvalskampanjerna drabbades hon av cancer, men det hindrade henne inte från att arbeta vidare.

Ingenting är omöjligt, lär 8-åriga "Lillan" ha skrivit i sin dagbok. Och den livsinställningen har hon många gånger haft användning för. Boken redogör kort för uppväxtåren i kommunalläkarfamiljen i Mäntsälä, skolåren på internat i Grankulla, där hon träffade sin livskamrat Ove Rehn, och tiden som småbarnsförälder.

Rehn engagerade sig i samhällsfrågor först via föreningen Hem och Skola, idrottsrörelsen och sedan fullmäktige 1972. Inför riksdagsvalet 1979 uppvaktades hon av tidigare *Nya Pressen*-journalisten Carl-Johan Berg som hade politisk fingertoppskänsla. Bergs övertalningsfras "Du blir en utmärkt kandidat, du är fyra barnsmor, samhälleligt aktiv, du har koll på skol- och idrottsfrågor och dessutom ser du inte så pjåkig ut" gick hem. Och "Lillan" gick hem hos väljarna, vilket inte var partiledningens önskan eftersom hon slog ut "pojknarnas" kandidat.

I riksdagen upplevdes hon som besvärlig av partiledningen. Dåligt påläst, heter det fortfarande, vilket enligt Rehn känns sårande. Hon har examen från Handelshögskolan och bokhyllan är full med lästa böcker.

I sitt tredje riksdagsval (1987) hade hon fått över 10 000 personliga röster och valde att utmana Ole Norrback i ordförandevalen 1990 efter att Christoffer Taxell övergått till näringslivets tjänst. Hon förlorade valet, men i och med att försvarsminister Norrback efterträdde Taxell som undervisningsminister utsågs den bland väljarna populära "Lillan" till västvärldens första kvinnliga försvarsminister! Ett beslut som väckte intresse också utomlands. Det var tänkt som ett kortvarigt arrangemang, det återstod bara ett år till nästa val. Men efter att Sfp misslyckats med att få omstridde Jörn Donner utsedd till kulturminister och istället erbjöds försvarsministerposten fick Rehn fortsätta.

Hon engagerade sig starkt för att Finland skulle skaffa amerikanska Hornet stridsflyg. Generalernas mannekäng, kallades hon, men i boken understryker dåvarande kommendören amiral Jan Klenberg att ministern sannerligen hade egen vilja. Tidsandan gynnade "Lillan" Rehn. Sovjet hade krackelerat och det fanns en beställning på politiker som var orienterade västerut och vars trovärdighet ökade tack vare att de hade varit det redan under kalla kriget.

"Lillan" Rehn var inte sen att utnyttja offentligheten. Hon framstod som en tuff mormor som vågade åka stridsflyg, månade om beväringarnas väl och ve och tog tag i den speciella form av mobbning som förekommer inom garnisonerna. Som kuriosa kan nämnas att hon gav order om att det ska fixas toalettdör-rar åt beväringarna i det svenskspråkiga regementet Nylands Brigad i Dragsvik. Under hennes tid som försvarsminister bereddes även lagen som möjliggjorde kvinnlig värnplikt, även om hon till en början själv motsatte sig det.

Det stora beslutet var hur som helst Hornet-affären. Frågan hade debatterats sedan slutet av 1980-talet och 1992 togs beslutet. Generalerna och de politiska beslutsfattarna var eniga: Finland köpte 64 F16-plan och gjorde samtidigt en klar markering västerut. Förbi var tiden när försvarets materielanskaffningar balanserades mellan öst och väst. I den processen hade Rehn en central roll, inte minst för att hon och finansminister Iiro Viinanen (samlingspartiet) spelade på samma planhalva.

1994 års presidentval väckte stort intresse eftersom folket för första gången skulle få rösta direkt på en kandidat och inte på elektorerna. Elisabeth Rehns namn hade förekommit i kolumnisternas spekulationer till följd av att hon varit en av regeringens populäraste ministrar och som en av få Sfp-are lyckats ta sig över språkgränsen. Intresset för hennes kandidatur framstod också som större på finskt håll än bland den egna språkminoriteten. I partiledningen var man skeptiskt. Hon utsågs till kandidat för att hon ville mest, säger Norrback. Sfp hade ställt upp egen kandidat i valen 1956 (Ralf Törngren) och 1982 (Jan-Magnus Jansson) med blygsam framgång. Få trodde att det skulle bli annorlunda denna gång.

Upplägget var sannerligen inte det bästa. De närmaste rådgivarna och kampanjfolket bestod av vänner och nära släktingar och det hela gav onekligen ett amatörmissigt intryck. Partiet höll sig på armlängds avstånd och lät den för ändamålet grundade medborgarrörelsen sköta jobbet.

Hösten 1993 steg Rehn i galluperna och debatten handlade om huruvida det borgerliga blocket skulle kunna ställa sig bakom en gemensam kandidat – en svenskspråkig kvinna till på köpet! Samtidigt gjorde socialdemokraterna en märklig manöver, de öppnade sitt primärval för allmänheten vilket resulterade i att partiets starke man, landets långvarigaste statsminister Kalevi Sorsa förlorade omröstningen mot den folkliga diplomaten Martti Ahtisaari.

Att Rehn tog sig till andra omgången var en politisk skräll av mått, men i finalrundan var Ahtisaari som väntat ett strå vassare. Rehn fick 46,1 procent av rösterna. I boken spekuleras en del kring orsakerna till förlusten, men det är onödigt. Hon gick så långt hon kunde utgående från de förutsättningar som fanns.

Att majoriteten av de finländska väljarna skulle välja en politiker från Svenska folkpartiet till president, låt vara uppbackad av en medborgarrörelse, finns liksom inte riktigt på kartan.

Den närmaste kretsen kring fenomenet "Lillan" tycks ha tagit förlusten hårdare än kandidaten själv. I boken framhåller hon att hon var besviken efter att USA inte ville ge henne sitt stöd i kampen om jobbet som chef för Unicef.

Efter ett kort mellanspel i Europaparlamentet utsågs hon till FN:s rapportör om mänskliga rättigheter på Balkan och till generalsekreterarens specialsändebud i Sarajevo. 2000 ställde Rehn på nytt upp i presidentvalet, men luften hade

gått ur både kandidaten och kampanjen och hon fick nöja sig med 8 procent av rösterna i första omgången. Ett resultat som ingen annan av Sfp:s övriga fyra presidentvalskandidater, förutom ovannämnda även Henrik Lax (2006) och Eva Biaudet (2012) ens har varit i närheten av.

I början av 2000-talet engagerade Rehn sig i kvinnornas situation i krigshärjade områden och ingick i författarlaget till FN-rapporten "Woman, War and Peace". Engagemanget resulterade i tiotals resor världen över. Hon är fortfarande en eftertraktad föredragshållare och packar väskan när kallelsen kommer. "Hon älskar att resa, mer än något annat och åker iväg fast hon inte får någon ersättning", säger yngsta sonen Johan, som inte riktigt förstår hur mamman orkar engagera sig när hon kunde välja att ta det med ro.

Boken är i vilket fall som helst en intressant beskrivning av Elisabeth Rehns livsresa.

Henrik Wilén

Johanna Vesikallio. *Lillan – Elisabeth Rehnin epätavallinen elämä*. Otava 2014, Helsingfors.

Johanna Vesikallio. *Lillan – Elisabeth Rehns säällsamma liv*, Otava 2014, Helsingfors.

KARL STAAFF. LIBERAL STATS MINISTER, RÖSTRÄTTSKÄMPE OCH FÖRSVARSPOLITIKER

Under hösten passerade hundraårsdagen av Karl Staaffs död. Den stiftelse för statsvetenskaplig forskning och folkbildningsverksamhet i liberal anda, som inrättades enligt hans testamente, har högtidlighållit minnet med två böcker. Redaktörer har varit fd chefredaktörerna och riksdagsledamöterna *Anders Johnson* och *Håkan Holmberg*.

Förmodligen är Karl Staaff (1860-1915) knappast känd av en yngre generation men för min egen är han en viktig gestalt, en av de mycket få i äldre tid som ännu kan väcka starka känslor. Varför då? Jag kan se två skäl. Det ena är förstås att han var en av de riktigt starka personligheterna i svensk politik, föremål för både hat och beundran. Det andra och väsentligare är 1914 års "borggårdskris", dess förspel och efterbörd. I backspegeln får man konstatera att skeendet var exceptionellt i vår moderna författningshistoria, det enda riktiga undantaget från den rätt jämna lunken från 1809, med framsteg och bakslag men inga mera dramatiska incidenter.

Böckerna har enligt förordet inriktats främst på områden där Karl Staaffs position inte är så känd eller rentav misskänd. Det finns redan en rik litteratur både om honom själv och, framför allt, om borggårdskrisen. Leif Kihlbergs stora biografi (1962-63), Peter Esaiassons mindre (2010) och Olle Nymans bok "Högern och kungamakten 1911-1914" (1957) bör särskilt nämnas.

Luckor fylls nu ut om Staaff och arbetsrätten och socialpolitiken, och viktiga klarlägganden görs ifråga om de i och för sig välkända ämnena rösträtten och försvarspolitiken. Genomgående är framställningen på god vetenskaplig nivå, fastän personliga åsikter och bedömningar fått ett naturligt utrymme. Dessa subjektiva inslag höjer böckernas läsvärde, eftersom ingen av författarna förtiger eller söker bortförklara Staaffs tillkortakommanden. Redaktörerna kompletterar med personporträtt och reflexioner om eftermälet. Av särskilt intresse är där redogörelsen för Staaffs engagemang under unionskrisen 1905, då han första gången inträdde i regeringen och även blev en av förhandlingarna i Karlstad. Fram träder bilden av en strängt idéburen politiker som hade svårt att kompromissa när han väl fattat ståndpunkt och som därför kom till korta i det politiska spelet.

Svante Nycander skildrar Karl Staaff som ”arbetarnas advokat, bundsförvant och ordningsman”. Utförligt och med fylliga källhänvisningar redovisas Staaffs betydelse för utvecklingen av arbetarnas föreningsrätt, hans personliga insatser som ombud i flera viktiga rättegångar och hans bestämda uppträdande när han fann viktiga principer åsidosatta, som genom storstrejken 1909. Detta är angeläget att erinra om idag eftersom, som Nycander framhåller, det är närmast utplånat i arbetarrörelsens senare historieskrivning till skillnad mot den äldre, representerad av namn som bl.a. Ragnar Casparsson, Sigfrid Hansson, Fredrik Ström och Herbert Tingsten.

Liknande kan sägas om Karl Staaff och socialpolitiken som behandlas av Marika Hedin. Även här har den moderna historieskrivningen blivit orättvist enkelriktad. Den skillnaden måste dock noteras att den liberala insatsen hade en större praktisk betydelse för arbetsrätten än för socialpolitiken. Staaffs regeringar förknippas på detta område mest med den första folkpensionslagen och inrättandet av Socialstyrelsen. Och i fråga om folkpensionen låg betydelsen främst på det ideologiska och symboliska planet, eftersom de resurser som anslogs inte var tillräckliga för att ge en dräglig levnadsnivå. Idéutvecklingen inom socialpolitiken belyses väl av Hedin men räcker knappast för hennes slutord om Staaff som en av våra största politiker.

Rösträttsfrågan behandlas av Anders Johnson. Här är nyhetsvärdet inte så stort, men framställningen har åtminstone för mig varit värdefull. Rösträttsstriden blev ju i det skedet till sist väsentligen en strid om valsyste- met, och det har alltid varit svårt för mig att riktigt förstå Staaffs bundenhet till majoritetsval. Johnson klargör sammanhangen på ett mycket pedagogiskt sätt. Som Staaffs blinda fläck betecknar han likgiltigheten för demokratiska kommunalval. Sådana skulle, menade Staaff, öka första kammarens legitimitet och därmed försvåra huvudmålet, att bana väg för andrakammarparlamentarism. Han ville i första etappen garantera en vänstermajoritet i andra kammaren som

kunde ta över högermajoriteten i den första i de gemensamma voteringar som hade stor betydelse i tvåkammarriksdagen. Idag är det proportionella valsyste- met så djupt rotat – den mångårige efterträdaren Bertil Ohlin blev långt senare dess främste talesman – att det är svårt att förstå Staaff. Som Johnson fram- håller hade hans linje troligen lett till att just liberalerna hade marginaliserats, som blivit fallet t.ex. i Storbritannien. Möjligen kan man dock skänka en tanke åt att dagens problem med minoritetsparlamentarism och mångpartisystem förmodligen hade undvikits med Staaffs lösning.

Försvarsfrågan behandlas så ingående av *Hans Lindblad* att det fått bli en egen bok, som samtidigt täcker in borggårdskrisen och striden om parlamenta- rismen. Den genomsyras av författarens personliga engagemang och upprörd- het över händelseförloppet och över historieskrivningen, som han menar har varit väsentligen missvisande. Trots den klara subjektiviteten har jag fått stor behållning av boken. Lindblad, fd riksdagsledamot, är en kunnig och erfaren försvarspolitikern. Han belägger sin framställning med en rad faktauppgifter. Han visar med siffror hur väsentligt mycket större andel av statsbudgeten som anslogs till försvaret i Sverige än i andra länder i närområdet. Genom utförliga fakta om debatten kring olika fartygstyper syns han också ha visat att det var Staaffs linje, till förmån för mindre fartyg än pansarbåtar som t.ex. den kända F-båten, som hade framtiden för sig. Även ifråga om övningstidens förläggning förefaller Staaff ha haft de starkaste sakskälen. Hans önskan om ett sammanslaget försvarsdepartement med civil chef, i stället för dåtidens lant- och sjöförsvarsdepartement, är lättbegriplig – liksom det motstånd den väckte. Lindblad citerar med instämmande generallöjtnant Carl Björemans sentida omdöme, att Staaff i själva verket var ”den ende försvarspolitikern med framtidsvisioner under 1900-talet”.

Ifråga om parlamentarismen och borggårdskrisen har Lindblad knap- past tillfört något nytt, men just det förhållandet, att det rör sig om en undantagsföreteelse i vår författningshistoria, gör en återerinran angelägen. Historieskrivningen har helt naturligt främst fokuserat på de dramatiska hän- delserna i februari 1914. Utan att noga beakta förspelet kan man dock inte göra en konstitutionell bedömning: Systemet med dolda rådgivare bakom ryggen på ministären stod i klar strid redan med ordalagen i 1809 års grund- lagsmemorial. Att en rad höga ämbetsmän, särskilt jurister, bortsåg från detta – som de rimligen måste ha insett och som t.ex. högerledaren Arvid Lindman såg det betänkliga i – gör deras argumentering falsk även konstitutionellt. En gåta för mig är hur man tänkte när man ville förena personlig kungamakt med allmän och lika rösträtt. Särskilt böjelsen för kungligt överbefäl över försvaret syns oförklarlig. Tveksamt är dock om Lindblad har fog för tesen att försvarsfrågan var en täckmantel för motstånd mot demokratiseringen. Att en uppriktig försvarsvilja låg bakom bondetåget går väl inte att bestrida.

Böckerna bekräftar bilden av Karl Staaff som inte bara politisk förlorare och offer för inkonstitutionella intriger utan också föregångare på många områden för ett modernt Sverige.

Fredrik Sterzel

Håkan Holmberg och Anders Johnson (red). *Karl Staaff – arbetarvän, rösträttskämpe och social reformator*. Ekerlids förlag, Stockholm 2015.

Hans Lindblad. *Karl Staaff – försvaret och demokratin*. Ekerlids förlag, Stockholm 2015.

HVOR SMILER FAGER DEN DANSKE KYST

Janne Klerk har med sit store fotografiske værk om Danmarks kyster foldet landskabet ud som umisteligt.

”Hvor smiler fager den dansk kyst”, skrev forfatteren Johannes V. Jensen i sin Danmarkssang. Forfatteren skrev sangen som et led i en tale, han holdt på Kalø Slotsruin på Djursland for dansk-amerikanere i 1925. Han ville over for de mennesker, som engang havde forladt Danmark, fastholde det kæreste minde, de kunne have. Nemlig billedet af Danmark som et billede af Danmarks kyster. For at gøre mindet ekstra sanseligt sammenligner han i sangen Danmarks kyst og blødt modulerede landskab med en kvinde, der breder favnen ud og tager imod.

Bølgen går som ”et åndedræt af en venlig kvinde”, som erotikeren Jensen skriver. Ikke blot langs kysten i Danmark, men også over de danske marker, hvor byggen gynger sit silkehår og rugen ånder med sol i sinde. En kvinde af Jensens støbning har her små 100 år senere taget fat, hvor han slap, for igen at få os til at sande, hvor og ved hvad vore hjerter er bundne. Nemlig fotografen *Janne Klerk*, der har rejst langs Danmarks mere end 7000 kilometer lange kystlinje, og besøgt nogle af de mere end 400 øer, der kranser riget. Det er blevet til det store fotografiske værk *Danmarks kyster* i to bind med hundredvis af billeder og nogle oplysende tekster om geologi, fauna, erhverv og antropologi.

Fotografier skal med Janne Klerks egne ord se ud som om man som beskuer nærmest kan gå ind i dem. For det er jo det, det gælder om: At gå ud i landskabet og gå ind i billedet af det. Så det fæstner sig, ikke alene på nethinden, men også som en del af hele ens krop og væren som menneske. Vi danskere er, som også salig Johannes V. Jensen er inde på i sin Danmarkssang, formet af landskabet. Hele vor identitet er bygget op på og fældet ind i landskabet og de kystlinjer, der skaber overgangene mellem jord, hav og himmel. Danmark er født af havet efter seneste istid og sine steder hæver landskabet sig stadig, mens det andre steder er på vej til at forsvinde igen. Danmark er, ligesom landets mennesker, en levende organisme i fortsat forandring og forvandling.

Tiden er en anden i landskabets liv end i menneskets, og skalaen er en anden. I mødet med naturen ved kysten finder vi ind til langsomheden og til storheden i naturen. Som litteraten Lisbeth Bonde skriver så smukt i forordet til ”Danmarks kyster”, så møder vi ”universets uendelighed” ved havet.

Det er denne følelse af evighed og uendelighed, som Janne Klerk har forsøgt at anskueliggøre i sine fotografier. Hun har rejst langs kysterne i Jylland og i det rige øhav, der tæller Fyn, Sjælland og Bornholm med diverse tilliggende i arkipelaget. Rejsen kan i en hver henseende beskrives som en dannelsesrejse. Landskabet dannes for vore øjne med de stejle klinter og brinker, med de disede engdrag, med de intime vige og bugter, og endelig med det voldsomme, brusende Vesterhav i en sky af havgus. Det er en geologisk dannelse over årtusinder, men det er også en personlig tilegnelse af landskabet som et sjæleligt dybdesnit i det enkelte menneske. Og så er det naturligvis en civilisationsproces. Meget lidt er uberørt i et lille land som Danmark. Mennesker før os, har som Johannes V. Jensen skriver, bygget riget og formet det. Deres spor er tydelige, også langs Danmarks kyster.

Det er forcen ved og variationsrigdommen i Janne Klerks billeder, at de ikke udelukkende skildrer naturen langs kysterne i skiftende årstider og vejrlig, men også åbner stederne som dyrenes og menneskenes. Her er fugle på holmene, her er græssende kvæg på engdragene, og her er mennesker i havnene, i husene og på arbejdspladserne ved havet. Danmark er, længe før landet blev en landbrugsnation, en søfartsnation med både rige, magtfulde og sofistikerede måder at bruge havet på. Som søvej, indtægtskilde og råderum. Nogle af de bedste fotografier i Janne Klerks værk er fra fiskeriauktionerne i Hanstholm og Karstensens Skibsværft i Skagen. Her får billederne et liv og en atmosfære, der rækker ud over romantikkens Danmarksbilleder og ind i en levende virkelighed.

Selv om Janne Klerk hverken romantiserer eller dæmoniserer sin motivverden, kan hun jo ikke komme fri af den mere end 200-årige tradition for dansk landskabsmaleri. Janne Klerk lægger ikke sin sjæl ind i sine fotografier, tværtimod, hun afbilder virkeligheden, som den er og kan ses med det rette blik. Men dette blik er ikke uafhængigt af dansk kunsthistorie eller for den sags skyld geologi og naturgeografi. Fotografen ser med malerens øjne, og hun ser med forskerens. Ja, mere end det. Janne Klerk ser også med humanistens øjne på de danske kyster.

”Danmarks kyster” har været undervejs i fem år, hvor Janne Klerk har været på sin fotografiske Danmarksekspedition. Ja, mere end det. Allerede i 2008 blev hun sammen med 13 andre fotografer inviteret til at deltage i projektet ”Danmark under forvandling”. De 14 inviterede fotografer skulle give hver deres billede af nutidens Danmark. Det resulterede i det imponerende

bogværk ”Herfra hvor vi står” fra samme år. Ambitionen og drivkraften bag ”Danmarks kyster” ligger i forlængelse heraf. Janne Klerk vil gerne med sine fotografier gøre opmærksom på de værdier, som de danske kystområder rummer. Værdier der i lyset af den politiske diskussion i Danmark om ændringer af Planloven og dermed fredningen – eller rettere ophævelsen af samme – af en række vitale danske kyststrækninger.

Det er al ære værd. Janne Klerk dokumenterer med ”Danmarks kyster”, hvad danskerne som borgere er fælles om og har et fælles ansvar for. En kyst og en kant af Danmark, som ikke er en udkant i den forslidte, socialt miserable brug af ordet, men langt snarere en naturlig ramme om danskernes liv som individer og som nation. Danmarks kyster runder danskernes væsen af, ikke bare i højsommeren med badende i solen og hvide sejl som accenter langs horisontens blå, men også i forårets og efterårets storme, som løfter havet og pisker kysten med svøber af skum. For slet ikke at tale om i vinterens isnende stilhed, hvor vandet krystalliseres i frosne mønstre omkring sten og pæle, og marinaerne tømmes for liv og ligger øde hen.

I den henseende kan ”Danmarks kyster” siges at være en beskrivelse, ikke bare af nationens vandstand, men også dens tilstand. Der er smukt langs kysten, der er barskt, det er koldt, og der er sol svedent. Der er vækst og tidevand, der er forblæste fyrretræer, marehalm og vandreklitter, badehoteller og boliger med havudsigt. Nogle af dem klinisk nye, som Janne Klerk fanger med en næsten Edvard Hopper’sk tristesse. For er der levende vand, er der også dødt vand, steder som selv om de er beboede, ofte på første klasse, ser ud som om de er forladte.

Janne Klerk har fanget det hele i søgeren. Netop søgeren. Hendes kamera-linse kan siges at være hendes spejdende øje. Fotografiet er en måde at omgås verden på og forstå væsentligheden af landet, som det ligger langs med kysten. Det kan godt være, at Danmarks utrolige lange kystlinje og nærheden til havet har kaldt på frigørelsen og fået os til at længes ud, som Johannes V. Jensen skriver det i Danmarkssangen. Men det har også fået os til at længes hjem. Og det er lige her i skismaet mellem udlængsel og hjemlængsel at kysten er og kan tages ind som et billede på foreningen af landskab og eksistens.

Henrik Wivel

Danmarks kyster – en fotografisk fortælling af Janne Klerk. Med tekster af Lisbeth Bonde, Merete Binderup og Gitte Broeng. Bd I-II. Forlaget Mimesis, København 2015.

VALSEGER OCH NORDEK-FÖRHANDLINGAR

Tage Erlanders dagböcker 1968

Den 16:e utgåvan av *Tage Erlanders Dagböcker* avser 1968 som var hans näst sista år som statsminister och socialdemokratisk partiledare. Volymen, som liksom de övriga femton har redigerats av äldste sonen *Sven Erlander*, är den tunnaste av alla. Inklusive namnregister och uppgifter om alla regeringar – som Tage Erlander lett eller suttit i – slutar pagineringen på sidan 117. Det handlar om en statsminister som börjat nedräkningen. Av och till nämner han i sina dagboksanteckningar exakt hur många dagar som återstår till partikongressen 1969, då hans efterträdare ska väljas.

Efter det stora bakslaget i kommunalvalen 1966 leder han sitt parti till en överväldigande valseger på hösten 1968. Hela 50,1 procent av andrakammarväljarnas röster kan han räkna sig och sitt parti till godo. Tvåkammarriksdagen stod inför sin snara avveckling. Det första valet till den nya enkammarriksdagen skulle hållas på hösten 1970.

Relationerna till den västliga supermakten försämrades kraftigt sedan utbildningsminister Olof Palme gått i fackeltåg tillsammans med Nordvietnams ambassadör som protest mot USA:s krigföring i Vietnam. Tage Erlander fick uppåtda all sin politiska skicklighet för att kalmera den amerikanske stockholmsambassadören William Heath och den amerikanska statsledningen. Småningom tinade de ansträngda relationerna till USA upp och Erlander kom åter på talefot med de amerikanska företrädarna.

Det förestående partiledarskiftet förutspådde under året den myndige finansministern Gunnar Sträng skulle utfalla så att Olof Palme blev statsminister och Krister Wickman finansminister. När det gällde vem som skulle efterträda Erlander som statsminister fick Sträng rätt, men själv kom han att sitta kvar som finansminister ända fram till valnederlaget 1976.

Olof Palme ågar sig inför den politiska upphöjelse som av allt att döma skulle komma att vederfaras honom. Han talar som vanligt med Erlander varje dag och undslipper sig att han inte vill axla partiledaroket efter honom.

Vänstervågen svepte också igenom de svenska universiteten. På Statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, där jag var assistent, nådde studentupproret ända in i undervisningssalarna på Hagagatan 23 i Vasastan. En kursbok av en amerikansk statsvetare ville de vänsteraktivistiska studenterna få bort från kurslistan. Institutionen hotades av ockupation och personalen på den tog med sig de allra nödvändigaste handlingarna hem och stämde möte på lunchrestaurangen i trakten av Sveaplan om något dramatiskt skulle hända på vår institution. Nu blev det i stället kårhuset på Holländargatan som studenterna ockuperade. Dit fick Olof Palme bege sig för att försöka lugna de upproriska studenterna som starkt ogillade det system med fasta studiegångar – kallat UKAS – som låg i stöpsleven.

Viss inverkan hade kritiken från vänster mot de fasta studiegångarna som genomgick vissa förändringar och småningom blev till PUKAS dvs. Palmes UKAS. Hans Meijer och Olof Ruin, professorerna vid Statsvetenskapliga institutionen, hanterade studentupproret med stor försiktighet och skicklighet och så småningom återgick allt till vardagen. Hans Meijer påpekade den 26 maj för Tage Erlander att det fanns en oro bland samhällsvetarna om överproduktionen av studenter fortsatte. Dock ålades Statsvetenskapliga institutionen att bedriva försöksverksamhet med ett utvidgat studentinflytande. Ett fullmäktige med 64 ledamöter inrättades. Det fick ta sig an allt det som rörde statsvetenskapens väl och ve i Stockholm.

Planerna på ett utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete – småningom döpt till Nordek – lanserades av Danmarks ny tillträdde statsminister Hilmar Baunsgaard vid Nordiska rådets 16:e session i Oslo i februari 1968. De övriga statsministrarna, inklusive Tage Erlander, hann inte underrättas i förväg om det storstilade danska utspelet som Tage Erlander tog emot med jämnmod för han tyckte att det påminde om vad han själv, utan framgång, hade försökt att lansera på Nordiska rådet i Köpenhamn två år tidigare. Men då hade Danmark siktet inställt enbart på EEC-medlemskap så därav blev intet.

Det den radikale statsministern Hilmar Baunsgaard tog upp från Nordiska rådets talarstol i Oslo var inte särskilt konkret så det krävdes en del förberedande möten på tjänstemanna- och fackministernivå innan de fyra statsministrarna Baunsgaard, Koivisto (alldeles ny på posten), Borten och Erlander kunde enas om hur man skulle gå vidare vid ett möte i Köpenhamn i slutet av april månad. Att Finland skulle våga och vilja vara med från allra första början på Nordek-färden var helt oväntat. I Tage Erlanders privata dagbok skriver Mauno Koivisto följande rader om Nordek-planen:

”Det har varit en ytterst intressant tid i Köpenhamn. Alla vi som varit med har haft ett mycket stort intresse att inte allt ramlar ihop. Riskerna har varit stora men värda att tagas. En successful tid för nordismen”. Undertecknat Mauno Koivisto. Det är så vitt jag kommer ihåg den enda gången som någon annan än Tage Erlander själv skriver med hand på penna i hans dagböcker.

Mitt i sommaren 1968 tar Erlander emot premiärminister Kosygin. Den sovjetiske ledaren, förföll det Erlander, att ha sina tankar på annat håll vilket visade sig vara nog så riktigt. Den 21 augusti 1968 invaderar Sovjetunionen och dess allierade Prag och gör med blodig vapenmakt slut på den tjeckiska vår som kommunistledaren Alexander Dubcek låtit spira. Utrikespolitik blir till inrikespolitik hemmavid då folkpartiledaren Sven Wedén – till Tage Erlanders förargelse – kräver att Sverige skall uttala sig skarpt mot den sovjetiska ockupationen. Erlander åberopar gentemot detta krav uppgifter från Agda Rössel, den svenska ambassadören i Belgrad, som sades gå ut på att den tjeckiska ledningen ville undvika utländsk inblandning i krisen med

Sovjetunionen. Om denna i svensk politik mycket omstridda episod skriver Erlander inte särskilt utförligt. Han konstaterar dock i dagboken: ”Naturligtvis har de borgerliga rätt när de bedömer läget så att tragedin i Tjeckoslovakien har förbättrat vår position. Men det var ett för högt pris.”

De tre borgerliga partierna hade nog före krisen i Tjeckoslovakien trots på en borgerlig valseger. Istället förbyttes förhoppningarna i ett smärtsamt nederlag. Särskilt för Folkpartiet och Sven Wedén blev fallet stort. Tage Erlander kunde ohotad avrunda sin långvariga karriär som statsminister och partiledare med att själv välja när han skulle avgå och även få igenom den han helst ville se som sin efterträdare nämligen Olof Palme.

Tage Erlander leder sitt parti till valseger, förhandlar om ett utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete (som tog mycket tid i anspråk för honom) och ägnar också avsevärd tid åt att tala inför stora folkmassor. Ett slags publikrekord sätts i slutet av augusti 1968 under valrörelsens slutfas då 30-35.000 åhörare mötte upp för att höra honom i Malmö Folkets park. Sådana folkmassor samlar ingen partiledare idag i Sverige oavsett partifärg.

Han läser om Harry Martinsons luffarroman *Vägen till Klockrike* men tar sig också an Birger Normans nyutgivna *Ådalen 31*. Han beser Rune Lindströms *Himlaspelet* på plats i Leksand. Harpsund vistas han på så ofta han kan och tar långa promenader i de vackra omgivningarna vid sjön Yngern.

En viss trötthet tycks infinna sig i december månad 1968. Dagboken avslutas med en skarp vidräkning den 2 december med handelsminister Gunnar Lange som Erlander tycker är en olycka för hans regering. Sedan upphör dagboksanteckningarna abrupt trots att nästan en hel månad återstår av 1968.

Återstår att invänta dagboken för 1969 då slutpunkten sätts på Tage Erlanders 23 år långa politikergärning som statsminister. Formidabel läsning har det varit för den politiskt intresserade att ta del av Tage Erlanders dagboksreflektioner genom alla år.

Claes Wiklund

Tage Erlander. Dagböcker 1968. Utgivna av Sven Erlander. Gidlunds förlag, Hedemora 2015.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Stanghelle, Harald, redaktör i Aftenposten, Oslo

Sterzel, Fredrik, professor em., Stockholm

Wiklund, Claes, NT:s huvudredaktör, Gnesta

Wilén, Henrik, förbundssekreterare i Föreningarna Nordens Förbund, Köpenhamn

Wivel, Henrik, NT:s danske redaktör, Köpenhamn

SAMMANFATTNING

NT 4/15, det sista numret i Nordisk Tidskrifts 138:e årgång, har *Island* som huvudtema. Lars-Erik Edlund inleder det med en artikel om nyöversättningen av Islänningasagorna. Þór Magnússon skriver om silversmide på Island. Valgerður Sverrisdóttir tecknar ett portsätt av sin fd regeringskollega Halldór Ásgrímsson som var Islands statsminister under två år. Ármann Jakobsson avrundar det isländska artikelblocket med en betraktelse om Lars Lönnroths norröna forskning.

Mats Liljeroos tar i sin artikel om fruktbart musikaliskt samarbete i Norden upp jubileerna 2015 beträffande Sibelius och Carl Nielsen. NT-redaktören Hans H. Skei presenterar årets nordiska litteraturpristagare norrmannen Jon Fosse. Redaktionssekreteraren Lena Wiklund har varit i Köpenhamn och intervjuat Henrik Wilén. Han är nyutnämnd förbundssekreterare i Föreningarna Nordens Förbund.

Nordiska samarbetsministern Anne Berner skriver under vinjetten *För egen räkning* om det finländska ordförandeskapsprogrammet för Nordiska ministerrådet 2016. *Krönikan om nordiskt samarbete* har Anders Ljunggren signerat.

Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen utdelades till islänningen Hjörtur Pálsson i samband med den svenska avdelningens höstmöte på Piperska muren. Årets anslag förtecknas på sedvanligt sätt liksom sammansättningen av styrelserna i de nationella avdelningarna samt deras medlemmar. Anslagsutlysningen för 2016 publiceras också i detta nummer.

Bokessän har Harald Stanghelle skrivit. Den handlar om Geir Lundestads bok om sin 25-åriga verksamhet som sekreterare i den norska Nobelkommittén. *Kring böcker och människor* innehåller fyra bidrag. Henrik Wilén skriver om en bok om presidentkandidaten och fd försvarsministern Elisabeth Rehn som utkommit på finska och svenska. Fredrik Sterzel recenserar två böcker om fd svenske statsministern Karl Staaff. NT:s danske redaktör Henrik Wivel anmäler en bildrik bok om det långsträckta danska kustområdet. Huvudredaktören avrundar recensionavdelningen med betraktelser om den 16:e utgåvan i fd statsminister Tage Erlanders dagbokssvit som tar upp händelserna under 1968.

C W-d

TIIVISTELMÄ

NT 4/15, Nordisk Tidskriften 138. vuosikerran viimeisen numeron pääteema on *Islanti*. Lars-Erik Edlundin artikkeli islantilaisien saagojen uudesta käännöksestä on ensimmäisenä. Þór Magnússon kirjoittaa islantilaisesta hopeataonnasta. Valgerður Sverrisdóttir piirtää muotokuvan entisestä hallituskollegastaan Halldór Ásgrímssonista, joka oli Islannin pääministeri kaksi vuotta. Ármann Jakobsson päättää *Islantia* käsittelevän artikkeliryhmän tarkastelemalla Lars Lönnrothin muinaispohjoismaista tutkimusta.

Mats Liljeroos ottaa artikkelissaan Pohjoismaiden hedelmällisestä yhteistyöstä esille Sibeliuksen ja Carl Nielsenin juhluvuoden 2015. NT:n toimittaja Hans H. Skei esittelee vuoden pohjoismaisen kirjallisuuspalkinnon saajan norjalaisen Jon Fossen. Toimitussihteeri Lena Wiklund on käynyt Köpenhaminassa ja haastatellut Henrik Wiléniä, joka on Norden-yhdistysten liiton uusi liittosihteeri.

Pohjoismainen yhteistyöministeri Anne Berner kirjoittaa vinjetin *För egen räkning* alla, millainen Suomen ohjelma on Pohjoismaiden ministerineuvoston puheenjohtajakaudella 2016. *Krönikan om nordiskt samarbete* on Anders Ljunggrenin käsialaa.

Letterstedtska föreningens Nyhlénin rahastosta annettavan pohjoismaisen kääntäjöpalkinnon sai islantilainen Hjörtur Pálsson Ruotsin-osaston syyskokouksessa, joka pidettiin Piperska murenin tiloissa. Vuoden apurahat luetaan tavan mukaan samoin kuin kansallisten osastojen johtokunnat ja jäsenet. Myös vuonna 2016 haettavat apurahat ilmoitetaan tässä numerossa.

Bokessän on Harald Stanghellen kirjoittama. Se käsittelee Geir Lundestadin kirjaa tämän 25-vuotisesta toiminnasta Norjan Nobel-komitean sihteerinä. *Kring böcker och människor* käsittää neljä artikkelia. Henrik Wilén kirjoittaa suomeksi ja ruotsiksi ilmestyneestä kirjasta, joka käsittelee presidenttiehdokasta ja entistä puolustusministeriä Elisabeth Rehniä. Fredrik Sterzel arvostelee kaksi kirjaa Ruotsin aikaisemmasta pääministeristä Karl Staaffista. NT:n tanskalainen toimittaja Henrik Wivel ilmoittaa runsaasti kuvitetun kirjan Tanskan pitkästä rannikosta. Päätoimittaja tarkastelee arvosteluosaston lopussa entisen pääministerin Tage Erlanderin päiväkirjasarjan 16. nidosta, joka käsittelee vuoden 1968 tapahtumia.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2015 sin hundra-
tioåttonde årgång, den nittioförsta i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden
påbörjades 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska
kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt
hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Enligt Letterstedtska fören-
ingens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda
områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att
fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska
samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. *Prenumerationspriset inom Norden för 2016 är
250 kr, lösnúmerpriset är 65 kr.*

*Prenumeration för 2016 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr
4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.*

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till
redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083,
SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från
redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm.
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Drottninggatan 30, Stockholm.
Telefon +46-(0)8-654 75 70. Telefontid fredagar 10-12.
E-post: info@letterstedtska.org.
Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund.

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Slåttervägen 10, SE-646 34 Gnesta.
Tel 0158-137 89 (bostaden). E-post: info@letterstedtska.org.

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsgade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø.
Tel 20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk.

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla.
Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com.

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-104 Reykjavík.
Tel 854 21 70. E-post: sngola@simnet.is.

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.
Tel 97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no.